

Millî Reasürans T.A.Ş.
adına sahibi
Cahit NOMER

İnceleme Kurulu
BAŞKAN

Barbaros YALÇIN
ÜYE

Hüseyin YUNAK
ÜYE

Candan EVREN
ÜYE

Ali N. YÜCEL
ÜYE

Feridun ÖZÜNAL

Yazı İşleri Müdürü
Y. Kemal ÇUHACI

İnceleme Kurulu Sekreteri
Gonca GÜNiŞİK

Basın Yayın Koordinatörü
Ebru FERAY

Dizgi
Gonca GÜNiŞİK

Kapak Dizaynı
UMUT SİLE

Renk Ayrımı
OLUŞUR GRAFİK

Baskı
CEYMA MATBAASI

Merkaz
Teşvikiye Cad.43/57
34367 Teşvikiye / İstanbul

Tel : 0-212-231 47 30 / 3 hat
E-mail : reasuror@millire.com.tr
Internet: http://www.millire.com.tr

3 ayda bir yayınlanır.

**Dergide yer alan yazıların
içeriğinden yazı sahipleri
sorumludur.**

İÇİNDEKİLER

Kara Taşıtları Zorunlu Malî Sorumluluk Sigortası	4
Potansiyel Zorunlu Sigorta Alanı Olarak Özel Emeklilik Sistemi	19
Günümüzde Risk	48
Değişen Zamanlar	52
Yabancı Basından Derlemeler	59

Reasürör Gözüyle

Sigortacılığın gelişmesinde olumlu etkisi olacağına inandığımız zorunlu sigorta uygulamaları ile ilgili daha önceki sayılarımızda yayınlamış olduğumuz çalışmaların ardından, bu sayımızda da “Kara Taşıtları Zorunlu Malî Sorumluluk Sigortası” adlı çalışmaya yer verilmektedir. Bilindiği üzere, ülkemizde trafik kazaları sık olarak meydana gelmektedir. Buna bağlı olarak, kazalardan doğan maddî ve bedenî zararlar oldukça yüksektir. Bu zararların tazmin edilmesi ve zarara uğrayan kişilerin tazminatsız kalmaması açısından Kara Taşıtları Zorunlu Malî Sorumluluk Sigortası büyük önem taşımaktadır. Hakim Yüzbaşı Sayın Cemil Çelik tarafından hazırlanan bu çalışmada, Trafik Sigortası önce genel hatlarıyla ele alınmakta, daha sonra da ilgili sigorta sözleşmesinin hükümleri hakkında ayrıntılı bilgi verilmektedir.

Gerek tıp teknolojisindeki gelişmelere bağlı olarak insan ömrünün uzaması, gerekse çalışan kesim ile emekli kesim arasındaki dengenin bir takım ekonomik, sosyal ve siyasal nedenler dolayısıyla bozulması, tamamen devlet eliyle yürütülen sosyal güvenlik sistemlerinin yapısal sorunlar yaşamasına neden olmuştur. Kişilere emeklilik dönemlerinde malî destek sağlamak amacıyla özel hayat sigorta şirketleri tarafından oluşturulmuş sigorta poliçelerinin yanısıra, nispeten yeni bir sistem olan Bireysel Emeklilik Planları, devlet eliyle yürütülen sosyal güvenlik sistemlerinin yetersiz kalması karşısında geliştirilmiş yaklaşımlar olmaktadır. Sayın Murat Çiftçi, hazırlamış olduğu “Potansiyel Zorunlu Sigorta Alanı Olarak Özel Emeklilik Sistemi: Dünyada ve Türkiye’deki Mevcut Uygulamalar, Optimal Sistem Üzerine Öneriler” adlı çalışmasında, hâlihazırda ülkemizde de güncel bir gelişme olan Bireysel Emeklilik Planları konusundaki bir takım uygulamaları incelemekte ve sisteme ilişkin önerilerde bulunmaktadır.

Yabancı Basından Haberler bölümünde yer alan çevirilerden ilki; çok güncel bir sorun olan terör riski ve terör teminatlarıyla ilgili bir çalışmadır. Global bir sorun haline gelen ve şiddetini giderek arttıran terörizmin yarattığı sigorta teminatı ihtiyacı ve piyasanın bu ihtiyacı karşılama yolundaki çabalarını konu alan bu çalışmanın yıllardır terörle karşı karşıya olan ülkemiz sigortacıları için de ilginç olacağı kanısındayız.

Aynı bölümde yer alan “Değişen Zamanlar” başlıklı diğer çalışmada ise; uzun vadede başarılı olmak isteyen sigorta şirketlerinin reasürör seçerken göz önünde bulundurmaları gereken noktalara dikkat çekilmektedir. Bu noktalara değinilirken, reasürans sektörünün gelişimi ile ilgili bilgilere de yer verilmiştir. Son olarak çeşitli haberlerden özetlenmiş kısa bir derleme ile dünya sigorta ve reasürans piyasasının gündemine değinilmiştir.

Kara Taşıtları Zorunlu Malî Sorumluluk Sigortası

Giriş

Kara taşıtlarının sayısının çoğalması, bu çoğalmayla birlikte trafik kazalarının artması ve karayollarının da artan ihtiyacı karşılayamaması üzerine; karayollarında can ve mal güvenliğinin korunmasını sağlamak amacıyla 18.10.1983 tarihinde Karayolları Trafik Kanunu yürürlüğe konmuştur¹.

Ancak kanun koyucu, karayollarında trafik düzenini sağlamak için alınan önlemleri yeterli görmemiş, alınan önlemlere rağmen trafik kazası olması durumunda kaza sonucu meydana gelen zararların telâfisini kolaylaştırmak veya en aza indirmek amacıyla işletenlerin malî sorumluluk sigortası yaptırmaları zorunluluğunu getirmiştir. Yapılacak si-

gortanın hükümleri Karayolları Trafik Kanunu'nun² 91. vd. maddelerinde düzenlenmiştir. Çalışmamızda da zorunlu sigortalardan olan bu zorunlu malî sorumluluk sigortasının genel hatları üzerinde duracağız³.

I. Genel Olarak Trafik Sigortası

1. Trafik Sigortasının Amacı, Niteliği ve Tanımı

a. Amacı ve Niteliği

Trafik sigortasının tanımını yapmadan önce, sorumluluk sigortalarının amacına bakmak gerekir. Sorumluluk sigortasının amacı, sigorta ettireni, bu sıfatı ile üçüncü bir şahsa vermiş olduğu zararlardan doğan tazminat taleplerinden beri kılmak, bu taleplere sigorta ettireni muhatap ettirmemektir⁴. Sorumluluk sigortası ile

sigorta ettiren "sorumluluğu"nu kabul etmekte ancak sorumluluğun neticesi olan "zararı karşılama" veya "tazminat ödeme" borcundan kurtulmaktadır. Diğer bir deyişle sorumluluk sigortaları ile sigorta ettirenin zarar veya tazminat ödemesine konu davranışları, hile ve kasıt halleri hariç olmak üzere, kusurlu ve kusursuz sorumluluklarının maddî sonuçları, sigorta şirketince güvence altına alınmaktadır⁵.

Tazminat talebinde bulunabilmesi için bir zararın meydana gelmesi gerekmektedir. Bu nedenle sorumluluk sigortası zarar sigortaları içerisinde yer almaktadır. Sigortacı, sigorta ettirenin malvarlığında bazı pasiflerin ortaya çıkması veya mevcut pasifin artması suretiyle uğrayacağı zararları karşılayacağı için, zarar sigortaları içerisinde pasif sigortalar arasında değerlendirilmektedir⁶.

¹ R.G. 18.10.1983, s. 18195, 2918 sayılı Karayolları Trafik Kanunu'ndan önceki 11.05.1953 tarihli ve 6085 sayılı Karayolları Trafik Kanunu'nun yürürlükte olduğu dönemde sigorta akdinin kurulması ve feshi için bkz. Hayri Başer, Mecburî ve İhtiyarî Malî Mesuliyet Sigortaları Açısından Sorumluluk İlkesi, Trafik Sigortası V. Ticaret ve Banka Hukuku Haftası, 2-28 Nisan 1973, s.147 vd.

² Bizim çalışmamızda bu Kanunu kısaca K.T.K. olarak adlandıracamız.

³ Uygulamada ve halk arasında bu sigorta trafik sigortası olarak da adlandırılmaktadır. Biz de zaman zaman bu sigortayı kısaca trafik sigortası olarak adlandıracamız.

⁴ Rayegan Kender, Mesuliyet Sigortasının Mahiyeti ve Türleri, III. Si-

gorta Semineri, İstanbul 4-7 Nisan 1977, s.3.

⁵ Sadrettin Coşkun, Sorumluluk (Mesuliyet) Sigortaları, <http://www.tsrsh.org.tr/private/trk/sayi4/incele4.htm> 17.04.2003, s.1.

⁶ Rayegan Kender, Türkiye'de Sigorta Hukuku, İstanbul 1990, s. 146 vd.

b. Tanımı

K.T.K.'nun, işletenin ve işletenin bağlı olduğu teşebbüs sahibinin sorumluluğunu düzenleyen 85/1 maddesi ve 91 maddesi göz önüne alındığında trafik sigortasını, motorlu bir aracın karayollarında işletilmesi sırasında, bir kimsenin ölümüne veya yaralanmasına yahut bir şeyin zarara uğramasında sebep olması halinde, o aracı işletenin zarara uğrayan üçüncü kişilere karşı olan sorumluluğunu, belli limitler dahilinde karşılamayı amaçlayan ve akit tarihinden itibaren bu rizikonun sigortacı tarafından üstlenmesini sağlayan zorunlu sigorta olarak tarif edilebilir⁷.

⁷ Bkz. *İşıl Ulaş, Sigorta Hukuku, Ankara 1992, s.325-326; aynı mahiyette tarif için bkz. Huriye Kubilay, Özel Sigorta Hukuku, İzmir 1999, s.95. Ancak T.T.K.'nun 1263 maddesinde; "...sigorta bir akittir ki, bununla sigortacı bir prim karşılığında diğer bir kimsenin para ile ölçülebilir bir menfaatini halele uğratan bir tehlikenin (bir rizikonun) meydana gelmesi halinde tazminat vermeyi yahut.... sair edalarda bulunmayı üzerine alır." şeklinde genel bir tarif yer almaktadır. Fakat bu tarif hakli olarak, sigortacının ifa edeceği borcun doğması için mutlaka belli bir olayın vuku bulmasının gerekmediği, sigortanın esasının rizikonun dağıtılması olduğu, rizikonun gerçekleşmesi sonrası tazminatın ödenebilmesi için sigorta şirketinin baştan itibaren belirli bir şekilde hareket etmekle mükellef olduğu, sigorta himayesinin sigortalı için baştan itibaren psikolojik değil, aynı zamanda ekonomik değer taşıdığı gerekçesiyle eleştirilmiştir. Eleştiriler için bkz. Kender (Hususi Sigorta), s. 120-121; Reşat*

2. Trafik Sigortasının Zorunlu Olması

Günlük hayatın her alanında insan bir takım tehlikelerle karşı karşıya kalmaktadır. Bilimin gelişmesiyle birlikte teknolojik alanda da gelişmeler olmakta, bunun doğal sonucu olarak günlük hayatta bir takım kolaylıklar da beraberinde gelmektedir. Fakat bu kolaylıklar insanı tehlikelerden kurtaramamaktadır. Aksine teknolojik gelişmeler, tehlikelerin varlığını artırmakta, hatta yeni tehlikeleri de günlük hayata sokmaktadır. Kanun koyucu da bu tehlikelerin sonuçlarını, insanlar üzerindeki aşırı olumsuz etkilerini nazara alarak bazı alanlarda sigorta yapılmasını zorunlu hale getirmiştir. Karayolunda meydana gelen kazalarda, işletenin sorumluluğunu güvence altına alan trafik sigortası da bunlardan biridir. K.T.K.'nun 91/1 maddesinde; işletenlerin malî sorumluluk sigortasını yaptırmalarının zorunlu olduğu belirtilmiştir.

Karayollarında kullanılan araçların insanlığa getirdiği faydanın göz ardı edilmesi mümkün değildir. Ancak bu imkândan yararlanırken bir kaza vuku bulduğunda, her bütçenin bu kaza giderlerini, maddî ve manevî tazminat giderlerini karşılaması mümkün değildir. Özellikle ülkemizdeki kişi başına düşen millî gelir,

Atabek, Yeni Ticaret Kanunumuzda Kara Sigortaları, İstanbul Barosu Dergisi, 1957, s. 265.

hususî araç almak için sarf edilen gayret ve aracı satın aldıktan sonra geriye kalan maddî imkânlar dikkate alındığında, meydana gelen kaza, maddî açıdan kazaya sebebiyet veren işleten için bir yıkım oluşturmaktadır. Bu durum da toplum düzenini derinden etkilemektedir. İşte kanun koyucu bu menfi ağır sonuçları dikkate alarak trafik sigortasını zorunlu hale getirmiştir. Bu zorunluluk maddî bir külfet getirmekte ise de; sonuçları dikkate alındığında üzerinde durulması gerekli önemli bir husus teşkil etmemektedir⁸.

Doktrinde, sorumluluk hukukunun yerini genel kaza sigortasının alması gerektiği yönünde bir görüş öne sürülmüştür. Buna göre sosyal güvenlik ve yardım düşüncesine dayanan genel kaza sigortasında ödenen primlere devletin katkısı da eklenmekte ve zarara uğrayan herkes sigorta kurumundan tazminat alabilmektedir⁹.

Trafik sigortalarında sigorta ettiren açısından getirilen "sigorta ettirme mecburiyetine" paralel olarak, sigortacı açısından da "sigortalama mecburiyeti" getirilmiştir. Sigortalama mecburiyeti, zorunlu sigorta-

⁸ Aracın kullanılmasının getirdiği fayda ile tehlikeye katlanma zorunluluğu için bkz. Mehmet Özkan, *Sigorta İşlemleri ve Muhasebesi, Ankara 1998, s. 116 vd.*

⁹ Kubilay, s. 96; bu konudaki görüşler için bkz. Fikret Eren, *Borçlar Hukuku Genel Hükümler, 7. Bası, Ankara 2001, s. 477-478.*

larca hedeflenen sosyal himaye amacına uygun düşmektedir. Gerçekten de, belli bir rizikoyu sigorta ile teminat altına almak mecburiyetinde olan bir kimse, onu sigortalayacak bir sigortacı bulamazsa ne olacak? Bu husus, bir taraftan, zorunlu sigortalarla hedeflenen sosyal himayeyi etkisiz bırakacak, diğer taraftan da, zorunlu sigorta mükellefini kanunu ihlâl eder duruma sokacak, dolayısıyla da onu, örneğin, icra ettiği faaliyetin yasaklanması gibi ağır bir müeyyideye maruz bırakacaktır¹⁰.

3. Trafik Sigorta Mukavelesindeki İlgililer

a. Sigortacı

Türkiye’de bugün sigortacılık, münhasıran sigortacılık veya reasürans işleri yapmak üzere anonim ortaklık şeklinde kurulan sigorta şirketleri tarafından yapılmaktadır (S.Mu.K. m.2/2).

Anonim şirketlerin kuruluş şartları Türk Ticaret Kanunu’nun şirketler bahsinde (m.269 vd.) açıklanmıştır. Ancak Sigorta Murakabe Kanunu, kuruluş bakımından iki istisna getirmiştir. Birincisi sermayesinin belirli bir limitin¹¹ altında

olmamasıdır. İkincisi, kuruluş sırasında asgari sermayenin nakit olarak yatırılmasıdır. Sigortalının menfaatlerinin korunması için kanun koyucu sigorta ettireni korumak maksadıyla böyle bir yola gitmiştir¹².

Daha önce de belirttiğimiz üzere trafik sigortası zorunlu bir sigortadır. Şartların oluşması halinde işletenin motorlu aracı sigorta ettirmesi zorunludur. Ancak bu sigortanın yaygın hale getirilmesinin sonucu olarak primler düşük tutulmuştur. Bu nedenle sigorta şirketlerinde bu sigortayı yapma hususunda bir çekingenlik oluşmuştur. Kanun koyucu da daha önce belirttiğimiz gibi bu durumu dikkate alarak kaza sigortaları branşında çalışma yetkisi bulunan sigorta şirketlerine bu sigortayı yapma zorunluluğu getirmiştir.

Kaza sigortası dalında çalışmaya yetkili olan sigorta şirketleri bu hükme uymadıkları takdirde müeyyide olarak para cezası ödemeleri gerekmektedir (K.T.K. m.101). Böylece sözleşme yapma serbestisi ilkesine kamu düzeni amacı ile bir sınırlama getirilmiş bulunmaktadır¹³.

Buradaki zorunluluk, sadece zorunlu sigortaya ait genel şartlar uyarınca yaptırılacak sigortaları kapsayabilir. Si-

gorta ettirenin sözleşmeye bazı özel şartlar koymak istemesi halinde, sigortacının sözleşme yapma zorunluluğu ortadan kalkmaktadır¹⁴.

b. Sigorta Ettiren

Sigorta mukavelesinin karşı tarafı sigorta ettiren adını taşımaktadır. Mukaveleden doğan borçlar sadece ona aittir. Haklar, özellikle sigortacının risk taşımasını isteme hakkı prensip itibarıyla sigorta ettirene aittir¹⁵.

Ancak trafik sigortalarında farklı bir durum oluşmaktadır. Sigorta ettiren, aracın işleteni¹⁶ olmakla beraber (m.91/1), zarar gören üçüncü şahıs ya da şahıslar sigorta mukavelesinde taraf olmamalarına rağmen, sigorta akdinden doğan bir talep hakkına sahiptirler. Rizikonun gerçekleşmesiyle birlikte doğrudan sigorta şirketlerine baş-

¹⁰ Merih Kemal Omağ, *Türk Hukuku’nda Mecburi Sigortalara ve Sorunlarına Genel Bir Bakış, Zorunlu Sigortalar Paneli, 19 Kasım 1993, İstanbul, s. 22.*

¹¹ Bakanlık limiti, *Devlet İstatistik Enstitüsü toptan eşya fiyatları endek-*

*si artış oranını aşmamak kaydıyla artırmakla yetkilidir (S.Mu.K.m.2).
Asgari limit 2003 yılı için 6 trilyon olarak belirlenmiştir.*

¹² Kender, *(Hususi Sigorta) s.26.*

¹³ Ulaş, s.351.

¹⁴ Samim Ünan, *Yeni Zorunlu Sorumluluk Sigortaları Öngörülürken Dikkate Alınması Gerekli Olan Hukuk ilkeleri, Zorunlu Sigortalar Paneli, 19 Kasım 1993, İstanbul, s. 45.*

¹⁵ Kender *(Hususi Sigorta), s.151.*

¹⁶ İşleten: *Sigorta akdinde “sigorta ettiren” tarafı teşkil etmektedir. K.T.K.nun 3.maddesinde işleten; “aracın sahibi olan veya mülkiyeti muhafaza kaydıyla satışta alıcı sıfatıyla sicile kayıtlı görülen veya aracın uzun süreli kiralama, ariyet veya rehin gibi hallerde kiracı, ariyet veya rehin alan kişidir. Ancak ilgili taraftan başka bir kişinin aracı kendi hesabına ve tehlikesi kendisine ait olmak üzere işlettiği ve araç üzerinde fiili tasarrufu bulunduğu ispat edilirse, bu kimse işleten sayılır.” şeklinde tarif edilmiştir.*

vurabilmektedirler (K.T.K. m. 97).

Sigortalı aracın işleteninin değişmesi halinde, eski işleten on beş gün içinde sortacıya durumu bildirmek zorundadır. Sigorta şirketi de devir işleminin kendisine bildirilmesinden itibaren on beş gün içinde sigorta akdini isterse feshedebilecektir (K.T.K. m.94). Fesih hakkını kullanmadığı takdirde yeni işleten sigorta ettiren haline gelecektir.

4. Trafik Sigorta Aklının Kurulması

a. Taraf Ehliyeti

T.T.K.'nda sigorta akdini kuracak tarafların ehliyeti hususunda bir düzenleme yer almamaktadır. Ancak T.T.K.'nın 1264/1 maddesinde; bu kitapta hüküm bulunmaması halinde Borçlar Kanunu'nun genel hükümlerinin uygulanacağı belirtilmektedir¹⁷. Dolayısıyla tarafların akit yapmaya ehil olup olmadıkları hususunda Borçlar Kanunu'nun hükümleri uygulanacaktır.

Borçlar Kanunu'nda hüküm bulunmayan hallerde Medeni Kanun'un hükümleri uygulanacaktır. Buna göre ayırt etme gücü olmayanların yapacakları sigorta akitleri geçerli olmayacaktır. Ayırt etme gücü bulunan küçük ve mahcurların yapacakları sigorta akitleri kanu-

¹⁷ 1264.m. T.T.K.'nın sigorta hukukunu düzenleyen 5. kitabında yer almaktadır.

ni temsilcilerinin sonradan icazet vermeleri halinde geçerli olacaktır¹⁸.

b. Akdin Şekli

Sigorta akdi T.T.K.'nda hiçbir şekle tâbi tutulmamıştır. B.K.'nun 11/1 maddesinde ise; kanunda açık bir hüküm bulunmadığı takdirde akdin geçerliliğinin hiçbir şekle tâbi olmayacağı belirtilmektedir. Dolayısıyla sigorta akitleri için özel bir şekil şartı aranmamaktadır. Ancak taraflar yazılı bir şekil yapmaları durumunda akdin ispatı açısından önemli bir fayda sağlayacaktır. Gerek doktrinde, gerekse Yargıtay kararlarında akdin şekle tâbi olmaması hususunda hiç bir ihtilâf doğmamıştır¹⁹.

Sigorta aklının tarafları sözleşmenin kurulması için herhangi bir şekil şartına tâbi olmaksızın iradelerini beyan ettikleri an (icap-kabul) akit kurulmuş olacaktır²⁰.

c. Poliçe Düzenlenmesi

c.1. Poliçe Düzenlenmesi Zorunluluğu

¹⁸ Daha detaylı bilgi için bkz. Kemal Oğuzman-Özer Selici, *Kişiler Hukuku Dersleri*, 4.Bası, İstanbul 1998, s.43 vd.

¹⁹ Enver Özdemir, *Trafik Kazalarından Doğan Tazminat ve Sigorta Davaları*, İstanbul 1975, s.114.

²⁰ B.K. m.1 şu şekildedir; "iki taraf karşılıklı ve birbirine uygun surette rızalarını beyan ettikleri takdirde, akit tamam olur".

Sigorta akdi şekle tâbi olmadığı için poliçenin düzenlenmemesi akdi geçersiz hale getirmeyecektir²¹ Ancak poliçe, taraflar arasında bir sigorta mukavelesinin olduğuna ilişkin önemli bir ispat vasıtası olacaktır.

Bununla beraber sigortacı, sigorta ettirene sigorta mukavelesi gereğince her iki tarafın haiz olduğu hak ve borçları gösteren ve kendisi tarafından imza edilmiş bir sigorta ilmuhaberini ekleriyle beraber vermeye mecburdur. Sigortacı istediği takdirde sigorta ettiren de, poliçe veya ilmuhaberinin eklerin bir örneğini imzalayarak sigortacıya vermekle mükelleftir (T.T.K. m. 1265/D).

Trafik sigortalarında da poliçe düzenlenmesi zorunlu hale getirilmiştir. Ayrıca bir aracın trafik sigortasının bulunup bulunmadığının denetimi için poliçeden ayrı olarak trafik sigorta pulu alınması da zorunlu hale getirilmiştir. Buna göre

²¹ Yargıtay T.D.'nin 18.03.1969 gün E.67/3827, K.69/1221 sayılı kararında: "Türk Ticaret Kanunu'nun sigorta poliçesine dair 1265. Maddesinin gerekçesinde de belirtildiği gibi, sigorta poliçesi, sigorta akdi için bir geçerlilik şartı olmamakla beraber bir ispat belgesidir. Şu halde, davacı sigorta ortaklığının, davalı ile aralarında sigorta bağının varlığını (Hukuk Yargılamaları Usulü Kanunu'nun hükümlerine göre) ispat etmesi gerekir..." şeklinde bir hükme varılmıştır. (Erdoğan Moroğlu-Nazan Moroğlu, *Türk Ticaret Kanunu ve ilgili Mevzuat*, 3. Bası, İstanbul 1991, s.817 adli eserden alınmıştır. s.799)

sigorta şirketleri, şekli ve içeriği İçişleri Bakanlığı'nın uygun görüşü ve Hazine Müsteşarlığı'nın bağlı bulunduğu Bakanlığın onayı ile belirlenip Türkiye Sigorta ve Reasürans Şirketleri Birliği'nce bastırılacak trafik sigortası pulunu, poliçe ve zeyilname ile birlikte işletenlere vermek zorundadırlar.

c.2. Zeyilname Düzenlenmesi

Sigortacı ve sigorta ettiren, sigorta mukavelesini yaptıklarında bu tarihte yürürlükte bulunan ve Hazine Müsteşarlığı'nın bağlı olduğu Bakanlıkça tespit edilip Resmi Gazete'de yayınlanan teminat tutarlarını kabul etmiş olmaktadır (K.T.K. m.93).

Ancak akit yapıldıktan sonra teminat tutarları artırılarak Resmi Gazete'de yayınlanabilir. Bu durumda sigorta ettiren poliçe limitini yeni tarifeye göre arttırmak ve zeyilname almakla zorunlu tutulmuştur.²²

Sigorta ettiren bu yükümlülüğünü yerine getirmediği takdirde, rizikonun gerçekleşmesi durumunda sigorta akdinin yapıldığı andaki oranlar mı

geçerli olacak? Yargıtay bu durumda verdiği ilk kararlarında sigorta şirketinin yeni tarifedeki limitle de sorumlu olacağını belirtmiştir²³. Ancak Yargıtay'ın bu yöndeki kararları K.T.K. 108/b maddesinde, kazanın meydana geldiği tarihte geçerli olan teminat tutarları dahilinde zorunlu mali sorumluluk sigortasını yaptırmamış olan işletenlerin neden olduğu bedensel zararların garanti fonundan²⁴ karşılanacağını belirttiği, dolayısıyla sigorta şirketinden değil de bu fondan karşılanması gerektiği gerekçesiyle eleştirilmiştir²⁵.

Gerçekten de kanun hükmü açıktır. Bedensel zararlarda teminat oranları zararı karşılamadığı zaman, garanti fonundan karşılanması gerekmektedir²⁶. Yargıtay bu eleştiri-

riler doğrultusunda 11.10.2001 tarihinde vermiş olduğu kararlar, eski görüşünden vazgeçerek bedensel zararlarda ek zeyilname düzenlenmemesi durumunda, farkın garanti fonundan karşılanması gerektiğini belirtmiştir²⁷.

II. TRAFİK SİGORTA AKDİNİN HÜKÜMLERİ

1. Sigorta Ettirenin Yükümlülükleri

a. Prim Ödeme Yükümlülüğü

Prim, sigortacının riziko taşıma bedelinin karşılığıdır. Sigorta edilen rizikonun gerçekleşmesi halinde sigortacının ödeyeceği meblağın esasını teşkil eden ve sigorta ettiren tarafından sigortacıya bir defada

²³ Yargıtay 11.H.D.27.9.1999 tarihli, 1999/5384-7217 E.K. sayılı kararı.

²⁴ K.T.K. 108/1-b maddesinde; kazanın meydana geldiği tarihte geçerli olan teminat tutarları dahilinde zorunlu mali sorumluluk sigortasını yaptırmamış olan işletenlerin neden olduğu bedensel zararlar içinde garanti fonuna başvurulacağı belirtilmektedir.

²⁵ Eleştiri için bkz. Zihni Metezade, Trafik Sigortası Sorumluluk Limitinin Artması Halinde Zeyilname mi? Havanda Su Dövme mi? <http://tsrb.org.tr/private/trk/sayi24/mevzuat.htm>. 21.03.2003.

²⁶ Garanti Fonunun amacı; zarar veren araca ait trafik sigortasının yetersiz kaldığı durumlarda sigorta korumasından yararlanamayan zarar görenlerin uğradıkları zararın tazmin edilmesidir. Garanti fonuyla ilgili daha ayrıntılı bilgi için bkz. Esra Yıldız Nomer, Trafik Sigortasında

Garanti Fonu, İstanbul 2000, s.11 vd.

²⁷ 15.10.2001 tarihli 2001/5035-7952 sayılı kararı da; "...O halde, mahkemece olay tarihindeki zorunlu mali sorumluluk sigortası teminat hadleri araştırılarak limit artırımı söz konusu olduğu takdirde artan bu kısım için düzenlenmiş zorunlu trafik sigortası bulunmaması nedeniyle 2918 sayılı Karayolları Trafik Kanununun 108. ve Karayolları Trafik Garanti Fonu Yönetmeliği'nin 8/c maddelerine göre garanti fonunun sorumlu olduğu ve bunun üzerinde kalan zarar var ise, davalı sigorta şirketini poliçesinde yazılı teminat miktarı ile sınırlı olmak üzere bu miktardan sorumlu tutmak gerekirken, yazılı olduğu şekilde eksik incelemeye dayalı olarak karar verilmesi doğru görülmemiştir." Yargıtay Kararları Dergisi, C.28, S.7, Temmuz 2002.

²² 31.12.2003 tarih ve 25333 sayılı Resmî Gazete'de yayınlanan Karayolları Motorlu Araçlar Zorunlu Mali Sorumluluk Sigortası Tarife ve Talimatında 01.01.2004 tarihinden itibaren yapılacak sigorta sözleşmelerinin süresi içinde, Hazine Müsteşarlığı'nın bağlı bulunduğu Bakanlıkça teminat tutarlarının artırılması halinde, ek prim almaksızın, artırılan teminat tutarlarının bu sözleşmeler için de geçerli olacağı şartı getirilmiştir.

veya taksitle ödenen bir paradır. Sigorta ücreti de denmektedir²⁸.

T.T.K.'nin 1294/2 maddesi uyarınca primlerin para olarak ödenmesi gerekir. Trafik sigortasına ilişkin primler peşin ödenir. T.S.G.Ş.'nin C.1 maddesinde de; sigorta ücretinin tamamının sözleşme yapılır yapılmaz poliçenin teslimi karşılığında peşin ve nakden ödenmesi gerektiği belirtilmektedir. Ancak Hazine Müsteşarlığı'nın bağlı olduğu Bakanlık primlerin taksitler halinde ödenmesine ilişkin düzenleme yapmaya yetkilidir (K.T.K. m. 91/2)

a.1. Primin Ödeme Zamanı

Sigorta ettirenin en önemli yükümlüğü primi zamanında ödemesidir. Çünkü sigortacının sorumluluğunun, primin veya ilk taksitin ödendiği tarihten başlayacağı belirtilmektedir (T.T.K. m. 1295/2). Sigorta akdi herhangi bir şekle bağlanmadığı için taraflar bunun aksini kararlaştırabilirler. Sigorta akdi geçerli olmakla ve hükümlerini doğurmakla beraber, primin ileriki bir zamanda ödenmesinin kararlaştırılmasına engel yoktur²⁹. Nitekim gü-

nümüzde de kredi kartlarının kullanımı yaygın hale gelmiştir. Prim kredi kartıyla ödendiği takdirde, sigortacı aynı gün bankadan bedeli tahsil edemese dahi taraflar arasında böyle bir anlaşma yapılmakla primin ödenmesinin sonraya bırakılması kararlaştırılmış olacağı için, slip'in post makinesinden çekildiği tarihten itibaren sigortacının sorumluluğu başlamış olacaktır.

Prim ödeme şekli taksitlere bağlanmıyorsa, sonraki primlerin ne zaman ödeneceğine dair kanunda hüküm bulunmamaktadır. Bu hususta taraflar arasında bir anlaşma yoksa, her bir taksitin ait olduğu sigorta devresinin ilk günü ödenmesi gerekmektedir (B.K. m.74)³⁰.

a.2. Primin Ödeme Yeri

Trafik sigortasında primin ödeneceği yer hususunda K.T.K.'nda bir hüküm bulunmamaktadır. Ancak T.T.K.'nin 1296. maddesinde prim ödeme yerinin neresi olduğu ayrıntılı olarak düzenlenmiştir. Bu hükme göre, primin sigorta ettirenin ikametgâhında ödenmesi gerekir.

Taraflar bu hükmün aksini kararlaştırabilirler. Sigorta priminin, sigortacının veya acentesinin ikametgâhında ödeneceğine ilişkin poliçede düzenleme var ise bu şarta uymak gerekir. Taraflar aralarında;

primin, sigortacının veya acentesinin ikametgâhında ödeneceğini kararlaştırmalarına karşılık, ödemeler devamlı olarak sigorta ettirenin ikametgâhında yapılmış ise; bu durumda tarafların kararlaştırdıkları "primin sigortacının veya acentesinin ikametgâhında ödeneceği" şeklindeki düzenleme yok sayılacaktır (T.T.K. m. 1296).

b. İhbar Yükümlülüğü

b.1. Sözleşmenin Yapılması Sırasında

Sözleşme yapılırken sigorta ettirenin öncelikle M.K.'un 2. maddesinde belirtilen dürüstlük kuralına uygun olarak hareket etmesi gerekmektedir. Dolayısıyla sözleşme sırasında karşı tarafın iradesinin oluşumunu müspet ya da menfi yönde etkileyecek olguları karşı tarafa bildirmesi gerekmektedir. Bu husus T.T.K.'nin 1290. maddesinde de açık olarak belirtilmiştir³¹. Bu hükme göre; sigorta ettiren, sigortacının mukavele yapılırken gerçek durumları bildiği takdirde mukaveleyi yapmamasını veya daha ağır şartlarla yapmasını gerekli kılacak bütün hususları sigortacıya bildirmeye mecbur kılınmıştır.

Bu hükme rağmen sigorta ettirenin bilerek ya da bilme-yerek gerçek vakaları karşı

³¹ T.S.G.Ş.'nin 6. maddesinde ayrıntılı olarak ihbar yükümlülüğü yer almaktadır.

²⁸ Kender (Hususi Sigorta) s. 168.

²⁹ Y.H.G.K. 26.09.1979 tarihli E 1978/11-320, K. 1979/1265 sayılı kararında (Moroglu, s. 817); Tarafların, sigortacının sorumluluğunun primin veya ilk taksidin ödendiği tarihten başlayacağı hükmünün aksini kararlaştırılabileceği belirtilmiştir.

³⁰ Kender (Hususi Sigorta) s. 173.

tarafa bildirmemiş olması durumunda sözleşme bu durumdan nasıl etkilenecek? Yanlış ya da eksik bildirim sonuçları sigorta ettirenin kastının olup olmamasına göre değişmektedir. Sigorta ettirenin kastı mevcut ve riziko da gerçekleşmiş ise, sigortacı ödediği tazminat için sigorta ettirene rücu edebilecektir. Sigorta ettirenin kastının olmadığı durumlarda ise sigortacı ödenen tazminatın; tahakkuk eden prim ile, alınması gereken prim arasındaki oran kadar kısmı dışında kalan miktar için sigorta ettirene rücu edebilecektir.

Rizikonun henüz gerçekleşmediği hallerde ise, sigorta ettirenin kastı mevcut olsun veya olmasın, sigortacı gerçek durumu öğrendiği andan itibaren sekiz gün içerisinde prim farkının ödenmesi hususunu sigorta ettirene ihtar eder. Sigortalı ihtarın tebliği tarihinden itibaren sekiz gün içinde istenilen prim farkını ödemez veya ödemeyeceğini bildirirse sözleşme feshedilmiş olacaktır (T.S.G.Ş. m. C.2)³².

Bu koşullar çerçevesinde sigorta sözleşmesinin feshi halinde işlemeyen günlere ait primlerin de sigorta ettirene iade edilmesi gerekmektedir. Bildirim üzerine prim noksanlığı tamamlanırsa sözleşme geçmişe etkili olarak yürürlükte kalacaktır³³.

b.2. Sözleşme Süresince

Riziko gerçekleşmesinden önce sigorta mukavelesi süresince sigorta ettirene yüklenen sorumluluklardan biri de ihbar yükümlülüğüdür. Ancak bu yükümlülük K.T.K.'nda düzenlenmemiştir. Sigorta genel şartlarında ise ayrıntılı düzenleme getirilmiştir. Sigorta süresince sigorta ettirenin sorumluluğunu düzenleyen T.T.K. 1291. maddesi ile Trafik Sigortası Genel Şartları'nın aynı mahiyetteki C.3. maddesi birlikte incelendiğinde şu sonuçlar ortaya çıkmaktadır³⁴.

Sigorta ettiren sözleşmeden sonra rizikoyu ağırlaştırıcı mahiyette değişiklik yapmış ise veya başkası tarafından yapılmış bir değişikliğe göz

yummuş ise bu değişikliği sekiz gün içinde sigortacıya bildirmekle yükümlüdür³⁵. Sigorta ettiren tarafından yapılmamakla ve rızası da olmakla beraber başka bir kişi tarafından yapılmış ise sigorta ettiren bu durumu öğrenir öğrenmez sekiz gün içinde sigortacıya bildirmekle yükümlüdür.

T.T.K.'nun 1291. maddesinde sadece sübjektif tehlike ağırlaşması ele alınmıştır. Sigorta ettirenin hiçbir rolü olmaksızın yani onun fiili bulunmaksızın rizikonun ağırlaşması halinde kanun sigorta ettirene hiçbir görev yüklememiştir. Bu durum da önemli bir eksikliklerdir³⁶.

Sigorta ettiren bu yükümlülüklerini yerine getirmemekle beraber sigortacı, ağırlaştırıcı mahiyetteki değişiklikleri re'sen öğrenmiş olabilir. Bu durumda sigortacı, değişikliği sigorta ettirene ihbar ederek prim farkının ödenmesini isteyebilir. Sigorta ettiren tebliğ tarihinden itibaren sekiz gün içinde prim farkını ödemezse veya ödemeyeceğini bildirirse sözleşme feshedilmiş olacaktır (T.S.G.S. m. C.3.) Ancak T.T.K.'nun 1291. maddesinde ise; vaki değişikliği sigortacı-

³² "...Davacının sigorta akdini yaptırdığı tarihte aracın taksi mi yoksa özel otomobil mi olduğunun ve gerçek kullanılma şeklinin saptanması lazımdır.....Davacının beyanının gerçek olmadığı anlaşıldığı takdirde, taksinin özel otomobil olarak bildirilmesinin sigorta akdinin yapılmasını gerektirmeyeceği kuşkusuzdur. Ancak, davacı akdin daha ağır şartlarda yapılmasının ve her halde primin ona göre tayin edilmesinin

sonuç ve sorumluluğundan kurtulamaz..." *Moroğlu*, s. 813.

³³ *Ulaş*, s.368.

³⁴ İhbar mükellefiyeti ile ilgili olarak ayrıntılı bilgi için bkz. *A.Kendigel*, *Karayolları Trafik Kanunu Mecburi ve İhtiyari Mali Sorumluluk Sigortalarında Sigorta Süresi İçinde Sigorta Ettirenin İhbar Mükellefiyeti ve İşletenin Değişmesi*, *Batider* 1989, C.15, S.1, s.134-159; *Merih K. Omağ*, *Türk Hukukunda Rizikonun Ağırlaşması Sorunu*, Ankara 1985,

³⁵ Örneğin aracın trafik yoğunluğu ve kaza riski az olan il nazara alınarak sigortalandıktan sonra, aracın kaza riski fazla olan bir ilde kullanılmaya başlanması. T.T.K. 1291/2. maddesinde bu süre T.S.G.Ş. nin aksine 8 gün olarak belirtilmiştir.

³⁶ Bu konuda bkz. *Kender* (Hususi Sigorta), s.210.

nın öğrenmesinden itibaren sekiz gün içinde feshetmez veya sigorta primini tahsil etmek gibi sigorta hükmünün devamına razı olduğunu gösteren bir harekette bulunur ise, fesih hakkının düşeceği belirtilmektedir.

T.S.G.Ş.'nin C.3. maddesinde sözleşmenin feshedilmiş olduğu belirtilmekle beraber, Kanun hükmünde ise sigortacı tarafından fesih beyanında bulunulmadığı takdirde sözleşmenin geçerli olacağı belirtilmektedir. Dolayısıyla iki hüküm arasında çatışma söz konusudur. Ancak T.T.K.'nin 1264. maddesinin dördüncü fıkrasında; sigorta ettirenin zararına olarak sözleşme ile değiştirilmeyecek kanun hükümleri belirtilmiştir. Değiştirilme halinde ise aynı hükümde müeyyide olarak sözleşme hükmünün değil de kanun hükmünün geçerli olacağı açıklanmıştır. T.T.K.'nin 1291. maddesi de T.T.K.'nin 1264. Maddesinin dördüncü fıkrasında yer alan, dolayısıyla sigorta ettiren aleyhine değiştirilemeyen emredici hükümler niteliğindedir³⁷. Buna göre çatışma halinde kanun hükmü uygulanarak sözleşme feshedilmiş sayılmayacaktır.

b.3. Rizikonun Gerçekleşmesi Durumunda

Sözleşme süresince olduğu gibi, rizikonun gerçekleşme-

sinden sonra da sigorta ettirenin ihbar mükellefiyeti K.T.K.'nda düzenlenmemiştir. Bu husustaki düzenlemeler T.T.K.'nin 1292. maddesinde ve T.S.G.Ş.'nda (m. B.1) yer almaktadır.

Sigorta ettiren kimse, sigortanın taalluk ettiği rizikonun gerçekleştiğini haber aldığı tarihten itibaren beş gün içinde sigortacıya haber vermesi gerekmektedir (T.T.K. m.1292). Ancak T.S.G.Ş.'da ise bu husus daha kapsamlı düzenlenmiştir. Madde B.1.a.'da sigorta ettirene; sigortacının malî sorumluluğunu gerektirecek her olayı öğrenmesinden itibaren beş gün içinde sigortacıya yazılı olarak bildirme mükellefiyeti yüklenmiştir.

T.S.G.Ş.'nda ihbar yükümlülüğü sadece rizikonun gerçekleşmesi haline inhisar ettirilmemiş, bunun dışında, zardan dolayı sigorta ettirenin dava yolu ile veya sair surette tazminat talebi karşısında kalması veya aleyhine cezai soruşturma başlatılması hallerinde, bu gibi durumları sigortacıya derhal bildirmekle de yükümlü tutulmuştur. Ayrıca sigorta konusu ile başkaca sigorta sözleşmeleri varsa bunların da sigortacıya bildirilmesi ile sigorta ettiren yükümlü tutulmuştur (T.S.G.Ş.m.B.1.d-e).

Sigorta ettiren bu yükümlülüğünü yerine getirmediği zaman durum ne olacak? Bu durumda kanun koyucu iki ihtimali birbirinden ayırmıştır. Eğer sigorta ettiren bilerek bu

yükümlülüğünü yerine getirmemişse, sigorta haklarını kaybedecektir (T.T.K. m.1292/son). Sigorta ettiren kusuru ile ihbar yükümlülüğünü yerine getirmemişse, kusurun ağırlığına göre sigortacının ödemekle mükellef olduğu bedel indirilebilecektir. Görülüyor ki rizikonun ihbarı görevinin ihlali için kanunda kusur şartı aranmıştır. İhbarla görevli olan sigorta ettirenin hiçbir kusuru yoksa, bu görevi yerine getirmemesi hiçbir hukukî sonuç doğurmuyacaktır³⁸.

c. Sigorta Ettirenin Diğer Yükümlülükleri (Koruma Tedbirleri)

Sigorta ettiren riziko gerçekleştikten sonra zararı önlemeye, azaltmaya ve hafifletmeye yarayacak tedbirleri almakla mükelleftir. Alınan tedbirlerden doğan masraflar, bu tedbirler faydasız kalmış olsa bile sigortacı tarafından ödemesi gerekir. Ancak, sigorta kapsamı menfaat değerinin tamamına taalluk etmiyorsa vaki masraflar ancak sigorta bedelinin menfaat değerinin tamamına olan oranına göre

³⁸ *Kender (Hususi Sigorta) s.225. Y.H.D.25.01.1979 tarihli 1979/285-285 E.K sayılı kararında "her ne kadar davacı sigortalının kazayı zabita merciine bildirerek trafik kaza zaptı tanzim ettirmesi, poliçe arkasındaki m.10 (c) ve (g) bendi gereği ise de, bu işin yapılmaması davacının tazminat isteği haklarını düşürmez."* şeklinde bir sonuca varılmıştır (Moroglu s.815).

³⁷ *Kender (Hususi Sigorta), s.210.*

ödenmesi gerekir (T.T.K. m.1993/1).

T.S.G.Ş.'nin B.1. maddesinin (b) bendinde; sigorta ettirenin, sigortalı değilmişçesine gerekli kurtarma ve koruma önlemlerini almakla ve bu amaçla sigortacı tarafından verilecek talimatlara uymakla yükümlü olduğu belirtilmiştir. Sigorta ettiren bu yükümlülüğe uymadığı zaman, zarar ve ziyanda da bir artış olursa; ödemede bulunan sigortacı, sigorta sözleşmesine ve bu sözleşmeye ilişkin kanun hükümlerine göre, tazminatın kaldırılmasını veya azaltılmasını sağlayabileceği oranda sigorta ettirene rücu edebilecektir (T.S.G.Ş. B.4.f). Böylece T.S.G.Ş. ile T.T.K.'nin 1301/2. maddesi arasında uyumluluk sağlanmıştır.

2. Sigortacının Yükümlülükleri

a. Riziko Taşıma Yükümlülüğü

Sigorta mukavelesinin sigortacıya yüklediği sorumluluklardan en önemlisi olarak zararı giderme yükümlülüğü görülmekle birlikte sigortacının tek sorumluluğu bu değildir. Akdin kurulmasından itibaren, sigortacının rizikonun gerçekleşmesi halinde sorumluluğunu yerine getirebilmesi için bir takım yükümlülükler de getirilmiştir. Bunların başında, primler üzerinden bir takım karşılıklar ve ihtiyatlar

ayırma zorunluluğu gelmektedir. İkinci olarak sigorta şirketlerinin çalıştıkları süre içerisinde her yıl bilançolarını ilân etmeleri zorunluluğudur. Sigortacının bu mükellefiyetleri, devamlı denetim altındadır. Ancak çalışma konumuz bu olmadığı için kısaca değinmekle geçmekteyiz³⁹.

a.1. Rizikonun Tayini

Riziko, genel olarak ileride gerçekleşmesi muhtemel zarar veya başkaca uygun olmayan bir hal doğuran olay olarak tanımlanmıştır⁴⁰.

Sigorta tekniği, sigorta edilen rizikonun mümkün olduğu kadar açık bir şekilde tespit ve sınırlarının tayin olunmasını gerektirir⁴¹.

KT.K.'nda ise motorlu araç işletenin üçüncü kişilere olan sorumluluğunun tamamına değil, sadece 85/1 maddesi hükmü ile sınırlı bir güvence getirilmiştir. Ancak sınırlama sadece bu madde ile kalmamış, K.T.K.'nin diğer maddelerinde de işletenin motorlu aracın üçüncü kişi ve şeylere verdiği zararlar dolayısıyla da başka

sınırlamalara tâbi tutulmuştur⁴².

K.T.K.'nin 91/1. maddesi; motorlu aracın işletenin⁴³, bir kimsenin ölümüne veya yaralanmasına yahut bir şeyin zarara uğramasına sebep olması halinde, bu zararlar nedeniyle doğan sorumlulukların karşı-

⁴² Ulaş, s. 351-352.

⁴³ İşleten K.T.K.'nin 3. maddesinde; "Araç sahibi olan veya mülkiyeti muhafaza kaydıyla satışta alıcı sıfatıyla sicilde kayıtlı görülen veya aracın uzun süreli kiralama, ariyet veya rehni gibi hallerde kiracı, ariyet veya rehin alan kişidir. Ancak ilgili tarafından başka bir kişinin aracı kendi hesabına ve tehlikesi kendisine ait olmak üzere işlettiği ve araç üzerinde fiili tasarrufu bulunduğu ispat edilirse, bu kimse işleten sayılır." şeklinde tarif edilmiştir. Bu tanımdan da anlaşıldığı gibi sorumlu kişi olarak işletenin belirlenmesinde "maddi sistem" kabul edilmiştir. Bu sistemde araç üzerinde fiili hakimiyet kuran ve aracı yararı, masrafı ve rizikosu kendisine ait olmak üzere kullanan kişi işleten sayılmaktadır. İşleten kavramı hakkında daha ayrıntılı bilgi için bkz. Kemal Oğuzman-Özer Selici, Borçlar Hukuku Genel Hükümler, 3.Bası, İstanbul 2000, s.616 vd.; Ramazan Tunç, 2918 Sayılı Karayolları Trafik Kanununa Göre Gerçek İşleten Kavramı, Yargıtay Dergisi, Ocak-Nisan 2000, Sayı: 1-2.; Finansal kiralama sözleşmelerinde işleten olarak kiralama şirketi kabul edilmemekle beraber trafik sigortası sözleşmesinde sözleşmenin tarafı olduğu ve sigorta ettiren tarafı teşkil ettiği için, tazminatın kaldırılmasını veya azaltılmasını sağlayabileceği oranda başvurulabilecek kişi kiralama şirkettir. Yargıtay 11.H.D.7.11.2000 tarihli, 2000/9048-8710 Esas Karar sayılı kararı (Yargıtay Kararları Dergisi C.27, S.6, Haziran 2001).

³⁹ Sigorta şirketlerinin denetimi ve mali yapıları hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Kender (Hususi Sigorta), s.36 vd.

⁴⁰ Tanımlar için bkz. Ali Bozer, Sigorta Hükümleri, Ankara 1965, s. 101-102; Yaşar Karayalçın Mesuliyet ve Sigorta Hükümleri Bakından Başlıca İşletme Kazaları, Ankara 1960, s. 57 vd.

⁴¹ Kender (Hususi Sigorta), s. 237.

lanması için trafik sigortası yapılması gerektiği belirtilmektedir.

Rizikonun trafik sigortası kapsamına girmesi için rizikonun motorlu araç⁴⁴ tarafından karayolunda⁴⁵ meydana getirilmiş ve kaza sonrası ölüm, yaralanma veya bir şeyin zarara uğramış olması gerekmektedir.

Trafik sigortasında uyuşturucu madde ve alkollü içki almış olarak araç kullanılması halinde doğan zararlar üçüncü şahıslar açısından teminat dışı değildir. Zira bu sigorta ile üçüncü şahısların, motorlu aracın işletilmesi sırasında doğan maddî ve bedeni zararları teminat altına alınmıştır. Bir başka ifade ile, aracın kullanılması tehlikesinden doğan zararların karşılanması esastır. Bu nedenle, zarar görenlerin tazminat alma hakları saklı tutulmakta, zararı ödeyen sigortacının, araç işletenine karşı rücu hakkı bulunmaktadır⁴⁶.

⁴⁴ Araç: K.T.K.'nin 3. maddesinde; *"..Karayolunda kullanılabilen motorlu, motorsuz ve özel amaçlı taşıtlar ile iş makineleri ve lastik tekerlekli traktörlerin genel adıdır."* şeklinde tarif edilmiştir. Ancak trafik sigortası yapılması zorunluluğu motorlu araçlar için konulmuştur. Motorsuz aracın işletilmesinde meydana gelen zararlar trafik sigortası kapsamına girmemektedir.

⁴⁵ Karayolu; trafik için kamunun yararlanmasına açık olan arazi şeridi, köprüler ve alanlardır (K.T.K.m.3).

⁴⁶ Zihni Metezade, *Otomobil Sigortalarında Alkollü Araç Kullanma ve Buna İlişkin Hükümlerdeki Uyum-suzluklar*,

a.2. Teminat Dışı Kalan Haller

Trafik sigortası dışında kalan haller, K.T.K.'nin 92. maddesinde ve T.S.G.Ş.'nin A.3. maddesinde düzenlenmiştir. Bu hükümlere göre; karayolu dışında meydana gelen kazalar ve motorlu araçlar dışındaki araçlar tarafından meydana getirilen kazalar trafik sigortası kapsamı dışında kalmaktadır.

Kaza sırasında zarar gören kişiler açısından da sınırlamalar getirilmiştir. K.T.K.'nin 92. maddesinde; işletenin eşinin usul ve furuunun kendisine evlat edinme ilişkisi ile bağlı olanların ve birlikte yaşadığı kardeşlerinin mallarına gelen zararlar nedeniyle ileri sürebilecekleri talepler trafik sigortası kapsamında değildir (K.T.K m. 92/b). Aynı şekilde işletenin kendisinde meydana gelen bedensel ve eşya zararları doğal olarak bu sigorta güvencesi dışındadır (K.T.K. m. 92/a).

Motorlu araçta hatır için taşınan veya motorlu aracı hatır için kullanan kişinin uğradığı zararların trafik sigortası kapsamı dışında kalacağı yolunda K.T.K.'nin 92. maddesinde açık bir hüküm bulunmamaktadır. Bu madde esas alındığında bu kişilerin de sigorta kapsamı içinde kaldığı kabul edilebilir. Ne var ki, 91. maddede zorunlu trafik sigortasının

<http://www.tsrsg.org.tr/private/trk/sayi3/mevzuat3.htm> 17.04.2003, s.2

K.T.K.'nin 85/1. maddesinde düzenlenen tehlike sorumluluğuyla sınırlı olduğu kabul edilmiştir. Hatır taşımaları genel hükümlere tabi olduğundan, bu hüküm esas alındığında hatır için taşınan ya da motorlu aracı hatır için kullanan kişinin uğradığı zararlar sigortacının sorumlu olmayacağı sonucuna varılacaktır. Bu iki çelişik hüküm karşısında *"hatır yolcuları ya da motorlu aracı hatır için kullanan kişilerin"* uğradıkları zararları da sigorta kapsamında görmek hakkaniyete uygun düşecektir⁴⁷. Yargıtay ise hatır taşımalarında aracı hatır için kullanan kişinin uğradığı zararları trafik sigortası kapsamı dışında tutmuştur⁴⁸.

⁴⁷ Çetin Aşçıoğlu, *Trafik Kazalarında Hukuki Sorumluluk ve Tazminat Davaları*, Ankara 1989, s.87.

⁴⁸ *"...2918 sayılı Karayolları Trafik Kanununun 91. maddesi hükmü uyarınca, zorunlu mali sorumluluk sigortası ile işletenlerin aynı yasanın 85/1. maddesinde düzenlenmiş bulunan sorumlulukları üçüncü kişilere karşı güvence altına alınmaktadır. Yine aynı yasanın 87/1. maddesinde ise yaralanan veya ölen kişi hatır için taşınmakta ya da araç bu kişiye hatır için verilmiş bulunuyorsa, işletenin sorumluluğu bu kanun hükümlerine tabi olmayıp genel hükümlere tabidir. Somut olayda, sigortalı motorlu aracın davacıların murisine kullanmak üzere hatır için verildiği ve bu kişinin aracı kullanması sırasında aracın takla atması sonucu öldüğü sabit bulunmaktadır. Bu tür sorumluluklar mali sorumluluk sigortası dışında kaldığından mirasçılar tarafından sigortacı aleyhine açılan davanın reddine karar verilmesi gerekir..."* Yargıtay 11.HD.9.7.1992 T.

İşletenin K.T.K. uyarınca sorumlu tutulmadığı eşyalara verilen zararlara ilişkin talepler (m.92/c), motorlu araçta taşınan eşyanın uğrayacağı zararlar, yarış düzenleyenlerin özel olarak trafik sigortası yaptırmaları nedeniyle (m.105/3) araç yarışlarındaki kazalar, manevî zararlar, motorlu araçlarla ilgili mesleki faaliyetlere bulunan teşebbüslerin kendilerine bırakılan motorlu araçlarla ilgili trafik sigortası yaptırmalarının zorunlu olması nedeniyle (m.104/1) buralarda meydana gelen rizikolar, aracın çalınması ve gasp edilmesi halinde işletenin veya yardımcılarının aracın çalınması veya gasp edilmesinde kusurları bulunması halinde meydana gelen kazalar (m.107) trafik sigortası kapsamı dışında tutulmuştur⁴⁹.

Ayrıca Trafik Sigortası Genel Şartları'nın A.3.g. maddesinde römorkların, yan römorkların veya çekilen araçların zarara uğramaları nedeniyle ileri sürülen talepler de

1992/1236 E. 1992/8291 (Ergun **Orhunöz**, Uygulamada Karayolları Trafik Kanununa Göre Sorumluluk, Tazminat, Sigorta, Ankara 1998. s. 191'den alınmıştır.)

⁴⁹ Çalınan aracın işletenin sorumluluğu için bkz. Ergun **Özsunay**, Çalınan veya İşletenin (araç sahibi) İzni Dışında Kullanılan Motorlu Taşıtların Sebep Oldukları Zararlardan Doğan Hukuki Sorumluluk, Trafik Sigortası V. Ticaret ve Banka Hukuku Haftası, 25-28 Nisan 1973, s. 101 vd.

kapsam dışı bırakılmıştır⁵⁰.

b. Zararın Giderilmesi Yükümlülüğü

Rizikonun gerçekleşmesi üzerine trafik sigortası kapsamına giren zararlar K.T.K.'nin 91. maddesi atfı ile 85. maddesinde belirtilmiştir. Buna göre ödenecek zararlar, motorlu aracın kaza yapması sonucu meydana gelen *maddî zararlar* ile kişi ya da kişilerin ölmesi veya yaralanması gibi *bedeni zararlar*dır.

Ancak bu sigorta ile korunmak istenen menfaatler ve sigortanın kamu düzenine olan etkisi dikkate alınarak kanun koyucu tarafından sigorta kapsamına limitler getirilmiştir. K.T.K. 93. maddesinde teminat tutarlarının ve tarife ile talmatların Hazine Müsteşarlığının bağlı bulunduğu bakanlıkça tespit edileceği, tespit edilen tarife ve tutarların Resmi Gazete'de yayınlanacağı belirtilmiştir.

Yasa koyucu bu hükümle trafik sigortası ile güvence altına alınan zarar miktarının saptanmasında sözleşme serbestisi ilkesine müdahale etmiş, bir taraftan bu tür sigortanın yapılmasını zorunlu hale getirirken, öte yandan da sigortacının sorumlu olacağı miktarın asgari tutarını da tarafların iradesine bırakmamıştır⁵¹.

⁵⁰ Trafik sigortası genel şartları için bkz. **Kubilay**, s.303.

⁵¹ **Ulaş**, s.373.

Rizikonun gerçekleşmesi üzerine yaralanan kimselerin ilk yardım muayene ve kontrol veya bu yaralanmadan ötürü ayakta, klinikte, hastane ve diğer yerlerdeki tedavi giderleri ile tedavinin gerektirdiği diğer giderleri sigortacı, başvurma tarihinden itibaren 8 gün içerisinde kapsam dahilinde ödemesi gerekmektedir (K.T.K. m.98/1). Birden çok aracın karıştığı trafik kazasında zarar gören kişiler, araçların sigortacılarından herhangi birine başvurabilirler.

Tedavi giderlerinin yanında sigortacı, tazminat miktarını, hak sahibinin kaza veya zarara ilişkin tespit tutanağını veya bilirkişi raporunu, sigortacının merkez veya kuruluşlarından birine ilettiği tarihten itibaren sigortacının sekiz iş günü içerisinde sigorta kapsamı dahilinde ödemesi gerekir (K.T.K. m.99). Aynı düzenleme T.S.G.Ş.'nin B.2. maddesinde de yer almaktadır.

Zarar görenlerin tazminat alacakları, sigorta sözleşmesinde öngörülen sigorta tutarından fazla ise zarar görenlerden her birinin sigortacıya yönelteceği tazminat talebi, sigorta tutarının tazminat alacakları toplamına olan oranına göre indirime tâbi tutulması gerekir (K.T.K. m. 96)⁵².

⁵² **Yargıtay 11.H.D.6.11.2001 tarihli, 2001/7229-8754 E.K. sayılı kararı;** "...Aynı kazada birden fazla kişinin yaralanması veya ölmesi durumunda ise; 2918 sayılı Karayolları Trafik Kanunu'nun 96. maddesi uyarınca,

3. Trafik Sigortasında Zamanaşımı

Genel olarak sigorta hukukunu düzenleyen T.T.K.'nda sigorta mukavelesinden doğan alacaklara ilişkin zamanaşımı süreleri düzenlenmiştir. T.T.K. 1268. maddesinde; sebepsiz yere ödenmiş bulunan primin veya sigorta bedelinin geri alınması alacakları dahil olmak üzere sigorta mukavelelerinden doğan bütün taleplerin iki yıl içinde zamanaşımına uğrayacağı belirtilmiştir. Ancak trafik sigortası açısından daha özel kanun olan K.T.K.'nda zamanaşımı farklı sürelerle tâbi tutulmuştur. K.T.K.'nun 109. maddesinde hem işletenin hem de sigortacının tabi olduğu zamanaşımı süresi aynı tutulmuştur.

Bu hükme göre; motorlu araç kazalarından doğan maddî zararların tazminine ilişkin talepler, zarar görenin zararı ve tazminat yükümlüsünü öğrendiği tarihten başlayarak iki yıl ve herhalde, kaza gününden

zarar görenlerin tazminat alacakları; sigorta sözleşmesinde öngörülen sigorta tutarından fazla ise zarar görenlerden her birinin sigortacıya karşı yöneltebileceği tazminat talebi sigorta tutarının teminat alacakları toplamına olan oranına göre indirim tabi tutulması gerekir. Başka bir anlatımla, poliçede öngörülen en yüksek güvence limitinin, kazadan zarar görenler arasında sayı ve zararları da gözetilerek garemten bölüştürülmesi gerekmektedir...." şeklindedir. Yargıtay Kararları Dergisi, Cilt 28, S.4, Nisan 2002.

başlayarak on yıl içinde zamanaşımına uğrayacaktır.

Zarar görenin, yalnızca zararı öğrenmesi zamanaşımı sürelerinin başlamasını sağlamamaktadır. Ayrıca tazminat yükümlüsü olan sigortacının da öğrenilmesi gerekmektedir. Ancak bu durumda da kanun koyucu tarafından bir üst sınır getirilmiştir. Talepler her halükarda kaza tarihinden itibaren on yıllık süreyi geçemeyecektir.

Bu süreler, motorlu aracın işleteni ve trafik sigortasını yapan sigortacılar için geçerli olacaktır. Zarar veren konumunda motorlu araç işleteni yoksa veya motorlu araç işleteni yanında başka bir kişi de kazaya karışmışsa bu süreler onun için geçerli olmayacaktır. Bu durumda onun için genel hükümlere ilişkin süreler uygulanacaktır. Örneğin motorlu araç kazasında at arabasının da bulunması ve kusurlu olarak üçüncü kişilere zarar vermesi. At arabasını işletenin, motorlu araç işleteni olmaması nedeniyle kendisine karşı talepler B.K. 260. maddesi uyarınca bir yıllık zamanaşımına tâbi olacaktır.

Her ne kadar zamanaşımını düzenleyen 109. madde.; K.T.K.'nun hukukî sorumluluk ve sigorta hususunu düzenleyen kısmın ortak hükümlerini düzenleyen beşinci bölümünde yer almakta ise de, düzenlenen hükümler araç işleteninin veya araç işleticisinin bağlı olduğu teşebbüs sahibinin hukukî so-

rumluluğunu düzenlemektedir. Dolayısıyla bu hükümlerin araç işleteni veya araç işletenin bağlı olduğu teşebbüs sahibi dışındaki zarar veren üçüncü kişilere uygulanmaması gerektiği kanaatindeyim⁵³.

K.T.K.'nun 109. maddesinin ikinci fıkrasında; dava, cezayı gerektiren bir fiilden doğması ve Ceza Kanunu'nun bu fiil için daha uzun bir zamanaşımı süresi öngörmesi halinde bu sürenin tazminat talepleri için geçerli olacağı belirtilmektedir⁵⁴. Ancak ceza zamanaşımı süresi, işleten ve

⁵³ Ancak bazı yazarlar böyle durumda motorlu araç işleteni olmayan kişinin kazaya karışması halinde de 109. maddede belirtilen zamanaşımı hükümlerinin uygulanması gerektiğini belirtmektedirler. Bkz. S.Arkan, Yeni Karayolları Trafik Kanunu Sigorta ve Garanti Fonuna İlişkin Hükümler Üzerine Bir İnceleme, SHD, C.1, S.3-4, s.281.

⁵⁴ Yargıtay 4.H.D.1.11.2001 tarihli, 2001/5890-10660 E/K sayılı kararı; "...2918 sayılı Kara yolları Trafik Kanununun 109/1. maddesinde motorlu araç kazalarından doğan tazminat istemlerinin iki yıl içinde zamanaşımına uğrayacağı düzenlenmiştir. Aynı maddenin ikinci fıkrasında ise, eylemin suç teşkil etmesi durumunda ceza zamanaşımının uygulanacağı öngörülmüştür. Borçlar Kanununun 60/2. maddesinde de eylem aynı zamanda suç oluşturuyorsa o suç için öngörülen ceza zamanaşımı süresi uygulanacağı hükmü yer almıştır. Zararlandırıcı eylemin suç oluşturduğu tartışmasızdır. Bu bakımdan dava süresinin uygulanması gerekir. Bu süre (5) beş yıldır. Bu sürenin başlangıç tarihi ise TCK. 103 maddesi hükmüne göre olayın gerçekleştiği tarihtir..." şeklindedir.

diğer sorumlulara karşı uygulanabilecektir. Trafik sigortasını yapan sigortacının ceza davası ile ilişkisi bulunmaması nedeniyle onun hakkında uzamış ceza zamanaşımı hükmünün uygulanmaması gerekir⁵⁵.

Zamanaşımı süresi tazminat yükümlüsüne karşı kesilmesi durumunda, sigortacıya karşı da kesilmiş olur. Aynı şekilde sigortacı bakımından kesilen zamanaşımı, tazminat yükümlüsü bakımından da kesilmiş olur.

Tazminat yükümlülüğü olanların birbirlerine karşı rücu hakları, kendi yükümlülüklerini tam olarak yerine getirdikleri ve rücu edilecek kimseyi öğrendikleri günden başlayarak iki yılda zamanaşımına uğraması gerekir (K.T.K. m.109/3).

Zamanaşımına ilişkin bu hükümler T.S.G.Ş.'nda da aynı şekilde düzenlenmiştir.

4. Sigortacının Halefiyeti ve Rücu Hakkı

T.T.K.'nun 1301. maddesinde sigorta bedelini ödeyen sigortacının hukuken sigorta ettiren kimsenin yerine geçeceği belirtilmektedir. Dolayısıyla sigorta ettiren kimsenin zarar nedeniyle üçüncü kişilere karşı dava hakkı varsa, bu hak tazmin ettiği bedel nispetinde sigortacıya intikal edecektir.

Bu hükme benzer şekilde genel bir hüküm halinde halefiyet durumu K.T.K.'nda

düzenlenmiştir. Yalnız 98/2. madde ve 99/2. maddede kazaya birden fazla aracın karışması halinde tazminat ödemesi yapan sigortacının aynı olaydan sorumlu diğer araçların sigortacısına sorumlulukları oranında başvurabileceği hüküm altına alınmak suretiyle teknik anlamda halefiyete dayalı rücu hakkının bulunduğu kabul edilmiştir⁵⁶. Sigortacının rücu hakkı K.T.K.'nun 95. maddesinde yer almıştır. Bu hükme göre sigorta sözleşmesinden veya sigorta sözleşmesine ilişkin kanun hükmünden doğan tazminat yükümlülüğünün kaldırılması veya miktarının azaltılması sonucunu doğuran haller zarar görene karşı ileri sürülemeyecektir.

Ancak ödemede bulunan sigortacı, sigorta sözleşmesine ve bu sözleşmeye ilişkin kanun hükümlerine göre, tazminatın kaldırılmasını veya azaltılmasını sağlayabileceği oranda sigorta ettirene başvurabilecektir⁵⁷.

⁵⁶ Ulaş, s.386.

⁵⁷ Yargıtay. 11.H.D. 12.2.2001 tarihli, 2000/10171 E, 2001/1158 K. no.lu kararı; "...Finansal kiralama şirketinin KTK.nun 3. maddesinde tanımlanan işleten sıfatını taşımadığı, aracın işleticisinin kiracı olduğu açıktır. Ancak KTK.nun 95. maddesinde, sigorta sözleşmesinden veya sigorta sözleşmesine ilişkin kanun hükümlerinden doğan ve tazminat yükümlülüğünün kaldırılması veya miktarının azaltılması sonucunu doğuran hallerin zarar görene karşı ileri sürülemeyeceği, ödemede bulunan sigortacının, sigorta sözleşmesine ve bu sözleşmeye ilişkin kanun hükümlerine göre, tazminatın kaldı-

Zorunlu Trafik Sigortası Genel Şartları B.4. maddesinin ilk fıkrasında K.T.K.'nun 95. maddesi hükmünü olduğu gibi tekrar ettikten sonra, ikinci fıkrasında "sigorta ettirene başlıca şu hallerde rücu edilir" demekte ve yedi bent halinde rücutun mümkün olduğu durumları saymaktadır. Bu sayılanlar arasında, tazminatı gerektiren olayın ağır kusur sonucunda yahut alkol veya uyuşturucu etkisi altında yahut aracın ehliyetsiz bir kişi tarafından kullanılması sırasında meydana gelmesi gibi aslında sigorta sözleşmesinin kapsadığı haller de mevcuttur. Oysa bu hallerde sigortacının K.T.K. 95/I. maddesi uyarınca ödeme yapmaması söz konusu değildir. K.T.K. 95/I maddesi hükmü kanunda hiç yer almasaydı, sigortacı bu hallerde dahi ödeme yükümlülüğü altında olurdu. Çünkü bunlar sigortacının sigorta ettirene karşı edim yükümlülüğünden kurtulmasına mesnet teşkil etmezler. Zarar gören üçüncü kişinin doğrudan dava ve talep hakkı olmasaydı, yahut böyle bir hakkı bulunmasına rağmen üçüncü kişi somut olayda bunu kullanmasaydı, sigorta ettiren de bu hallerde sigortacıdan koruma sağlama edimini yerine getirmesini talep edebilirdi. Çünkü bir sigorta sözleşmesinin (sigorta ettirenle olan ilişkide) sağladığı koruma, birinci ve ikinci riziko

rilmasını veya azaltılmasını sağlayabileceği oranda sigorta ettirene başvurabileceği öngörülmektedir..." şeklindedir..

⁵⁵ Ulaş, s.421.

sınırlaması çerçevesinde tespit edilir. Oysa, ele aldığımız ihtimalde, sigorta ettirene rücu edilmesi imkânına zemin hazırladığı varsayılan yukarıda belirttiğimiz haller sigorta koruması dışında değildir⁵⁸.

SONUÇ

Trafik sigortasının zorunlu hale getirilmesine bir takım problemler neden olmuştur. Bu problemlerin başında hiç şüphesiz maddî kaygılar gelmektedir. Meydana gelen kaza sonrası işleten, zaten aracının zarar görmesi nedeniyle bir maddî kayba uğramıştır. Bu maddî kaybın yanında bir de zarar gören karşı tarafın maddî zararlarını tazmin etmesi halinde ekonomik açıdan büyük bir sıkıntıya düşmüş olacaktır. Kanun koyucu da bu duruma kısmen de olsa çözüm bulmak maksadıyla böyle bir yola başvurmuştur. İsbetli olarak trafik sigortasını zorunlu hale getirmiştir.

Trafik sigortası sözleşmesinde trafik kazası sonucu zarar gören üçüncü kişiler, sözleşmenin tarafı olmamakla beraber, rizikonun gerçekleşmesi sonrası zararlarının karşılanması maksadıyla doğrudan sigortacıya başvurabilmektedirler. Bu durumda trafik sigortasının sorumluluk sigortası olması niteliğinden kaynaklanmaktadır.

Trafik sigortalarında poliçe düzenlenmesi zorunlu hale ge-

tirilmiştir. Ayrıca bu zorunluğun yerine getirilip getirilmediğinin daha kolay kontrolü için poliçeden ayrı olarak sigorta pulu alınması da zorunlu hale getirilmiştir. Buna göre sigorta şirketleri, şekli ve içeriği İçişleri Bakanlığının uygun görüşü ve Hazine Müsteşarlığının bağlı bulunduğu bakanlığın onayı ile belirlenip Türkiye Sigorta ve Reasürans Şirketleri Birliğince bastırılacak trafik sigortası pulunu, poliçe ve zeyilname ile birlikte işletenlere vermek zorundadırlar.

Trafik sigortası teminat oranlarının yıl içerisinde (sigorta süresince) artırılması durumunda sigorta ettirenler ek zeyilname almak zorundadırlar. Almadıkları takdirde rizikonun gerçekleşmesi durumunda Yargıtay, ilk kararlarında sigorta şirketlerinin yeni tarifedeki limitle sorumlu olacaklarını belirtmiştir. Ancak sonraki kararlarında görüş değiştirerek isabetli olarak K.T.K.'nin 108/b maddesini de gözönüne alarak, motorlu araçların kişilere vereceği zararlarında yürürlükte olan Trafik Sigortası teminat limitleriyle poliçede belirtilen teminatlar arasındaki fark tutarındaki tazminat ve tedavi giderlerinin Karayolları Trafik Garanti Hesabı Yönetiminden karşılanacağı sonucuna varmıştır.

KAYNAKÇA*

- **S.Arkan:** *Yeni Karayolları Trafik Kanunu Sigorta ve Garanti Fonuna İlişkin Hükümler Üzerine Bir İnceleme SHD, C.1, S.3-4.*
- **Reşat Atabek:** *Yeni Ticaret Kanunumuzda Kara Sigortaları, İstanbul Barosu Dergisi, 1957.*
- **Çetin Aşçıoğlu:** *Trafik Kazalarında Hukukî Sorumluluk Ve Tazminat Davaları, Ankara 1989.*
- **Hayri Başer:** *Mecburi ve İhtiyari Mali Mesuliyet Sigortaları Açısından Sorumluluk İlkesi, Trafik Sigortası V. Ticaret ve Banka Hukuku Haftası, 2-28 Nisan 1973.*
- **Ali Bozer:** *Sigorta Hükümleri, Ankara 1965, s. 101-102.*
- **Sadrettin Coşkun:** *Sorumluluk (Mesuliyet) Sigortaları, <http://www.tsrsg.org.tr/private/trk/sayi4/incele4.htm> 17.04.2003.*
- **Fikret Eren:** *Borçlar Hukuku Genel Hükümler, 7.Bası, Ankara 2001.*
- **Yaşar Karayalçın:** *Mesuliyet ve Sigorta Hükümleri Bakımından Başlıca İşletme Kazaları, Ankara 1960.*
- **Rayegan Kender:** *Mesuliyet Sigortasının Mahiyeti ve Türleri, III. Sigorta*

* Aynı yazarın birden fazla eserine birden fazla atıf yapılması durumunda kullanılan kısaltmalar parantez içerisinde gösterilmiştir.

⁵⁸ Ünan, s.65.

- Semineri, İstanbul 4-7 Nisan 1977.
- **Rayegen Kender:** Türkiye'de Sigorta Hukuku, İstanbul 1990 (Hususi Sigorta).
 - **A. Kendigelen:** Karayolları Trafik Kanunu Mecburi ve İhtiyari Mali Sorumluluk Sigortalarında Sigorta Süresi İçinde Sigorta Ettiğinin İhbar Mükellefiyeti ve İşletenin Değişmesi, Batider 1989, C.15, S.1
 - **Huriye Kubilay:** Özel Sigorta Hukuku, İzmir 1999.
 - **Erdoğan -Nazan Moroğlu:** Türk Ticaret Kanunu ve İlgili Mevzuat, 3. Bası, İstanbul 1991.
 - **Zihni Metezade:** Trafik Sigortası Sorumluluk Limitinin Artması Halinde Zeyilname mi? Havanda Su Dövme mi? <http://tsrb.org.tr/private/trk/sayi24/mevzuat.htm>, 21.03.2003
 - **Zihni Metezade:** Otomobil Sigortalarında Alkollü Araç Kullanma ve Buna İlişkin Hükümlerdeki Uyum-suzluklar, <http://www.tsrb.org.tr/private/trk/sayi3/mevzuat3.htm> 17.04.2003.
 - **Esra Yıldız Nomer:** Trafik Sigortasında Garanti Fonu, İstanbul 2000.
 - **Merih K.Omağ:** Türk Hukukunda Rizikonun Ağırlaşması Sorunu, Ankara 1985
 - **Merih Kemal Omağ:** Türk Hukukunda Mecburi Sigortalara ve Sorunlarına Genel Bir Bakış, Zorunlu Sigortalar Paneli, 19 Kasım 1993, İstanbul (Mecburi Sigorta).
 - **Ergun Orhunöz:** Uygulamada Karayolları Trafik Kanuna Göre Sorumluluk, Tazminat, Sigorta, Ankara 1998.
 - **Kemal Oğuzman - Özer Selici:** Borçlar Hukuku Genel Hükümler, 3.Bası, İstanbul 2000
 - **Kemal Oğuzman-Özer Selici:** Kişiler Hukuku Dersleri, 4.Bası, İstanbul 1998
 - **Enver Özdemir:** Trafik kazalarından Doğan Tazminat ve Sigorta Davaları, İstanbul 1975.
 - **Mehmet Özkan:** Sigorta İşlemleri ve Muhasebesi, Ankara 1998.
 - **Ergun Özsunay:** Çalınan veya İşletenin (araç sahibi) İzni Dışında Kullanılan Motorlu Taşıtların Sebep Oldukları Zararlardan Doğan Hukukî Sorumluluk, Trafik Sigortası V. Ticaret ve Banka Hukuku Haftası, 25-28 Nisan 1973.
 - **Ramazan Tunç:** 2918 Sayılı Karayolları Trafik Kanununa Göre Gerçek İşleten Kavramı, Yargıtay Dergisi, Ocak-Nisan 2000, Sayı: 1-2.
 - **Işıl Ulaş:** Sigorta Hukuku, Ankara 1992
 - **Samim Ünan:** Yeni Zorunlu Sorumluluk Sigortaları Öngörülürken Dikkate Alınması Gerekli Olan Hukuk İlkeleri, Zorunlu Sigortalar Paneli, İstanbul 19 Kasım 1993.

KISALTMALAR

Bkz.	: Bakınız
B.K.	: Borçlar Kanunu
m.	: Madde
H.D.	: Hukuk Dairesi
K.T.K.	: Karayolları Trafik Kanunu
M.K.	: Medeni Kanun
R.G.	: Resmi Gazete
s.	: Sayfa
S.Mu.K.	: Sigorta Murakabe Kanunu
T.S.G.Ş.	: Trafik Sigortası Genel Şartları
T.T.K	: Türk Ticaret Kanunu

Potansiyel Zorunlu Sigorta Alanı Olarak Özel Emeklilik Sistemi: Dünyada ve Türkiye'deki Mevcut Uygulamalar, Optimal Sistem Üzerine Öneriler

1. Giriş

Özel ve sosyal sigortacılık karşılaştırması yapıldığında, her ikisinin de risk taşıma temelinde şekillendiği; farklılığına büyük ölçüde kapsanılan topluluk ve finansman ekseninde kavramsallaştığı görülür.¹ Dolayısıyla tarih boyunca yaşanan gelişmeler ışığında dönüşen görüş ve eğilimler çerçevesinde, emeklilik – hayat sigortacılığının gerek kurumsallaşma süreci boyunca ve gerekse de kurumsallaşma süreci sonrasında özel – kamu ayrıklığında gidip gelmesi aslında amacı değiştirmemiş, dönüşümün yalnızca araçlarla sınırlılığını ortaya koymuştur. Örneğin John MAGEE, 1942'de yayımlanan "Hayat Sigortası" isimli eserinde hayat sigortacılığını, Roma İmparatorluğu'nda loncaların teşekkül ettirdikleri yardım ve emeklilik sandıkları olan Collegia'lara dayandırılabilmiştir.² Amaç kapsamında bakıldığında hayat sigortacılığı – özel emeklilik sistemleri ayrımının yapaylığını göstermesi açısından bu örnek son derece önemli ve temsilidir.

Günümüzdeki anlamıyla hayat sigortacılığı – sosyal emeklilik programları ayrımına bakıldığında, piyasa ekonomisinin modern anlamda kurumsallaşmaya başladığı bir süreçte oluştuğu görülmektedir. Özellikle 1783'te Dr. Price'in hazırladığı nüfus tablolarıyla birlikte 18. yüzyılın sonlarından itibaren ölüm tablolarını dikkate alan aktüeryal ilkelere dayanan hayat sigortacılığının başladığı görülmektedir.³ Ulusal çaplı sosyal emeklilik programlarıysa 1884-89 periyodundan itibaren oluşmaktadır.⁴

Hayat sigortacılığı – sosyal emeklilik programları rekabetine bakıldığında, 20. yüzyılın başlangıcından itibaren ivmesini artırarak sürdürdüğü görülmektedir. Daha 1906'da, New York eyaletinde Hayat sigortacılığı şirketlerinin aktif toplamının, tüm sanayi şirketlerinin aktif toplamının %58.1'ine ulaştığı⁵ ve yine New York'ta bu şirketlerin kâr marjlarının sınırlandırılması suretiyle, özellikle sermaye piyasasındaki şirket yatırım fonlarının akış yönünü idarenin etkileme eğiliminde olduğu

¹ S.Henry RICHARDSON (1960), *Economic and Financial Aspects of Social Security*, University of Toronto Press, Toronto, s.55 – 56.

² Bkz. John H. MAGEE (1942), *Life Insurance*, Richard D. Irwin Inc. Chicago, s.45-46 vd.

³ Lester W. ZARTMAN (1909), *Life Insurance – Yale Readings in Insurance*, Yale University Press, London, s. 107-109.

⁴ Ayrıntılı bilgi için bkz.

- Turan YAZGAN (1977), *Sosyal Sigorta*, İ.Ü. İktisat F. Yayın No: 2360/402, İstanbul, s. 15 vd.

- Murat ÇİFTÇİ (1999), *Ampirik Bulgular Işığında "Sosyal Devlet" Kavramının Sosyo – Ekonomik Analizi*, İ.Ü.İ.F. Yayın No: 4206/567, İstanbul, s.36-37 vd.

⁵ Bkz. Andrew F. BRIMMER (1962), *Life Insurance Companies in the Capital Market*, MSU Business Studies, Michigan, s.55

düşünüldüğünde⁶, hacimsel anlamda söz konusu şiddetli rekabetin ipuçlarını yakalamak mümkün olmaktadır.

Hayat sigortacılığı – sosyal emeklilik programları ayrıklığıyla şekillenen yapay rekabet yalnızca bununla da kalmamakta, özel hayat / emeklilik sigortacılığı da atomize edilerek hayat sigortacılığı ile özel emeklilik programları ayrıklığına da gidilmekte, resmî istatistiklerde de bu doğrultuda sınıflandırmaların yapıldığını görmek mümkün olmaktadır. Hatta özel emeklilik kurumlarının yakın bir gelecekte sigortacılık fonlarının aleyhinde genişleyerek ciddi anlamda rekabet unsuru olacağı da savunulabilmektedir.⁷ Buna dayanarak da özel emeklilik ve hayat sigortası kuruluşlarının aktif toplamlarındaki değişim gösterilmektedir. Örneğin ABD’nde 1950 itibariyle özel emeklilik kuruluşları aktif toplamlarının %49.5 seviyesinde kalmasına karşılık 1988’de bu seviyenin %85.7’ye ulaştığı görüldüğünde, böylesi bir tehlikeli rekabetin mevcut olduğu kanısı oluşabilmektedir.⁸ Halbuki söz konusu ayırımın yapaylığı, hayat sigortası şirketlerinin aktif yapılarının uzun dönem için incelenmesiyle beraber ortaya çıkmaktadır. Nitekim 1940 yılı itibariyle hayat sigortası şirketlerinin aktiflerinde endüstrinin payının %31.2’ye ulaşmasına karşılık bu oran 1998’e gelindiğinde %0.005’e inmiştir.⁹ İşletmeler-sendikalar, çalışanları uzun dönemde bu konuda özel ihtisasa sahip olan ve aktüeryal ilkeler ya da köken olarak ciddi anlamda hiçbir farklılığı bulunmayan özel emeklilik kuruluşlarına sigortalamışlardır. Dolayısıyla burada söz konusu olan hadise, ihtisaslaşmadan ibarettir.

Genel olarak literatürde yapılan hayat sigortacılığı – özel emeklilik – sosyal emeklilik üçlemesi ile şekillenen ayırım yerine konunun ince ayrıntılarından kurtarılarak özel – kamusal ayırımıyla genellenmesi yanlış olmayacaktır. Bu noktada konu ele alındığında öncelikle uluslararası hukuk açısından önemli bir sorun varlığını hissettirmektedir. “Atlantik Şartı” ve “İnsan Hakları Beyannamesi” ile sosyal güvenlik kapsamında emeklilik güvence altına alınmış¹⁰, Uluslararası Çalışma Örgütü tarafından da 1952’de belirlenen ve Türkiye’nin de 1971’de kabul ederek taraf olduğu “102 Sayılı Uluslararası Çalışma Sözleşmesi”nde de emekliliğin asgari sunum çerçevesi de belirlenmiştir.¹¹ T.C. Anayasasının değiştirilemez nitelikteki 2. maddesinde de “Sosyal Hukuk Devleti” tanımı yapılmıştır.¹² Sosyal devlet de “... sosyal zararları ortadan kaldırma ve içtimai tezatları hafifletme fonksiyonlarına sahip devlet”¹³ olarak tanımlandığındaysa ayrıca sosyal yardım ve sosyal güvenlik

⁶ Harold G. FRAINE (1962), *Valuation of Securities Holdings of Life Insurance Companies*, Richard D. Irwin Inc. Wisconsin, s. 2. Daha 1910-13 periyodunda bile hayat sigortacılığı rezervleri ABD’nde tarım dışı bireysel tasarrufların %7’sine ulaşmıştır. (Bkz. Raymond W. GOLDSMITH (1953), “The Supply of Saving”, *Investment of Life Insurance Funds*, Edt: David MACHAN, University of Pennsylvania Press & Oxford University Press, Philadelphia, London, s.51)

⁷ Bkz. Çağatay ERGENEKON (1998), “Özel Emeklilik Kurumları Karşısında Hayat Sigortacılığının Gücünün Arttırmasına Yönelik Tedbirler”, *Reasürör*, Sayı:27, İstanbul, s.6.

⁸ Bkz. ibid, s.8.

⁹ The Word Almanac and Book of Facts 2002, *World Almanac Books*, New York, s.887.

¹⁰ Turan YAZGAN (1975), *Gelir Dağılımı Açısında Sosyal Güvenlik*, İ.Ü. İktisat F.Yayını, Yayın No:2116/364, İstanbul, s.23. Ali GÜZEL, Ali Rıza OKUR (1992), *Sosyal Güvenlik Hukuku*, 2. Baskı, Beta Yayınları, İstanbul, s.47-51.

¹¹ Tankut CENTEL (1999), *Türkiye’nin Onayladığı ILO Sözleşmeleri*, MESS Yayınları, İstanbul, s.234 vd. Uluslararası sözleşmelerin uygulanmasında devletlerin yükümlülükleri yoktur. (Turhan ESENER (2000), *Hukuk Başlangıcı*, 3.baskı, Alkım Yayınları, İstanbul, s.255.) Ancak Türkiye’nin söz konusu ilgili sözleşmeleri kabul etmesiyle beraber iç hukukunda uygulama zorunluluğu oluşmuştur. Bu nedenle uluslararası hukuk çerçevesinde de uygunluğun incelenmesi gerekmiştir.

¹² T.C. Anayasası, 2.madde.

¹³ Nur SERTER (1994), *Devlet Görevlerindeki Gelişmelerin Sonucu Olarak Sosyal Devlet*, İ.Ü. İktisat F.Yayını, Yayın No: 3856/547, İstanbul, s.32.

programları anayasal bir yükümlülük olarak zorunluluk esasına oturmaktadır.¹⁴ Bilindiği gibi “hukuk kuralları içinde anayasa en üstte yer alır ve diğer hukuk kurallarını kendisine bağımlı kılar”.¹⁵

Bu noktada da “vatandaşların sosyal durumlarıyla, refahlarıyla ilgilenen, onlara asgari bir yaşam düzeyi sağlamayı ödev bilen devlet”¹⁶ ile somutlaşan bir fonksiyonel yapıyla karşılaşılır. Wilensky ve Lebeaugs, bu çerçevede oluşturulan sosyal yardım ve sosyal güvenlik kuruluşlarının, dolayısıyla da emeklilik kuruluşlarının resmi kuruluş olmasını savunur.¹⁷ Uluslararası Hukuk¹⁸ anayasa ve iş hukuku açısından ilk bakışta hayat sigortası şirketlerinin ulusal emeklilik programlarında faaliyet göstermelerinin önünde ciddi engellerin mevcut olduğu görünümüyle karşılaşılıyorsa da, iş hukukunun “işçiyi koruma ve işçiye yardımın, ülkenin iktisadi gücüyle uyumlu kılınması ilkesi”¹⁹ açısından hukuksal anlamda önünün açıldığı görülmektedir. Üstelik İş Kanunu’nun 88. maddesinde “çalışma hayatı ile ilgili mevzuatın uygulanmasını devlet izler, denetler ve teftiş eder” hükmünden sonra, söz konusu ödevin “Çalışma Bakanlığına bağlı ... memurlarca” yapılacağı belirtilmektedir.²⁰ Dolayısıyla da mevzuat açısından sorun bulunmaktadır. Aynı zamanda Türkiye’nin de taraf olduğu ILO Sözleşmeleri başta olmak üzere, tüm taraf olunan uluslararası hukuk sistemi dahilindeki sözleşmelerde yalnızca genel esasların mevcut olması ve emeklilik hizmetini verecek kurum ve kuruluşların gerek finansman metodu ve gerekse de kamuya mı yoksa özel sektöre mi ait olacağı yönündeki herhangi bir tanımlamanın yapılmamış olması, ulusal emeklilik programlarının hayat sigortası sistematığı ile ve mülkiyeti ile teşekkül ettirilecek özel emeklilik kuruluşları vasıtasıyla yürütülmesini açık bir şekilde olanaklı kılmaktadır. T.C. Anayasası’nın hükümleri de aynı sonuçları vermekte ve hareket kabiliyetini finansman metodu ve mülkiyet açısından sınırsız kılmaktadır. Anayasanın 65. maddesindeki malî kaynakların yeterliliği ilkesi çerçevesinde çeşitli özel kuruluşlar, devlet adına emeklilik hizmetini yerine getirmişlerdir.²¹ Dolayısıyla hukuksal alt yapıdan uygulamaya kadar sistemin önü Türkiye gerçeğinde tamamen açıktır.

Sosyal güvenlik hizmeti çeşidi olarak emeklilik hizmeti, bölünebilir özellikte olup yarı kamusal hizmet konumundadır.²² Buna karşılık MUSGRAVE gibi pek çok kamu ekonomisti sosyal sigorta keseneklerini vergi olarak kabul etmiştir.²³ Ancak bu görüş, kendi içerisinde de tutarsızlaşmıştır.

¹⁴ Acar ÖRNEK (1994), *Kamu Yönetimi*, Meram Yayıncılık, İstanbul, s.273.

¹⁵ Mümtaz SOYSAL (1995), *100 Soruda Anayasanın Anlamı*, 11.baskı, Gerçek Yayınları, İstanbul, s.154.

¹⁶ Walter A. FRIEDLANDER (1966), *Sosyal Refah Hizmetine Başlangıç*, Çev.Resan TAŞÇIOĞLU, 2.Baskı, *Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı, Sosyal Hizmetler Genel Müdürlüğü Yayınları*, Sayı:44, Ankara, s.6.

¹⁷ ibid., s.6.

¹⁸ Günümüzde uluslararası hukukun kapsamının uluslararası örgütlerin yetki, görev, kuruluş ve işleyişleriyle ilgili kararlarda girmiş, bu nedenle uluslararası örgütlere taraf olanları da bağlayan bir üst hukuksal sistem oluşmuştur. (Bkz. Seha L. MERAY (1977), *Uluslararası Hukuk ve Örgütler*, A.Ü.S.B.F. Yayınları, Yayın No:399, Ankara, s.19, 276-290). Bu nedenle uluslararası hukuk açısından da elverişliliğin sorgulanması esastır.

¹⁹ Bkz. Kenan TUNÇOMAĞ, Tankut CENTEL (1999), *İş Hukuku Esasları*, 2.Baskı, Beta Yayınları, İstanbul, s.9-10.

²⁰ A. Murat DEMİRCİOĞLU, Tankut CENTEL (2002), *İş Hukuku*, 8.Baskı, Beta Yayınları, İstanbul, s.55.

²¹ Ali Rıza OKUR (1991), “*Sosyal Sigorta Türleri Açısından Yargıtay’ın 1989 Yılı Kararlarının Değerlendirilmesi*”, *Yargıtay’ın İş Hukuku Kararlarının Değerlendirilmesi 1989*, MESS. Yayınları, İstanbul, s.228.

²² Ayrıntılı bilgi için bkz.

- Halil NADAROĞLU (1974), *Kamu Maliyesi Teorisi*, İ.T.İ.A. Nihat Sayar Yayın ve Yardım Vakfı Yayını, Yayın No:237, İstanbul, s.30-40.

- İsmail TÜRK (1975), *Maliye Politikası ve Çağdaş Bütçe Teorileri*, 3.Baskı, Doğan Yayın Evi, Ankara, s.310-311.

- Burhan ŞENATALAR (1974), “*Fayda Maliyet Analizinin Kapsamı*”, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi M.A.M.K. 22. Seri, İstanbul, s.227-233.

- Korkut BORATAV (1965), *Kamu Maliyesi ve Gelir Dağılımı*, A.Ü.S.B.F. Yayını, Yayın No: 196-178, Ankara, s.205-212.

²³ Türkan ÖNCEL (1983), *Parafiskal Yükümlülükler*, İ.Ü. İktisat F.Yayını, Yayın No:3115/494, İstanbul, s.8.

Sonuçta primi vergi olarak algılayan anlayışta, vergi alacaklısı da sosyal sigorta kurumları olacaktır.²⁴ Halbuki vergi toplama yetkisi yalnızca devlete aittir ve modern vergi kuramında da vergileme ilkesi; karşılık esasına dayanmayan, devletin siyasal erkenden güç alan iktidar prensibine dayanır.²⁵ Dolayısıyla kamu ekonomisi kuramı çerçevesinde de emeklilik programlarının özel şirketlerce gerçekleştirilmesinin önünde hiçbir engel bulunmamaktadır.

Özel ve kamusal hizmetlerin üretimindeki şartlar birbirinden tamamen farklı olup özel hizmetlerin finansmanında etkili olan maliyet unsuru, kamusal hizmetlerde yoğun olarak dikkate alınmaz.²⁶ Yarı kamusal nitelikli emeklilik hizmetinin finansman metodunda kapitalizasyon sisteminin seçilişi özel hizmete, pay-as-you-go (PAYG) sistemiyse kamusal hizmete yönelik tanımlandırma anlamına gelir.²⁷ Türkiye’de ilk olarak uygulanan finansman metoduysa “Sosyal Kapitalizasyon Sistemi” olarak da tanımlanabilen matematik karşılıklar yöntemiye de sistem PAYG sistemine göre işlemektedir.²⁸ Dolayısıyla finansman metodu açısından kamusal hizmet özelliğini kapsayan ara sistemlerin işlemesi olanaksızdır. Bu noktada da Türkiye gerçeği açısından PAYG – kapitalizasyon sistemleri arasında bir seçimin yapılması zorunluluk arz eder.

Türkiye’deki dönüşüme bakıldığında PAYG sisteminden kapitalizasyon sistemine geçişin sinyalleri 1997’de verilmeye başlanmıştır. 1997’de 4792 sayılı Sosyal Sigortalar Kurumu Kanunu’nun Geçici 9. maddesinde yapılan değişiklikle²⁹, o güne değin Sosyal Sigorta Kurumları’nın gayrimenkullerinin satışına olanak tanınarak, fon kullanımında manevra kabiliyetinde bir reforma imza atılmıştır ki aynı tarihte sigorta ve reasürans şirketleri yatırımları toplamının %11’i gayrimenkullerden oluştuğu³⁰ düşünüldüğünde yasal değişikliğin önemi bir kez daha açıkça görülür. Anayasa Mahkemesinde açılan iptal davasının da reddiyle beraber³¹ yasama-yürütme-yargı erklerince bir konsensus sağlanmıştır. Dolayısıyla da PAYG sisteminden kapitalizasyon sistemine geçiş süreci de dolaylı olarak fikrî dönüşüm anlamında başlamıştır.

Gerek dünya geneline bakıldığında, gerekse de Türkiye incelendiğinde ulusal emeklilik programlarının uygulamacısı konumundaki kuruluşların özelleştirilerek finansman sisteminin PAYG’den kapitalizasyona dönüştürülmesine yönelik genel kabulün varlığıyla karşılaşılmaktadır. Bu noktada da özelleştirilecek kurumların, hayat sigortası şirketleri temelli oluşturulabileceği açıktır. Yaşanan sorun ise, genel olarak mevcut yükümlülüklerden kaynaklanan sistemin özelleştirilmesinin maliyetinde odaklanmaktadır. Bu noktada da PAYG sisteminin reddedilerek kapitalizasyon sürecinin getirilmesine yönelik eğilimin oluşum sebeplerinin incelenmesi sonrasında mevcut durumun analiz edilmesi ve sonuç kısmında da optimal özelleştirme modelinin nasıl olacağı üzerine çalışılması yöntemi izlenecektir.

²⁴ Günter SCHMÖLDERS (1976), *Genel Vergi Teorisi*, (Çev: Salih TURHAN), 4. Baskı, İ.Ü. İktisat F.Yayıncılık, Yayın No: 2149/374/55, İstanbul, s.274.

²⁵ Bkz. Salih TURHAN (1998), *Vergi Teorisi ve Politikası*, 6. Baskı, Filiz Kitapevi, İstanbul, s.191-226.

²⁶ Heinz HALLER (1994), *Maliye Politikası*, Çev: Salih TURHAN, 3. Baskı, Der Yayınları, İstanbul, s.388.

²⁷ Kapitalizasyon sisteminde hayat sigortacılığında uygulanan aktüeryal ilkeler çerçevesinde ödenen primin fona ölen sigortalıyı finanse etmesi esastır, PAYG sisteminde hiç bir aktüeryal ilkeye bağlı kalınmayan bir yapı mevcuttur. (Derinlemesine bilgi için bkz. Çağatay ERGENEKON (2001), *Emekliliğin Finansmanı*, TÜGİAD Genç İş Adamları Yayını, İstanbul.)

²⁸ Targan ÜNAL (1995), *Gelişen Borsalarda Kurumsal Yatırımcılar*, İMKB Yayını, Yayın No:7, İstanbul, s.139.

²⁹ 4792 sayılı Sosyal Sigortalar Kurumu Kanunu, Geçici 9. madde.

³⁰ T.C. Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı Sigorta Denetleme Kurulu (1998), *1997 Türkiye’de Sigorta Faaliyeti Hakkında Rapor*, Ankara, s.10.

³¹ İptal davasının tam metni için bkz. *Anayasa Mahkemesi Kararları Dergisi* (2000), S: 35, C:1, Gazi Üniversitesi İletişim Fak. Basım Evi, Ankara, s.122-153.

2. Potansiyel Zorunlu Sigorta Alanı Olarak Özel Emeklilik Sistemi

Bilindiği üzere özel emeklilik kuruluşları, gerek aktüeryal ilkeler gerekse de sermaye mülkiyet yapıları açısından “ihtisas hayat sigortası şirketleri” olarak tanımlanabilecek özelliğe sahiptirler. Bu nedenle ulusal emeklilik programlarının özelleştirilmesi, bütünsel bir yaklaşımla hayat sigortası şirketlerinin kamu emeklilik kuruluşlarının aleyhinde genişlemesi anlamını taşımaktadır. Teknik bir tanımlamaya gitmek gerektiğindeyse “özel hayat sigortacılığının kamu emeklilik kuruluşlarının dışlama süreci” olarak özetlemek mümkündür. Bu noktada da ulusal emeklilik programlarının özelleştirilmesindeki gerekçeler ana hatlarıyla incelenecektir.

2. 1. Ulusal Emeklilik Sistemlerinde Kamucu Uygulamaların İflâsı

Liberal iktisat kuramında kalkınmanın temel koşullarından birisi de etkin sermaye kullanımınıdır.³² Devlet temelli oluşturulan planlarsa istisnai durumlar dışında hiçbir zaman tutarlı bir noktaya gelmemekte, bu nedenle de optimizasyon modelinden bahsedilememektedir.³³

Daha 1961’de Kruchev, 1970’e geldiğinde ABD ekonomisinin geçileceğini savunurken³⁴, SSCB ekonomisi ABD ekonomisinin ancak yarısını, üstelik görece süratli bir büyümeyle sağlayabiliyordu.³⁵ Bunun sonucunda 8 Mayıs 1985’de Kremlin Sarayı’nda SSCB’nin ekonomik performansının ihtişamını anlatan Gorbaçov³⁶, aradan 10 yıl bile geçmeden konferans vermek üzere ücret karşılığı getirildiği İstanbul’da, sorulan bir soruya cevap olarak; özünde liberal demokrasinin ve piyasa ekonomisinin optimizasyonunu betimleyen uzunca bir yanıt verebilmiştir.³⁷ Sonuçta etkin olan, şirket sahipliğinde piyasa değerinin %71.5’inin halka açık ve profesyonellerce yönetildiği ABD olmuştur.³⁸

Günümüzde piyasa ekonomisinin daha da berraklaştırılmasına yönelik bir süreçle karşılaşılacaktır. 20. yüzyılın ikinci yarısını süper güç olarak kapayan ABD, fert başına GSMH’da altıncılığa düşerken, 1995’te 40,000 dolar seviyesini aşan tek ülke; dünyanın finans ve dolayısıyla sigorta devi İsviçre olmuştur.³⁹ 1990’lara 4 trilyon dolarlık borçla giren ABD’de sigorta programları ağırlıklı kamu taahhütleriyle de 6 trilyon dolara ulaşarak girilmiştir.⁴⁰ 2030’a geldiğinde, ABD ekonomisinin sosyal güvenlik yükümlülüklerini karşılayamayacağı tahmin edilmektedir.⁴¹ Üstelik bu tahminler, sosyal güvenlik sisteminin %45’inin özel sektöre bırakıldığı bir ekonomi için yapıl-

³² Cem KOZLU (1995), *Türkiye Mucizesi İçin Vizyon Arayışları ve Asya Modelleri*, 3. Baskı, Türkiye İş Bankası Kültür Yay. No:335/39, Ankara, s.64.

³³ Korkut BORATAV (1973), *Sosyalist Planlamada Gelişmeler*, A.Ü.S.B.F. Yayını, Yayın No:347, Ankara, s. 61.

³⁴ Yüksel ÜLKEN (1974), *20. Yüzyılda Dünya Ekonomisi*, 3.Baskı, İ.Ü.İktisat Fakültesi Yayını, No:1909/326, İstanbul, s.190-191.

³⁵ Zbigniew BRZEZINSKI (1997), *Büyük Çöküş*, (Çev.G.KESKİL, G.PAKKAL), 4.Baskı, Türkiye İş Bankası Kültür Yay. No:309/23, Ankara, s.40.

³⁶ Mihail GORBAÇOV (1988), *Seçme Konuşma ve Makaleler, Cilt 1*, (Çev:Mahmut COŞKUN), Amaç Yayıncılık, İstanbul, s.70-72 vd.

³⁷ Cogito (1997), *Gorbaçov Türkiye’de, İstanbul ve Ankara Konferansları*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, s.26-27.

³⁸ Francis FUKUYAMA (1998), *Güven*, (Çev:Ahmet BUĞDAYCI), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Yayın No:370 / 45, Ankara, s.353.

³⁹ Cafer Tayyar SADIKLAR (1998), *2000’li Yıllar, Dünya ve Türkiye*, 2.Baskı, TBMM Vakfı, Ankara, s.306.

⁴⁰ Paul KENNEDY (199), *Yirmi Birinci Yüzyıla Hazırlanırken*, (Çev:Fikret ÜÇCAN), 3.Baskı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları No:340/42, Ankara, s.384.

⁴¹ Mikhail ALTAN (2001), “Sosyal Güvenlik Kuruluşlarımızın Özel Sigorta Şirketleriyle Entegrasyonu Temelinde Bir Özelleştirme Modeli”, *Reasürör*, Sayı:42, İstanbul, s.24.

maktadır.⁴² Yine de ABD’de ve İngiltere’de sosyal güvenlik harcamaları için yapılan projeksiyonlarda kamu harcamaları içerisindeki payın zorunlu olarak artırılarak ABD için 2003’te bütçenin %24.1’ine⁴³, İngiltere içinse 2004’te %27.2’sine⁴⁴ ulaşacağı bizzat maliye bakanlıklarınca öngörülmektedir.

Kamusal ulusal emeklilik programlarının iflâsı konusunda Türkiye’ye bakıldığında da dünya genelinden farklı bir manzarayla karşılaşmamaktadır. Aktif/Pasif sigortalı dengesi açısından konu ele alındığında SSK’da özellikle 1975 – 1980 yılları karşılaştırmasında 6.29’luk oranın, sert bir düşüşle 3.47’ye indiği görülmekte olup 1995’te de 1.87’lik oranla süratli düşüşün devam ettiği görülmektedir.⁴⁵ Bu süratli düşüşteki temel nedense, aktüeryal ilkelere bağlı kalınmaması neticesinde 1969 ve 1992 yıllarında kabul edilerek uzun süre yürürlükte kalan sosyal güvenlik kanunlarının düşük prim ödeme süresinin yanında yaş haddini ortadan kaldırıcı hükümleri içermesidir.⁴⁶ Bunun sonucunda da bütçeden sosyal güvenlik kuruluşlarına yapılan kaynak aktarımı, 2001 programına göre bütçenin %8.96’sına, GSMH’nın da %2.83’üne ulaşmıştır.⁴⁷ İyimser bir bakışla yapılan tahminlere göre de 2050’ye gelindiğinde bu açık GSYİH’nın %10’una ulaşacaktır.⁴⁸

Gerek dünya geneli gerekse de Türkiye açısından kamusal ulusal emeklilik programlarının iflâs sınırına gelmesi, özelleştirmeye dönük adımların süratle atılmasını da kaçınılmaz kılmıştır. Mevcut yapı dikkate alındığında da ulusal emeklilik programlarının özelleştirilmesinin 21.yüzyılın ilk yarısında tamamlanacağını beklemek gerekir.

2. 2. Dünyada Neoliberal Akımların Güncellik Kazanması

Kuzey Amerika ve Avrupa ekonomisi eksenli olarak bakıldığında, “laissez faire” felsefesinin aksine, 19. yüzyılın sonlarından itibaren kamu harcamalarının düzenli olarak arttığı görülmektedir.⁴⁹ Kamu harcamalarında yaşanan artış yönündeki genel eğilime karşılık kamu gelirlerinde aşağıya düşük ivmeli inilen bir yapıyla karşılaşmaktadır. Örneğin ABD Başkanı Kennedy, 1961’de Kongreye sunduğu özel mesajda, savunma ihtiyacı dinamikli bir kamusal harcama artışının zorunluluğunu

⁴² Naci Birol MUTER, Ramazan GÖKBUNAR (1998), “Türkiye’de Sosyal Güvenlik Sisteminin Sorunları ve Çözüm Önerileri”, *M.Ü.İ.İ.B.F. Dergisi Özel Sayı*, Prof.Dr. Halil Nadaroğlu’na Armağan, C:14, S:1, İstanbul, s.272.

⁴³ Citizen’s Guide to the Federal Budget (1998), *Budget of the United States Government Fiscal Year 1999*, Washington.

⁴⁴ Budget 99 (1998), *Building a Strange Economic Future for Britain*, London, s.153-154.

⁴⁵ TİSK (1997), *Gelişmiş Ülkelerde ve Türkiye’de Sosyal Güvenlik Sistemlerinin Yeniden Yapılandırılması*, Yay.No:160/18, Ankara, s.31. Tüm sosyal güvenlik kuruluşları içinse bu oran 1998 yılı itibariyle 1.99 olarak gerçekleşmiştir. (T.C.Maliye Bakanlığı (1998), *1998 Yıllık Ekonomik Rapor*, Ankara, s.79.)

⁴⁶ Ayşe PEKER (1997), *Sosyal Güvenlik Sisteminin Yeniden Yapılandırılması Tartışmaları ve Çözüm Önerileri*, TCMB Araştırma Genel Müdürlüğü, Ankara, s.28.

⁴⁷ T.C. Maliye Bakanlığı (2000), *2001 Yılı Bütçe Gerekçesi*, Ankara, s.7.

⁴⁸ Mahir FÜSUNOĞLU (1998), “Emeklilik Ekonomisi: Dünyada ve Türkiye’de Sosyal Güvenlik Sistemleri: Özel Hayat Sigortacılığının Sistem İçerisindeki Konumu”, *Sigortacılık Sektörü Bilimsel Çalışma Yarışması 1998, Millî Reasürans T.A.Ş.*, İstanbul, s.131.

⁴⁹ Paul A. SAMUELSON, William D. NORDHAUS (1989), *Economics*, 13.Edition, McGRAW-HILL COMPANY, New York, s.37. Örneğin 19. yüzyılın süper gücü İngiltere’de, Napolyon savaşları dışında kamu harcamalarının GSMH’nın %9-15 aralığında sabitlendiği görülür. Buna karşılık ekonomi içerisindeki ağırlığını dört kat arttıran kamu harcamaları, mevcut ağırlığını 1950’den bu yana ciddi anlamda ivme kaybetmeden sürdürmektedir. (Bkz. Alan T. PEACOCK, Jack WISEMAN (1961), *The Growth of Public Expenditure in the United Kingdom*, Princeton University Press, Princeton, s.37,42. IMF (2001), *International Financial Statistics*, Washington D.C., s.846.)

vurgularken,⁵⁰ yoğun şekilde vergi indirimini savunabilmiş ve bunun sonucunda da ölümünün ardından 1964'te vergi indirimi tasarısı meclisten geçmiştir.⁵¹ Kamu gelir-gider dengesinde yaşanan bu oynak yapıyla⁵² bütçe açıkları-kamusal borç kompozisyonunda iktisadî eğilimlerin yoğun etkisi gözlenmiştir.

Fikirselsel bazlı temel dönüşümlere bakıldığında 20. yüzyıla iki önemli krizin damgasını vurduğu görülür. 1929'daki talep yetersizliğinden kaynaklanan büyük bunalım, tıpkı I. Dünya Savaşı öncesindeki gibi⁵³ deflasyonist etkide bulunmuş, 1929-32 periyodunda dünya üretimi %36'lık kayba uğramıştır.⁵⁴ Bunun üzerine ekonomide kamusal genişleme ve müdahale dinamikli Keynesyen politikalar 1960'lara kadar otoritesini korumuştur.⁵⁵ İkinci büyük krize 1973'te Kopenhag'ta yapılan başarısız zirve sonucunda şekillenen petrol kriziyle olmuştur.⁵⁶ Maliyet enflasyonu ile şekillenen ekonomik daralma, yalnızca Almanya için ilk etapta 8 milyar dolarlık, 1974-1980 periyodunda ise 70 milyar dolarlık kayba yol açmış⁵⁷, 1960'tan beri iki yıl dışında sürekli kâr eden Bundesbank'ın 1973-74 yıllarında 9 milyar DM'lik zararını beraberinde getirmiş⁵⁸ ve güç kaybeden yerel idarelerin de kamu yatırımları içerisindeki ağırlığının süratle azalmasıyla sonuçlanmıştır.⁵⁹ Bu olumsuz etkiler, kamusal kesimin ekonomi içerisindeki ağırlığının yeniden sorgulanmasını ve neoliberal akımların yeniden güncellik kazanmasını beraberinde getirmiştir. Anayasal politik iktisadın hakim olduğu son dönemde ise kamu ekonomisinin başarısızlığında kamusal mal ve hizmetlerin bütün olarak arzının temel neden olduğu noktaya kadar gelinmiş⁶⁰, devlete bakış da Hayekyan hukuksal temellerin talepçiliğiyle⁶¹ sınırlandırılmıştır. Bunun sonucu olarak 1992'de AB'nin kurucu antlaşması olan Maastricht Antlaşması'yla neoliberal akımların, hukuksal düzen çerçevesinde 21. yüzyıla da

⁵⁰ John F.KENNEDY (1966), *Başkan Kennedy'nin Nutukları*, II.Cilt, (Çev:Altan USLU), Menteş Kitapevi, İstanbul, s.55-61.

⁵¹ Tamer ÖZEL (1992), *Amerika Birleşik Devletleri: Madalyonun Öbür Yüzü*, İnkilap Kitapevi, İstanbul, s.85.

⁵² Bu değişkenliğe belki de en iyi örnek İngiltere'de yaşanmıştır. GLADSTONE, İngiltere'de beraberinde dünya genelinde uzun süreli pür liberal süreci oluşturan kişidir. (E. A. BENIANS (1959), "Finance, Trade and Communications, 1870-1895", *The Cambridge History of the British Empire, Volume III*, Edt: E.A. BENIANS, vd, Cambridge at the University Press, Cambridge, s.18.) Buna karşılık 1880-85 arasındaki ikinci başkanlığında yayımlacı siyaset için askeri harcama dinamikli olarak harcamalardaki artışın kabul edilerek bütçenin onaylamasını yasama organından talep etmiştir. (R. E. ROBINSON (1959), "Emperial Problems in British Politics, 1888-1895", *The Cambridge History of The British Empire, Volume III*, Edt: E.A. BENIANS, vd., Cambridge at the University Press, Cambridge, s.178.)

⁵³ Örneğin savaş öncesi Fransa'sında 1905 - 14 periyodunda büyüme %0.4'e inmiş (Jean FOURASTIE (1969), "Croissance économique et population active en France depuis 1950", *Congres Mondial de la Population, 1965 Volume IV, Nations Unies*, New York, s.66.) Dünyadaki toplam borç hacmi de 1899'daki 246.6 milyon dolarlık seviyesinden 1913'e gelindiğinde 1124.7 milyon dolara sığmıştır. (Bernhard HERZ, Marcus CIELEBACK (2000), "Der Euro als in internationale wahrung", *Die Europäische Währungsunion - Probleme und Perspektiven*, Hrsg: Wolfrang J. MÜCKL, Ferdinand SCHÖNINGH, Patern, München, Wien, Zürich, s.88.)

⁵⁴ UN (1954), *Statistical Yearbook 1954*, New York, s.92.

⁵⁵ David BEGG, Stanley FISCHER, Rudiger DORNBUSCH (1994), *Economics*, 40. Edition, McGRAW-HILL Book Company, London, New York vd, s. 444.

⁵⁶ Roberto ALIBONI (1990), "The Mediterranean Dimension", *The Dynamics of European Integration*, Edt:William WALLACE, Printer Publisher, London, New York, s.156.

⁵⁷ Bonner Almanach 1980/81 (1981), *Politik zum Nachschlagen*, s.15.

⁵⁸ Wilhelm GEIGER vd (1981), Verteilung der Umsatzsteuer - Masstabe und Verfahren, *Bundesministerium Finanzen*, Heft: 30, Bonn, s.49.

⁵⁹ Bundesministerium Finanzen (1980), *Gutachen zum Begriff der Öffentlichen Investitionen*, Heft:29, Bonn, s.2.

⁶⁰ Coşkun Can AKTAN (1994), *Çağdaş Liberal Düşüncede Politik İktisat*, Doğu Matbaası, Ankara, s.138.

⁶¹ Bkz. Friedrich A. HAYEK (1996, 1995, 1997), *Hukuk, Yasama ve Özgürlük I, II, III Cilt*, (Çev: Atilla YAYLA, Mustafa ERDOĞAN, Mehmet ÖZ), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara.

damgasını vuracak akım olacağı tescil edilmiştir.⁶² Dolayısıyla disiplin altına alınan kamu harcamaları, kamusal borç geri ödemeleri sonrasında azalma trendine oturacak ve sosyal güvenlik ve dolayısıyla da ulusal emeklilik programlarından devlet, tedrici olarak çekilecek gibi görülmektedir.

3. Genel Hayat Sigortacılığının Durum Analizi: Potansiyel Prim Üretimi Sınırına Ulaşılmasının Nedenleri

Özel tasarruf niteliğinde bir yapıya sahip olan hayat sigortası, bazı ülkelerde toplam tasarrufların %10-13'ü seviyelerine ulaşabilmiş,⁶³ tüm sanayi kredilerinin yarısını sağlar konuma erişmiş,⁶⁴ bu kapsamda faaliyet gösteren kuruluşlar da şirket başına onbinlerle ifade edilen personeli istihdam edebilmiştir.⁶⁵

Hayat sigortacılığının günümüzde gelmiş olduğu kurumsallaşmış yapı, sistemin potansiyel sınırına ulaştığının sinyallerini vermektedir. Hayat sigorta prim üretim hacminde 1974'teki dünya dokuzunculuğu, yirmi altıncılığı ve otuz üçüncülüğüne sahipken,⁶⁶ 2000'e gelindiğinde büyük bir atak yaparak dünya ikinciliği, altıncılığı ve on dokuzunculuğuna yükselen⁶⁷ Japonya, Güney Kore ve Hindistan'da, hayat sigorta primlerinin toplam sigorta primleri içerisindeki ağırlığının 1960'ta %69.4, %42.9 ve %71.8'lik seviyesinden⁶⁸ 2000'e gelindiğinde sırayla %79.7, %75.8 ve %76.5'lik paylara yükseldiği görülmektedir.⁶⁹ Mevzu kırk yıllık değişimden hayat sigortacılığının öncelikle hayat dışı sigortacılık üzerine dışlama etkisinin potansiyel sınırının %75-80 bandında olduğu ve bu sınıra da hemen hemen ulaşıldığı sonucuna varılabilmektedir. Dışlama etkisinin potansiyel sınırına ulaşılması, depara kalkacak gelişen pazarların iç kaynak dinamikli büyüme trendini yakalamalarını önemli ölçüde sınırlamaktadır. Çünkü dünya kapitalizasyonda da oran, %62.3'e ulaşmış,⁷⁰ hayat sigortacılığının sigortacılık sektörü içi genişleme kabiliyetini de büyük ölçüde sınırlandırmıştır. Bu

⁶² Maastricht'te getirilen kamusal harcama - borç sınırları için bkz. Wolfgang HARBRECHT (2000), "Zur Geldwertstbilstat des Euro-Chancen und Risiken", *Die Europäische Währungsunion-Probleme und Perspektiven*, Hrsg: Wolfgang J. MÜCKL, Ferdinand SCHÖNINGH, Patern, München, Wien, Zürich, s.56-57.

⁶³ Feridun ERGİN (1980), *Kredi Sistemi*, İ.Ü. İktisat Fakültesi Yayını, Yayın No: 2552 / 437, İstanbul, s.59.

⁶⁴ Erhan BENER (1979), "Türkiye Sigorta Endüstrisinin Genel Sorunları", *Sigorta Endüstrisinin Türk Ekonomisindeki Yeri*, Sigorta Hukuku Türk Derneği, A.İ.D.A. Türk Grubu, Ankara, s.159. 1950'ye geldiğinde ABD'ndeki uzun dönemli bonoların %45'i hayat sigortalarınınca finanse edilir noktaya ulaşmıştır. (Arnold R. La FORCE (1953), "Corporate Debt", *Investment of Life Insurance Funds*, Edt: David McCAHAN, University of Pennsylvania Press, Oxford University Press, Philadelphia, London, s.123. Bu oran 1860'ta yalnızca binde 9 seviyesinde gerçekleşmiştir. (Morton KELLER (1963), *The Life Insurance Enterprise*, 1885 - 1910, The BELKNAP Press of Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts, s.129.) ABD için Lord DALL'ın 1815'te hazırladığı "Hayat Sigortası Raporu" ile başlayan süreç, (Raymond HARRIS (1953), "State Legislation Affecting the Life Insurance Contract". *The Life Insurance Policy Contract*, Edt: Harry KRUEGER, Leland T. WAGGONER, Little Brown Company, Boston, s. 337.) Sistemin 1860'lardan itibaren bir asrı bile bulmadan kurumsallaşmasını sağlayabilmiştir.

⁶⁵ Birkaç örnek için bkz. Haşim EKENER, Bahir SEVENER (1979), "Sigorta Endüstrisinin Ekonomideki Yeri", *Sigorta Endüstrisinin Türk Ekonomisindeki Yeri*, Sigorta Hukuku Türk Derneği A.İ.D.A. Türk Grubu, Ankara, s.21. Buna karşılık Türkiye'de 1996 yılında sektörün tümünde çalışan personel sayısı yalnızca 5.532 personelle sınırlı kalmıştır. (Bkz. Barlas YURTSEVER (1998), "Sigortacılıkta 75 Yıl", *75 Yılda Paranın Serüveni*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, s.174-175.

⁶⁶ Emin ATASAGUN (1976), *Türkiye'de Sigortacılığının Gerçek Yönü*, Güray Matbaası, İstanbul, s.99.

⁶⁷ SIGMA (2001), *World Insurance in 2000: Another Boom Year For Life Insurance; Return to Normal Growth for Non - Life Insurance*, Publication No: 2001/6, Zurich, s. 31 - 33.

⁶⁸ Cemal ZAĞRA, Sedat SAĞLAM (1979), "Çeşitli Ülkelerde Sigorta Endüstrisi", *Sigorta Endüstrisinin Türk Ekonomisindeki Yeri*, Sigorta Hukuku Türk Derneği, A.İ.D.A. Türk Grubu, Ankara, s.45.

⁶⁹ SIGMA, op.cit.

⁷⁰ SIGMA, op.cit.

nedenle farklılaştırılmış pazarlama stratejisiyle ürün çeşitlendirmesine gidilme zorunluluğu mevcuttur.⁷¹

Günümüz gerçeğinde yeni dönem sigorta şirketleri, müşteri odaklı hizmet sunarak hayat, sağlık sigortası ve araç kasko hizmetlerini, çok daha organize olmuş, uyumlu geçiş servisi grubu olarak yeniden yapılandırmalarını gerçekleştirmektedir.⁷² Bu da “*Farklılaştırılmış Pazarlama Stratejisi*”nin etkin olarak uygulandığını göstermektedir. Sektörün büyüyerek kendini yeniden üretebilmesinde ise, mevcut genel hayat sigortacılığı mantığının devamı durumunda şirketler, işletme politikası olarak piyasa payı matrisi analizinde “sorunlular” karesinde yer alan mamullerden kaynak aktarımını içeren “*hasat stratejisi*” uygulamasına⁷³ gitmek zorunda kalacaktır. Bu nedenle kamusal ulusal emeklilik programlarının genel hayat sigortacılığı üzerindeki dışlama etkisini kırarak ihtisas hayat sigortacılığına yönelmek zorunluluğu mevcuttur. Kamusal özel emeklilik programlarının özelleştirilmesine yönelik global çaplı çalışmalar, ihtisas hayat sigortacılığı anlamını taşıyan özel emeklilik kuruluşlarının genel hayat sigortası şirketlerince kurulmasını, sektörün geleceği açısından zorunlu kılmaktadır.

Türkiye açısından konu ele alındığında, hayat sigortası prim üretiminin sigorta sektörü yekûnu içerisinde %20’lerde seyretmesi, ilk bakışta büyüme performansına sahip olunduğu izlenimini verebilir. Halbuki derinlemesine bir analiz yapıldığında durumun hiç de parlak görünmediği sonucuna ulaşılmaktadır. Hayat-hayat dışı sigorta prim üretiminde bir önceki yıla göre dolar bazlı yüzdesel değişime bakıldığında 2000 ve 2001 yılı rakamları doğrultusunda potansiyel sınıra ulaşıldığı sonucuyla karşılaşılmaktadır.

TABLO 1: Hayat – Hayat Dışı Sigorta Prim Üretiminde Bir Önceki Yıla Göre \$ Bazlı Yüzdesel Değişim (1995 – 2001)

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
Hayat Sigortası (I)	%33.94	%32.94	%23.59	%37.05	%9.32	%47.47	%-34.0
H.Dışı Sigortası (II)	%23.19	%13.20	%13.69	%25.66	%1.34	%45.08	%-34.89
Yüzds.Sapma((I-II)/III)	%46.36	%149.55	%72.32	%44.39	%595.52	%5.19	%-2.55

Kaynaklar: Türkiye Sigorta ve Reasürans Şirketleri Birliği (2000), *1999 Faaliyet Raporu*, İstanbul.
Türkiye Sigorta ve Reasürans Şirketleri Birliği (2002), *2001 Faaliyet Raporu*, İstanbul.

Tablo 1’de de görüleceği üzere, istikrarlı büyümenin yaşandığı 1995-98 periyodunda bir önceki yıla göre değişimlerde hayat sigortası prim üretimi, hayat dışı sigortası prim üretimi karşısında artarak-artan bir performans sergilemiştir. 1999’daki azalarak-artan performansta hayat sigortası prim üretiminde yıllık değişimin, hayat dışı sigortası prim üretiminin altı katı oranında arttığı görülmüştür. 1995-99 periyodu dikkate alındığında 1999’daki panoramadan, hayat sigortası prim üretiminde yıllık %8-10’luk büyüme performansının taban olduğu sonucuna ulaşmak da mümkündür. Ancak sektör içi sıçrama ve dip noktalarını ifade eden 2000 ve 2001 yıllarında, bir önceki yıla göre yaşanan değişimlere bakıldığında hem hayat hem de hayat dışı sigorta için pozitif – negatif performansların giderek birbirine yaklaştığı görülmektedir. Tablo 1’in üçüncü satırındaki yüzdesel sapmalar

⁷¹ Farklılaştırılmış pazarlama stratejisinin ayrıntısı için bkz. İsmet MUCUK (1987), *Pazarlama İlkeleri*, 4.Baskı, Der Yayınları, İstanbul, s.96.

⁷² Michael L. DERTOUZOS (1997), *What Will Be, How The New World of Information Will Change Our Lives*, Harper Edge Publishers, New York, s.200.

⁷³ Esin ERGİN (1980), *İşletme Politikası*, Der Yayınları, İstanbul, s.128.

kısmına dikkat edildiğinde, 1995-1999 periyodunda %44-%595 bandında gerçekleşen hayat sigortacılığı lehindeki performans artışının, 2000-2001 periyodunda durağanlaştığı sonucuna varılabilecektir. Bunun anlamıysa ilk etapta hayat sigortacılığında büyüme performansının, artık sektör içi (Pazar) payını büyütme suretiyle gerçekleştiremeyeceği gerçeğidir.

Türk hayat sigortacılığında potansiyel sınıra ulaşılmasının genel sebeplerini birkaç başlık altında özetlemek mümkündür. Bunun için önce yatırımcı (: sigortalı) profili çıkarılacaktır.

Yapılan iki anket çalışması, bugüne kadar hayat sigortası prim üretiminin sektör ortalamasının üzerinde büyümesine dayanak oluşturan tabanın ipuçlarını vermektedir. 2000 yılında Hasan AYYILDIZ ve Adem KALÇA tarafından yapılan anket çalışmasında,⁷⁴ kadınlarda memur, erkeklerdeyse serbest meslek ağırlıklı bir kitlenin hayat sigortası sahibi olduğu, toplamın da %88'inin bu iki meslek grubunda yer aldığı sonucuna ulaşılmıştır. Hayat sigortasına sahip olan örnek kitlenin yarıdan fazlasının gelir düzeyinin yılda 3000 doların altında olduğu, dörtte üçünün de görece düşük seviyede ilk-ortaöğretim mezunu olduğu tespit edilmiştir. 1996'da da Naile ÜRETEN ve Ferhat ÖZÇAM'ın hisse senedi yatırımcısı profili için yaptıkları anket çalışması sonucunda,⁷⁵ hisse senedi yatırımcılarının %76'sının yüksek öğretim mezunu oldukları tespit edilmiştir.⁷⁶ Buradan sigortalı tabanın görece düşük gelirli ve düşük-orta öğrenim görmüş kitle olduğu sonucuna varmak mümkündür.

TABLO 2 : Hanehalkı Gelir Bölüşümü (Yüzde Olarak, 1973 – 1994)

Gelir Dilimi/ Yıl	İlk % 20	İkinci % 20	Üçüncü % 20	Dördüncü % 20	Beşinci % 20
1973 Sonuçları	% 2,82	% 7,22	% 12,86	% 22,02	% 55,08
1983 Sonuçları	% 2,67	% 7,00	% 12,63	% 21,91	% 55,79
1994 Sonuçları	% 4,86	% 8,63	% 12,61	% 19,03	% 54,88

Kaynak: Mehmet TOSUNER (1989), *1980 Sonrası Türk Vergi Sisteminin Yapısı ve Gelişimi*, Bayraklı Matbaacılık, İzmir, s.116.
DİE (1997), *Hanehalkı Gelir Dağılımı Anketi Sonuçları*, Ankara, s. 4,6,8,10.

Tablo 2'de de görüleceği üzere, genel kanaatin aksine, gelir bölüşümünde 1973-1994 periyodunda ciddi iyileşmeyle karşılaşmaktadır. Özellikle en düşük gelire sahip ilk %40'lık dilimden kaynak aktarılması, bazı gelir gruplarının ekonomik büyümeyle beraber süratli gelir artışı yaşamalarına yol açmıştır. 1973-1998 periyodunda fert başı GSMH'da reel olarak % 69.4'lük artış yaşanmıştır.⁷⁷ 1994 sonuçlarına göre 1973'teki gelir seviyesi en düşük %20 gelir dilimi için %72.3'e ulaştığından, 1973-94 periyodunda da fert başı GSMH'da reel olarak %36.4'lük büyüme sağlandığından, en düşük %20'lik gelir grubunun 1973'e göre 1994'te gelirleri %135 oranında artmıştır. 1998'e göre ise,

⁷⁴ Hasan AYYILDIZ, Adem KALÇA (2002), "Enflasyonist Bir Ortamda Özel Hayat Sigortasına Sahip Olan/Olmayan Kişilerin Özel Hayat Sigortası ve Alternatif Yatırım Araçlarına Karşı Tutumları", *Reasiürör*, Sayı:43, İstanbul, s.4-22.

⁷⁵ Naile ÜRETEN, Ferhat ÖZÇAM (1996), *Finansal Piyasalarda Yatırımcı Davranışları Teknik Analiz ve Türk Hisse Senedi Yatırımcıları, Sermaye Piyasası ve İMKB Üzerine Çalışmalar*, İMKB Yayını, Ankara, s.171-221.

⁷⁶ Yapılan her iki anket çalışmasında da denek sayısı, metodolojisi ve saha çalışması açısından çeşitli sıkıntılar mevcutsa da ülkemizde benzer çalışmaların bulunmaması ve yaşanan gerçeklerle anket sonuçlarının örtüşmemesi sebebiyle atıfta bulunma ihtiyacı duyulmuştur. Benzer çalışmaların daha kapsamlı yapılabilmesi için kuruluşlarımızın sponsorluklarına yoğun olarak ihtiyaç duyulmaktadır.

⁷⁷ DİE (2001), *İstatistik Göstergeler 1923 – 1998*, Ankara, s.589.

bu oran %292'ye sçıramıştır. Dolayısıyla hayat sigortacılığı için büyük bir fon yaratımının 1980'ler ve 90'lar boyunca gerçekleştiği görülmektedir. Son dönemde yaşanan ekonomik krizle beraber gelir konjonktüründen kaynaklanan prim üretimi artışının sınırına ulaşıldığı sonucuna varmak mümkündür.

Hayat sigortacılığında potansiyel sınıra ulaşılmasındaki sebeplere bakıldığında, öncelikle getiri performansındaki düşüklükle karşılaşmaktadır. Örneğin 1994 krizinde sigorta şirketlerinin tahvil yatırımlarının getirileri %32.7'de, hisse senedi yatırımları getirileri %16.92'de kalmıştır.⁷⁸ Halbuki aynı yıl iç borçlanma faizi %129.7 olarak gerçekleşirken,⁷⁹ İMKB bileşik endeksindeki bir önceki yıla göre değişim %34.7 seviyesinde gerçekleşmiştir.⁸⁰

Hisse senedi yatırımlarındaki performans düşüklüğünü bir ölçüde anlamak mümkündür. Hurşit GÜNEŞ ve Burak SALTOĞLU'nun 1988-96 periyodu için yaptıkları ampirik analizde enflasyon dışında hiçbir temel makro ekonomik değişkenin İMKB getiri volatilitisini açıklayamadığı, dolayısıyla da İMKB'deki getiri hareketlerinin finansal ve makro ekonomik etkiler dışında belirlendiği tespit edilmiştir.⁸¹ Hüseyin DAĞLI'nın Dünya Bankası'na dayanarak gelişen Pazar kapsamında 20 farklı ülkenin hisse senedi piyasalarının risk getiri performanslarını karşılaştırarak incelediği ampirik analizinde 1976-1992 dönemindeki 192 aylık gözlem süresi içinde Türkiye en riskli ikinci ülke olmuştur.⁸² Meral Varış TEZCANLI tarafından da İMKB'ye yoğun olarak "İçeriden öğrenenlerin ticareti ve manipülasyon" yapıldığı ampirik analizde %84 gibi düşük bir güven aralığında da olsa tespit edilmiştir.⁸³ Dolayısıyla da volatilitesi bu kadar yüksek bir piyasada sigorta şirketleri yatırımlarının performans düşüklüğü bir ölçüde kabul edilebilir.

Tahvil yatırımları açısından konu ele alındığında ise performans düşüklüğünün ciddiyeti tartışma götürmez bir hal almaktadır. Taner BERKSOY ve Burak SALTOĞLU'nun 1990-97 periyodu için yaptıkları "Granger Nedensellik Analizi"nde hazine bonusu faizlerinin kısa vadeli sermaye hareketleri ve cari açığın nedeni olduğu ampirik analizde bulunmaktadır.⁸⁴ Mevcut cari açık ve dış borçların çevrimi yalnızca dikkate alındığında bile iç istikraz senetleri faiz getirisinin istikrarlı yüksek getiriye uzun vadede garanti edeceği bir gerçektir. Böylesi bir kompozisyonda sigorta şirketlerinin tahvil yatırımlarının getiri performansının düşüklüğünü izah etmek mümkün değildir. Sonuçta bir yıla mahsus olmayan ve sürekli getiri performansı düşüklüğünün yaşandığı bir sektörle karşılanmaktadır.

Türkiye'de 1870'lerde hava oyunları ile başlayan finansal spekülasyonlar menkul kıymetlere ve malî kuruluşlara yönelik halkın bakış açısını olumsuz yönde şekillendirmiştir.⁸⁵ Hemen hemen tüm yayınlanan planlarda para yaratmayan malî kurumlar başlığının altında yer alan sigorta şirketleri

⁷⁸ Murat ÇİFTÇİ (1999), "AB Emeklilik Fonlarının Yatırım Portföylerinin Global Gelişmeler Işığında Değerlendirilmesi ve Türkiye'ye Yönelik Alternatif Model Önerisi", *Reasürör*, Sayı:33, İstanbul, s.13.

⁷⁹ IFMC (1998), *İktisat Raporu*, Yıl: 1, Sayı:2, İstanbul, s.44.

⁸⁰ TCMB (1997), *Yıllık Rapor 1996*, Ankara, s. 92.

⁸¹ Ayrıntılı bilgi için bkz. Hurşit GÜNEŞ, Burak SALTOĞLU (1998), *İMKB Getiri Volatilitésinin Makroekonomik Konjonktür Bağlamında İrdelenmesi*, İMKB Yayınları, İstanbul, s. Özellikle 13 – 64.

⁸² Hüseyin DAĞLI (1996), "Türkiye'nin Risk ve Getiri Açısından Gelişen Hisse Senedi Piyasaları Arasındaki Yeri", *Sermaye Piyasası ve İMKB Üzerine Çalışmalar*, İMKB Yayını, Ankara, s.19-36.

⁸³ Meral Varış TEZCANLI (1996), *İçeriden Öğrenenlerin Ticareti ve Manipülasyon*, İMKB Yayınları, İstanbul, s. özellikle 209 – 227. Not:%16'lık hata payını mevcut veri kirliliği dikkate alındığında kabul etmek mümkündür.

⁸⁴ Taner BERKSOY, Burak SALTOĞLU (1998), *Türkiye Ekonomisinde Sermaye Hareketleri*, İTO Yayınları, Yayın No: 1998 – 58, İstanbul, s.Özellikle 76 – 79.

⁸⁵ Bkz. Cem ÇETİN, Murat ÇİFTÇİ (2000), "1870'lerde Hava Oyunları, 1980'lerde Banker Krizi", *Toplumsal Tarih*, Sayı:79, Cilt:14, s.10 – 14.

de⁸⁶ bu olumsuz bakış açısını taşımaktadırlar. Gerek tarihsel sürecin etkisi ve gerekse de düşük yatırım performansı, hayat sigortacılığına karşı mesafeli duran kitlenin kemikleşmesine yol açmıştır. Sonuçta SPK'nın talep ve yönlendirmesiyle DİE tarafından yapılan 1996 tarihli geniş kapsamlı hane halkı tasarruf ve yatırım eğilimi anketinde de toplam hane halkının yalnızca %0.64'ünün yatırım aracı olarak sermaye piyasası araçlarını tercih ettiği ortaya çıkmıştır.⁸⁷ Bu noktada hayat sigortası yaptıran kesim uzun süre, yatırım araçları hakkında kapsamlı bilgiye sahip olmayan kesim olmuştur. DİE'nin aynı anketinden çıkan sonuçlarda da; "gayrimenkul yatırımlarını menkul kıymete dönüştürme şartı", sorusuna %6'lık bir kesimin "diğer araçları bilmiyorum" yanıtını verdiği görülmektedir.⁸⁸ Eğitim seviyesinde ciddi artışların yaşandığı 1980 sonrası Türkiye'sinde 1980-97 periyodu için ilkökul diploması alanların sayısında nüfus artışıyla paralel olarak yalnızca %22'lik artış yaşanmışken, bu oran ortaokul diploması alanlarda %136'ya, lise diploması alanlarda %232 ve yüksek öğretim diploması alanlarda ise %168'e ulaşmıştır.⁸⁹ Öğrenim seviyesindeki bu süratli artış, bireysel yatırım bilincinin gelişmesindeki birinci temel neden olarak karşımıza çıkmaktadır. 1980'li yıllara kişisel bilgisayarların icadıyla girilmesi,⁹⁰ ve internetin 1980'ler ve 1990'lar boyunca gelişimi,⁹¹ matbaanın icadından 500 yıl sonra iletişimde ikinci devrimi oluşturmuştur.⁹² Kasım 1997-2001 periyodunda Almanya'da 14-59 yaş grubunda internet kullanıcılığı dört kattan fazla artarak 23.1 milyona ulaşmış,⁹³ 2005'e kadar da temel devlet hizmetlerinin internet ortamından sağlanması amaçlanmıştır.⁹⁴ Yapılan tahminlere göre de 2004'e gelindiğinde internet kullanıcılarının sayısı 1 milyarı aşacaktır.⁹⁵ Sonuçta Türkiye'de de bilişim ve toplu iletişim araçlarına karşı tepkisiz kalmamıştır. Türkiye'de 2000'de 2 milyon kişiye yaklaşan internet kullanıcısının 2002'de 6 milyonu aşacağı, 2.5 milyon PC'nin de 5 milyona yaklaşacağı tahmin edilmektedir.⁹⁶ 1980-98 periyodunda telefon konuşmalarında tüketilen toplam kontör sayısında 54 katlık artış yaşanmış, telefonu olan köylerin sayısı dahi 6.2 kat artmıştır.⁹⁷ 1990'lı yıllar boyunca özel televizyonların yaygınlaşması da bu gelişmelere eklenince, yatırım araçları konusunda bilgi sahibi olmayanların ağırlığı giderek azalmıştır. Bu nedenle hayat sigortacılığının potansiyel sınırına ulaşmasında bilişim ve kitle haberleşme araçlarının etkinliğindeki artışı ikinci neden olarak görmek mümkün olacaktır.

Hayat sigortacılığında potansiyel sınıra gelinmesinde üçüncü önemli etken mali piyasalardaki liberalizasyonla beraber malî araçlara gitmeden bireylerin tasarruflarını likid yatırımlarda değerlendirme olanaklarının genişlemesidir. Örneğin İMKB'nın 1986'daki günümüzdeki anlamıyla

⁸⁶ Gürkan ÇELEBİCAN (1979), "Sigorta Endüstrisinin Türk Ekonomisindeki Yeri", *Sigorta Endüstrisinin Türk Ekonomisindeki Yeri*, Sigorta Hukuku Türk Derneği A.İ.D.A. Tüek Grubu, Ankara, s. 64.

⁸⁷ Rüya ESER (1999), *Hanehalkı Yatırım ve Tasarruf Eğilimleri Anketi Sonuçları 1996*, SPK Yayınları, Yayın No:133, Ankara, s.128.

⁸⁸ Ibid, s.181.

⁸⁹ DİE (2001), *İstatistik Göstergeler 1923 - 1998*, Ankara, s.63 - 71.

⁹⁰ Bkz. Eyüp İLYASOĞLU (1997), *Türk Bilgi Teknolojisi*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Yayın No:363/11, Ankara, s.59.

⁹¹ 1980'lerden itibaren internetin gelişimiyle ilgili bkz. Yurdakul CEYHAN, M. Ufuk ÇAĞLAYAN (1997), *Bilgi Teknolojileri Türkiye İçin Nasıl Bir Gelecek Hazırlamakta*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Yayın No:361/10, Ankara, s.32-33.

⁹² Michael GIESECKE (2001), "Wom Ende des Autors", *Deutschland*, Nr:3/2001, s.54.

⁹³ Deutschland (2001), "Internet in Deutschland", *Deutschland*, Nr:3/2001, s.50.

⁹⁴ Michael ZIPF (2001), "Verwaltung Online", *Deutschland*, Nr:3/2001, s.63-64.

⁹⁵ Karl KAISER (2001), "Wie das Internet die Weltpolitik verandert", *Deutschland*, Nr:3/2001, s.40.

⁹⁶ Selçuk B. HAŞILOĞLU, M. Ensar YEŞİLYURT (2002), "Yeni Ekonomilerin Sigortacılık Sektörüne Kazandırdığı Yeni Bir Pazar: Bilgi Teknolojileri Pazarı", *Reasürör*, Sayı:44, İstanbul, s.45.

⁹⁷ DİE (2001), op. cit. s.363.

kuruluşuyla başlayan repo işlemleri, 1992'de yasallaştırılmıştır.⁹⁸ 8 Ağustos 1989'da da TL, yabancı paralar karşısında konvertibl olmuştur.⁹⁹ TL'nin konvertibilitesi öncesinde tahmin edilen döviz talebi artışı da,¹⁰⁰ 1989 sonrasında süratle gerçekleşmiştir. Bunun sonucunda 1989'dan itibaren tasarruf sahipleri dövizle yönelmiş, 1992'de döviz tevdiat hesaplarının vadeli mevduat hesabını aşmış,¹⁰¹ yaşanan talep artışıyla da döviz bileşik faizinde %100'lük düşüşün yaşandığı¹⁰² görülmüştür. Repo ve ters repo işlem hacmine bakıldığında da 1994'teki 7.5 milyarlık seviyenin 1998'e gelindiğinde yüksek ivmeli istikrarlı bir büyümeyle 83 milyar dolara ulaştığı görülmektedir.¹⁰³ Hem TL hem döviz cinsinden likit yatırım yapma seçeneklerinde 1990'lar boyunca yaşanan devrimsel gelişme de bireysel yatırım davranışlarının gelişimini sağlamış, hayat sigortası getirilerini mukayese etme yeterliliğinin de fertlerde zamanla oturmasına yol açmıştır.

Hayat sigortacılığında potansiyel sınıra ulaşılmasında dördüncü önemli etkeni, asgari sigortalılık süresi olan 11 yıllık periyodun 1990'lı yıllar süresince süratle dolması olarak nitelendirmek mümkündür. Toplam sigorta sektörü prim üretimi içerisinde 1986'ya kadar %1-2'lik paya sahip olunmasına karşılık, 1985-1986 periyodundan itibaren yaşanan süratli artıştaki gelişmeler, bu durumu teyit etmektedir.

Tablo 3: Sigortacılık Sektöründeki Prim Üretimi İçinde Hayat Sigortasının Nisbi Payı (1984-2001)

1984	1985	1986	1987	1988	1989	1990	1991	1992
1,33	2,03	5,5	7,5	8,67	14,6	20,4	21,0	19,4
1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
14,7	12,2	13,0	14,8	15,8	16,9	18,0	18,2	18,4

Hesaplama için vd. **Kaynak:**

- Sigorta Murakabe Kurulu (1985), *1984 Türkiye'de Sigorta Faaliyeti Hakkında Rapor*, İstanbul, s.12.
- Murat ÇİFTÇİ (1999), op. cit. s.12
- Türkiye Sigorta ve Reasürans Şirketleri Birliği (2001), *2000 Faaliyet Raporu*, İstanbul
- Türkiye Sigorta ve Reasürans Şirketleri Birliği (2002), *2001 Faaliyet Raporu*, İstanbul

Tablo 3'e bakıldığında, 1980 sonrası dönemde 1991'de yaşanan sıçramaya karşılık, 1995'e kadar çok şiddetli düşüşün gerçekleştiği, 1996'dan itibaren yaşanan iyileşmenin dahi sınırlı kaldığı ve 1991'deki seviyeye ulaşamadığı görülmektedir. Serdar Aybay'ın 42 sigorta şirketine yönelik yaptığı anket çalışmasında sigorta ürünü ile ilgili sorunlar kapsamında katılımcılar "Emeklilik sigortası bazı yanlış uygulamalar yüzünden insan üzerindeki güveni zedelemiştir" sorusunun şikkına %33.3'ü "kesinlikle katılıyorum" yanıtı olmak üzere %93.3'ü olumlu görüş bildirmiştir¹⁰⁴. Yani bizzat sigorta şirketlerinin tamamına yakın bölümü dahi, uygulanan hayat sigortası programlarının halkın güvenini zedelediğini kabul etmiştir.

⁹⁸ Güven SAK (1995), *Public Policies Towards Financial Liberalization of the Turkish Experience in the 1980's*, SPK Yayınları, Yayın No:22, Ankara, s.104.

⁹⁹ Türkel MİNİBAŞ (1992), *Az Gelişmiş Ülkelerde Kalkınmanın Finansman Politikaları ve Türkiye*, Der Yayınları, İstanbul, s.105.

¹⁰⁰ Ömer ABUŞOĞLU (1986), *Türk Lirasının Konvertibilitesi*, Gür - YAY Matbaacılık, İstanbul, 1986, s.131.

¹⁰¹ TOBB (1993), *Ekonomik Rapor 1992*, Yayın No:263, s.56.

¹⁰² OECD (1994), *Etudes Economiques de l'OECD 1993-1999 Turquie*, Paris, s.55.

¹⁰³ TCMB (1999), *Üç Aylık Bülten 1999-II*, Ankara, S.66, 80-81.

¹⁰⁴ Serdar AYBAY (2002), "Türk Sigorta Sektörünün Gelişimi, Sorunları ve Çözüm Önerileri: Güncelleştirilmiş Pazarlama Karması - 7 P's Yaklaşımıyla Uygulanmalı Bir Araştırma, *Reasürör*, Sayı:44, s.28.

4. Kamusal Emeklilik Programlarının Özelleştirilmesine Yönelik Uygulamalar

4.1. Amerikan Tarzı Anglo-Sakson Özel Emeklilik Sistemi-Latin Amerika'daki Özelleştirme Uygulamaları

ABD'de zorunlu işçi sigortaları, birkaç eyalet dışında "Federal Social Security" sistemi içerisinde özel emeklilik sistemi kuruluşları çerçevesinde gerçekleştirilmektedir¹⁰⁵. Özel emeklilik kuruluşlarının (ihtisas hayat sigortası kuruluşları) iflâsına ya da malî açıdan zora düşmelerine karşı, "US Pension Benefit Guarantee Corporation" tarafından güvence sağlanmaktadır¹⁰⁶. Emeklilikte yaş haddi de her iki cinsiyet için 65 yaştır¹⁰⁷. Yaş sınırının mevcut olması ve zorunlu katılım esası, aktüeryal ilke ve uygulamalar açısından hayat sigortacılığıyla birebir örtüşen sistemin bir çeşit ihtisas hayat sigortası olarak ulusal emeklilik programının işlemlerini sağlamıştır.

Bireysel emeklilik açısından ABD'nde vergiden muaf fonlara yapılan yatırımlarla şekillenen gelir vergisi dilimleri arasında geçiş hareketliliğine sahip olunması¹⁰⁸, zorunluluk esasının yanında sistemin diğer bir itici gücünü oluşturmuş, aynı zamanda uygulanan vergi politikalarıyla da yeniden gelir dağıtıcı maliye politikası aracı olarak sistem, rahatlıkla kullanılabilmiştir. Tablo 4'te bu durum açıkça görülmektedir.

Tablo 4: ABD Ulusal Emeklilik Sisteminde Uygulanan Değişim Oranları

Brüt Ücret Yıllık Toplam Tutarı (\$)	Net Ücret Yıllık Toplam Tutarı (\$)	Yıllık Emeklilik Geliri (\$)	Net Değişim Oranı (%)
5,000	4,225	5,668	134,6
8,000	6,693	7,020	104,9
10,000	8,056	7,884	97,9
15,000	11,454	10,080	88,0
20,000	14,908	12,276	82,3
25,000	18,428	14,472	78,5
30,000	21,927	15,876	72,4
35,000	25,427	16,920	66,5
40,000	28,682	17,940	62,5
45,000	31,532	18,972	60,2
48,000	33,241	19,584	58,9

Kaynak: Çağatay ERGENEKON (2000), *Emekliliğin Finansmanı*, TÜGİAD Yayınları, İstanbul, s.33.

Tablo 4'teki veriler ışığında 5000 dolarlık brüt yıllık gelire sahip ücretliler, emeklilik sonrasında brüt gelirinin %113'ünü elde ederken, 48,000 dolarlık brüt gelire sahip ücretliler, emeklilik sonrasında brüt gelirinin %41.1'ini alabilmektedirler. Dolayısıyla Anglo-Sakson emeklilik sisteminin Amerikan tarzında, yalnızca emeklilik fonlarının özel kesim mülkiyetinde ihtisas hayat sigortacılığı

¹⁰⁵ Türkiye Ticaret Odaları, Sanayi Odaları ve Ticaret Borsaları Birliği (1963), *Sosyal Sigortalar Konusunda Görüş ve Temennilerimiz*, Ankara, s.4.

¹⁰⁶ Mahir FİSUNOĞLU (1998), "Emeklilik Ekonomisi: Dünyada ve Türkiye'de Sosyal Güvenlik Sistemleri: Özel Hayat Sigortacılığının Sistem İçerisindeki Konumu", *Sigortacılık Sektörü Bilimsel Çalışma Yarışması 1998*, Millî Reasürans T.A.Ş. Yayını, İstanbul, s.115.

¹⁰⁷ Mikhail ALTAN, İsmail ASLANLAR (2001), "Sosyal Güvenlik Kuruluşlarımızın Özel Sigorta Şirketleriyle Entegrasyonu Temelinde Bir Özelleştirme Modeli", *Reasürör*, Sayı: 42, s.26.

¹⁰⁸ Ayrıntılı bilgi için bkz. Gürman TEVFİK (1995), *Dünyada ve Türkiye'de Yatırım Fonları Teori ve Uygulama*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Yayın No: 342/28, Ankara.

mantığıyla aktüeryal ilkelere sadık kalınarak uygulandığı, ayrıca da devletin gelir grupları arasında üç kata varan nisbî gelir farklılaştırmasına yol açacak boyutta yeniden gelir dağıtıcı maliye politikası uygulayarak, sosyal devletin kurumsal hüviyetini tesis ederek etkin kılabilirdiği açıkça görülmektedir.

ABD'nde 1935'ten bu yana uygulanan ve kurumsallaşmanın tamamlanması sebebiyle de etkin bir yapıya oturan özel emeklilik sistemi, ilk olarak yoğun kamu açıklarıyla karşılaşılana Latin Amerika ülkelerine ihraç olmuştur. Latin Amerika'daki yüksek borç 1982 öncesinde yüksek oranlı enflasyon ve yatırımlardaki ani kesilişle sonuçlanmıştır¹⁰⁹. Bu olumsuz yapı, petrol ihracatçısı olmayan Şili dışındaki tüm Latin Amerika ülkelerinde aynı istikamette gerçekleşmiştir. Dünyanın önemli petrol ihracatçılarından olan Meksika'da 1980'e doğru petrol fiyatlarındaki düşüş¹¹⁰, 1980'de tüm Latin Amerika'yı saracak olan tetikleyici krizi beraberinde getirmiştir¹¹¹. Yine Peru'da 1969-73 periyodunda %2.6 olan bütçe açığı/GSYİH ile 1.5 milyarın altında olan borç stoğu¹¹², 1973-85 periyodunda %7.4'e ve 10.51 milyar dolar seviyelerine sıçramıştır. Brezilya'nın borç stoğu, 1964'teki 3.5 milyar dolarlık seviyeden 1983'te 100 milyar dolara yükselmiş¹¹³, 1976-85 periyodunda 10 milyar dolarlık sermaye çıkışı gerçekleşmiştir¹¹⁴. Bu dönemde Şili'de yaşanan tek çarpıcı olumsuz gelişme, 1982 Latin Amerika krizinde kentlerdeki işsizliğin bir yılda %5.9'dan %20'ye sıçramasıyla sınırlıdır¹¹⁵. Bu olumsuz gelişmeler sonucunda 1980'ler boyunca Latin Amerika'da ortodoks-heterodoks istikrar programları takip edilmiştir¹¹⁶. Şili'nin Latin Amerika ülkeleri içerisinde görece iyi bir sosyo-ekonomik performans sergilemesindeyse 1973'ten itibaren yönetimin neoliberal politikaları benimsemesiyle diğer ülkelerden 10 yıl önce sisteme adapte olma sürecine girmesi etkili olmuştur¹¹⁷.

Şili'de başlayan ve Latin Amerika ülkelerinde günümüzde yaygın olarak görece başarılı şekilde uygulanan özel emeklilik sistemi, esas itibariyle sistemin özelleştirilmesinden çok, emeklilik kuruluşlarının özelleştirilmesi olarak tanımlanmalıdır. Örneğin Şili'de 1924'te kurulan sosyal güvenlik sistemi, tam anlamıyla PAYG sistemiyle şekillenmemiş, daha çok kamu emeklilik fonları şeklinde

¹⁰⁹ Rudiger DORNBUSCH (1989), "The American Debt Problem: Anatomy and Solutions", *Debt and Democracy in Latin America*, Edt: Barbara STALLING, Robert KAUFMAN, Westview Press, Boulder, San Francisco, London, s.7.

¹¹⁰ Bu noktada petrol üretimi hacminden çok, petrol ihracat-ithalat dengesini referans almak gerekir. Böylesi bir bakışla konu ele alındığında; Meksika, Venezuela, Peru petrol ihracatçısı ülke konumundayken, Arjantin kendi kendine yeten ülke olarak değerlendirilebilir. Diğer ülkeler ise petrolde dışa bağımlıdır. (Bkz. Ana Britannica (1987), *Dünya Ülkeleri 1987*, İstanbul.

¹¹¹ Robert KAUFMAN (1989), "Economic Orthodoxy and Political Change in Mexico: The Stabilization and Adjustment Policies of the de la Madrid Administration", *Debt and Democracy in Latin America*, age. s. 114. Meksika'daki kriz sonrasında yaşanan negatif yönlü uluslararası sermaye kaçışı, Kosta Rika'da dahi 1982'de ekonominin %7.3 oranında küçülmesinde tetikleyici olmuştur. (Bkz. Joan NELSON (1989), "Crisis Management, Economic Reform, and Costa Rican Democracy" *Debt and Democracy in Latin America*, age, s.128.

¹¹² Carol WISEL (1989), "Democratization, Crisis and the APRA's Modernization", *Debt and Democracy in Latin America*, age. s.167.

¹¹³ Eul-Soo PANG (1989), "Debt Adjustment and Democratic Cacophony in Brazil", *Debt and Democracy in Latin America*, age. s.128.

¹¹⁴ Sylvia MAXFIELD (1989), "National Business, Debt-Led Growth and Political Transition in Latin America", *Debt and Democracy in Latin America*, age. s.77.

¹¹⁵ Ian ROXBOROUGH (1989), "Organized Labor: A Major Victim of the Debt Crisis", *Debt and Democracy in Latin America*, age. s.92.

¹¹⁶ Ülkeler itibariyle toplu bakış için bkz. Robert KAUFMAN, Barbara STALLING (1989), "Debt and Democracy in the 1980's: The Latin American Experience", *Debt and Democracy in Latin America*, age. s. 211.

¹¹⁷ Jeffrey FRIEDEN (1989), "Winners and Losers in the Latin America Experience", *Debt and Democracy in Latin America*, age. s.33.

organize olan ve kapitalizasyon esasına daha yakın görünen bir sistem hüviyetinde gerçekleşmiştir¹¹⁸. Ancak 1950’de fonların tüm rezervleri tükenmiştir¹¹⁹. Bu tarihten sonra aktüeryal ilkelere dayanmayan uygulamalar, 1973’e gelindiğinde 100’ün üzerinde farklı uygulamayla şekillenen ve brüt ücretin %16’sıyla %26’sı arasında farklı kesimlere yönelik prim kesintisi yapılarak bazı işçileri 42 yaşında, bazılarını ise 65 yaşında emekli eden bir sistem haline dönüşmesine yol açmıştır¹²⁰. Hattâ bu dönemde sağlık vd. kesintilerle beraber toplam sosyal güvenlik kesintilerinin %51-59 düzeyine ulaştığı bilinmektedir¹²¹. Buradan hareketle, Şili’deki özelleştirmeyi, kamusal kapitalizasyondan PAYG’a dönüşen finansman metodunun özel kesim mülkiyetli kapitalizasyon sistemine dönüştürerek rehabilite edilmesi hareketi olarak tanımlamak gerekir.

Şili’deki özel emeklilik sistemi, 4 Kasım 1980’de değiştirilen 3500 ve 3501 sayılı yasaların yürürlüğe konmasıyla başlamış, ancak Joseph Pinera’nın mimarlığını üstlendiği sistem, askeri cunta yönetiminin mevcudiyetine karşılık gelen tepkilerle ancak 1 yıl gecikmeyle uygulanabilmiştir¹²². Yeni sisteme geçişte üç enstrüman kullanılmıştır. İlk olarak, mevcut emeklilerin 1970’li yıllar boyunca yüksek enflasyondan faydalanarak reel olarak emekli aylıkları düşürülmüş ve 1980’e gelindiğinde, özel sektör emeklilerinin %93’ü asgari emekli maaşı alır konuma getirilerek, hem bütçedeki yükü azaltılmış, hem de emekli aylıkları birbirine yaklaştırılmıştır¹²³. İkinci olarak, emekli yaş erkeklerde 65 yaşa, kadınlarda 60 yaşa yükseltilerek, primler 1970’lerin ikinci yarısı boyunca yükseltilerek, hem aktif/pasif oranı 9’a kadar yükseltilmiş, hem de halkın güvenlik sisteminden beklentilerinin azalması sağlanmıştır¹²⁴. Üçüncü olarak da, yeni sistem sigorta primlerindeki işveren payının sona erdirilerek ücretlilerin gelirlerinde %17’lik artışın yaşanmasını beraberinde getirdiğinden, 45 yaşın altındaki ücretli kesimin büyük çoğunluğunun kapitalizasyon sistemine geçişle -ki 1986’ya gelindiğinde 1.75 milyon kişi PAYG sisteminden ayrılmıştır- PAYG sisteminde kalanların sayısı da 500 bin kişinin altına inmiştir¹²⁵. Dolayısıyla, devletin büyük ölçüde yükümlülükleri ortadan kalkmıştır.

Tablo 5: Latin Amerika Emeklilik Fonlarının Yatırımları (%)

	Bahamalar	Barkadas	Şili	Kosta Rika	Ekvator	Jamaika	Meksika	Peru
Emeklilik Fonu/GSMH	11,3	12,7	15,4	5,9	2,8	5,8	0,2	0,7
1980-87 döneminde Fon Yat. Reel Büyüme	62	38	424	45	23	3	73	18
1980-87 dönemindeki Ortalama Reel Getiri	2,6	0,7	13,6	-10,5	-10,0	-4,8	-20,8	-20,6

Aktaran: ERGENEKON (1998), ibid., s.98.

Tablo 5’e bakıldığında, 1980-87 periyodunda emeklilik fonlarının özel kesim mülkiyetinde olduğu Şili ile kamusal mülkiyeti diğer Latin Amerika ülkelerinde, yatırım performansının Şili’nin lehinde olduğu açıkça görülmektedir. Şili’de yalnızca 7 yılda fon yatırım hacmi dört katı aşkın bir büyüme kaydetmiş, en yüksek reel getiri de bu ülkede gerçekleşmiştir. Özellikle reel olarak

¹¹⁸ Nusret EKİN, Yusuf ALPER, Tekin AKGEYİK (1999), *Türk Sosyal Güvenlik Sisteminde Arayışlar: Özelleştirme ve Yeniden Yapılanma*, İTO Yayınları, Yayın No: 1999-69, İstanbul, s.64.

¹¹⁹ Çağatay ERGENEKON (1998), *Özel Emeklilik Fonları; Şili Örneğinden Alınacak Dersler*, İMKB Yayınları, İstanbul, s.81.

¹²⁰ EKİN, ALPER, AKGEYİK (1999), op. cit., s.64, ERGENEKON (1998), ibid., s.81.

¹²¹ Ibid., s.82.

¹²² EKİN, ALPER, AKGEYİK (1999), op. cit., s.65.

¹²³ Bu oran, tüm emekliler için %70’e ulaşmıştır. ERGENEKON (1998), ibid., s. 83.

¹²⁴ Ibid.

¹²⁵ Ibid., s.84-85.

Meksika'daki yıllık %20.8'lik değer kaybı, 1994'te Arjantin'de ve 1997'de Meksika'da fonların neden özelleştirildiğini açıkça göstermektedir.

Sonuçta Latin Amerika'da devletin malullük, yaşlılık ve ölüm sigortalarının daha önce sürekli olarak pek işlerlik taşıyamadığı dikkate alındığında, özelleştirilmiş sisteme geçiş, en azından, kötüleştirilme sayılamaz. Bu ülkelerde şimdiden kendini hissettiren nüfus yaşlanması dikkate alındığında, kapitalizasyon yöntemi yaşlılık riskine karşı güvenliği, ekonomik ve işlevsel bakımdan, şimdiye kadarki dağıtım yönteminde olduğundan çok daha iyi korunmuştur¹²⁶. Hattâ insanın genetik yapısına ilişkin projenin başkanı olan Francis Collins'in de belirttiği gibi, 2050'ye girildiğinde, ortalama yaşam süresinin 90-95 yıla çıkması¹²⁷ olasılığının kuvvetli oluşu¹²⁸ karşısında gecikmiş bir dönüşüm olarak da değerlendirilebilir. Son olarak, Tablo 6'da Türkiye-Latin Amerika ülkelerinin temel makro ekonomik performansları karşılaştırılmıştır.

Tablo 6: Özel Emeklilik Sistemine Geçen Arjantin, Meksika, Şili ile Türkiye'nin Ekonomik Performans Mukayesesi

Performans Kriterleri	Arjantin	Meksika	Şili	Türkiye
1985'te Fert Baş GSYİH (ABD \$)	2,130	2,080	1,430	1,080
2001'de Fert Baş GSYİH (ABD \$)	7,550	6,110	4,370	2,180
Karşılaştırmalı 1985-2001 Büyüme Performansı (1)	176	146	151	100
2001'de Enflasyon Oranı (%)	1,0	4,6	3,2	53,1

(1) 1985-2001 periyodunda cari fiyatlarla Türkiye'deki büyüme performansı 100 endeksine bağlanarak karşılaştırılmıştır.
Kaynaklar: Worldbank (1987), World Development Report, Washington D.C.
P.g.m.m. Group (2002), Key Economics Data, Erişim: <http://www.Pgmm.org/win2001.htm>

4.2. Avrupa'da Ulusal Emeklilik Fonlarının Özelleştirilmesine Yönelik Dönüşüm

Avrupa'da emeklilik programlarını ülkelerdeki uygulamalar çerçevesinde liberalden kamusalci versiyona doğru üç ayrı kategoriye ayırmak mümkündür. Bunlar:

- İngiliz tarzı Anglo-Sakson emeklilik uygulaması,
- Kıta Avrupası emeklilik uygulaması,
- İskandinav tarzı emeklilik uygulamasıdır.

Her üç uygulamada da ulusal emeklilik programları, kamu mülkiyetindeki kuruluşlar nezdinde gerçekleştirilmektedir. Özellikle 1990'lı yıllar boyunca AB üyesi ülkelerde kuruluşların özelleştirilmesine yönelik tartışmalar hız kazanmıştır. Ancak bu ülkelerde köklü sosyal güvenlik sisteminin mevcutluğu, bir takım özelleştirme girişimlerinin başarısız da olsa uygulanmasına karşılık genel kapsama ulaşmasını engellemiştir¹²⁹.

¹²⁶ Hans JÜRGEN RÖSNER (1998), "Sosyal Güvenlik Sistemlerinin Reformunda Özelleştirme Stratejileri", *Türkiye'de ve Almanya'da Sosyal Güvenlik Sistemlerinin Reformu*, Konra'd Adenauer Vakfı, Ankara, s.93.

¹²⁷ Reasürör (2000), Sayı: 38, s.55.

¹²⁸ BM tarafından 1982'de hazırlanan projeksiyonda 2025'e gelindiğinde bu seviyenin doğu yaşama ümidi 62.3 yıl olarak tahmin edilmiştir. Yine aynı projeksiyonda 2025'e gelindiğinde bu seviyenin 70.4 yıl olacağı hesaplanmıştır. (UN (1982), *Demographic Indicators of Countries*, New York, s.58.) Halbuki 1995'e gelindiğinde bu süre 67 yıla yükselmiştir (World Bank (1998), *World Development Report 1997*, Washington D.C.) Bu seviye, 2015-2020 periyodu için öngördüğü seviyedir. Dolayısıyla 2050'ye gelindiğinde benzer bir beklenti içinde olmak yanlış olmaz.

¹²⁹ EKİN, ALPER, AKGEYİK (1999), op. cit., s.90.

Daha 1959'da İngiltere'de devlet aktüerlerinin İngiltere Parlamentosu'na sevkettikleri tasarıda, sistemin 1991-1992 yılında 434 milyon Sterlinlik açık vereceği öngörülmüştür¹³⁰. Otuz yıl öncesinden yapılan bu tahminlerle beraber "İngiltere ulusal emeklilik planının dışına çıkılmasını kolaylaştıran 'işletme emeklilik planlarının' (company pension schemes) kurulmasını teşvik etmiştir. 1976'da geliştirilen bu program, 1986'da teşvik edilen 'bireysel tasarruf programları'nı (saving pension schemes) ön plana çıkarmıştır"¹³¹.

Başta Fransa olmak üzere Kıta Avrupası'nda, erken emeklilik yaş sınırını ve minimum prim ödeme süresini arttırıcı uygulamalara gidilirken getirilen üç ayaklı emeklilik sistemiyle, PAYG sistemindeki birinci ayağın ağırlığı kademeli olarak azaltılmak suretiyle kademeli liberalizasyon amaçlanmıştır.

Sert hareket şeklini uygulayan Fransız sendikacılığında CGT (Fransız Sendikalar Federasyonu), yönetim sahinde oluşturulan "Ekonomik ve Sosyal Konsey"de meslek gruplarının temsilcileri olarak yer alarak ulusal planlama hedeflerinde idareye görüş bildirerek, öneride bulunmaktadır¹³². Bu yapı, AB'ye üye Kıta Avrupası ülkelerinin çoğunda etki ağırlığı değişmekle birlikte benzer konumdadır. Dolayısıyla, Latin Amerika'daki gibi kapsamlı bir özelleştirme faaliyetinde bulunmak mümkün olmamaktadır.

İskandinavya'daki duruma bakıldığında, Kıta Avrupası'ndan farklı olarak zorunluluk esasına dayalı iki ayaklı emeklilik sisteminin getirildiği görülmektedir. Vergi matrahının aynı zamanda sosyal güvenlik sistemi içinde matrah olduğu İsveç'te, %18.5'lik prim kesintisinin %2.5'i bireysel hesaplarda biriktirilmektedir. Yaşam süresindeki artış ve GSMH'nin iki katına ulaşan yükümlülükler, bu çeşit kısmî özelleştirilmeye gidilmesini kaçınılmaz kılmıştır¹³³.

Tablo 7: AB'ye Üye Ülkelerde Özel Emeklilik Planlarının Özellikleri

Ülkeler	Katılım Mecburiyeti	Finansman Yöntemi	Emeklilik Yaşı
Avusturya	Gönüllü	Fonlama	65/60
Belçika	Gönüllü	Fonlama/PAYG	65/60
Almanya	Gönüllü	Fonlama/PAYG	Genelde 65
Danimarka	Zorunlu/Gönüllü	Fonlama	60-67 değişken
İspanya	Gönüllü	Fonlama	65/65
Fransa	Zorunlu/Gönüllü	Z:PAYG/G:Fonlama	65/65
Hollanda	Gönüllü	Fonlama	65/65
İtalya	Gönüllü	Fonlama	65/60
Portekiz	Gönüllü	Fonlama	65/65
Yunanistan	Gönüllü	Fonlama	65/60
İngiltere	Gönüllü	Fonlama+PAYG (Kamu çalışanları için)	65/65
İsveç	Zorunlu/Gönüllü	Fonlama+PAYG (Kamu çalışanları için)	65/65
Norveç	Gönüllü	Fonlama+PAYG (Kamu çalışanları için)	67/67
Finlandiya	Zorunlu	Fonlama+PAYG (Tarım İşçileri-Serbest Çalışanlar)	65/65

(1) Kamu çalışanlarına verilen tamamlayıcı meslekî emeklilik planları PAYG sistemi ile fonlanmaktadır.

Kaynak: Özlem İŞİK (1999), "Emeklilik Fonlarına İlişkin Avrupa Birliği Sigorta Sektöründeki Uygulamalar ve Türkiye İçin Model Önerisi", *Sigortacılık Sektörü Bilimsel Çalışma Yarışması*, Millî Reasürans T.A.Ş., İstanbul, s.100

¹³⁰ Türkiye Ticaret Odaları, Sanayi Odaları ve Ticaret Borsaları Birliği (1963), op. cit., s.5.

¹³¹ EKİN, ALPER, AKGEYİK (1999), op. cit., s.90.

¹³² Bkz. Orhan TUNA, Nevzat YALÇINTAŞ (1994), *Sosyal Siyaset*, Filiz Kitabevi, İstanbul, Nusret EKİN (1979), *Endüstri İlişkileri*, İ.Ü. İktisat Fak. Yayını, No: 2549/434, İstanbul.

¹³³ Ahmet ULUSOY (2001), *İsveç Özel Sosyal Güvenlik Modelinden Çıkarılabilecek Dersler*, Reasürör, Sayı: 40, s.25-26.

Tablo 7’de görüleceği üzere, özel emeklilik programları genel olarak gönüllülük esasına dayalıdır. AB-12’de 1994’te emeklilik kuruluşlarına yapılan ödemelerin oransal dağılımına bakıldığında, sistemin özelleştirilmesinin ancak uzun vadede gerçekleşebileceği görülmektedir.

Tablo 8: AB-12’de Emeklilik Programlarına Yapılan Ödemelerin Oransal Dağılımı

Emeklilik Planları Finansman Şekilleri	1994’te Dağılım
1. Ayak: (PAYG)	% 88,8
2. Ayak: Fonlanmış (funded), kayıt rezervli, sigortalanmış programlar	% 7,0
3. Ayak: Kişisel emeklilik fonları	% 0,9
Diğer: Garanti edilmiş gelir planları, fakirleri koruma programları, vb.	% 3,3

Kaynak: Yıldırım Beyazıt ÖNAL (1999), “Sosyal Güvenlik Bağlamında Özel Emeklilik Fonları, Avrupa Birliği Ülkeleri, Diğer Ülke Uygulamaları ve Türkiye İçin Bir Özel Emeklilik Fonu Model Önerisi”, *Sigortacılık Sektörü Bilimsel Çalışma Yarışması 1999*, Millî Reasürans T.A.Ş. Yayını, İstanbul, s.58.

Tablo 8’e bakıldığında, özellikle 3. ayak programların tüm emeklilik primi ödemelerinin %1’ine dahi ulaşamadığı görülmektedir. İkinci ayak programlarla beraber tüm emeklilik primi ödemelerinin %8’ine denk gelen özel emeklilik fonlarına katılım hacmi, AB’nde Amerikan tarzı bir Anglo-Sakson özel emeklilik sistemine kısa ve orta vadede geçiş yerine ek emeklilik geliri olanakları yaratılarak PAYG sistemiyle ödenen emeklilik aylıklarının reel olarak düşürülebilmesine olanak tanımak ile şekillendiğini göstermektedir. Dolayısıyla AB’nde yine İsveç ve Finlandiya dışında radikal bir özelleştirme süreci başlatılamamıştır. 1 Temmuz 1994’teki sigorta tarifelerinin tüm AB ülkelerinde kaldırılarak tam rekabetçi bir yapıya kavuşturulması¹³⁴ öncesinde, 1990’da dahi bireysel finansal tasarruflar içerisinde hayat sigortasının ağırlığı İngiltere’de %44.8’e, Almanya’da %26.4’e ulaşmıştır¹³⁵. Dolayısıyla AB ülkelerinde köklü bir genel hayat sigortacılığının mevcudiyeti karşısında ihtisas hayat sigortacılığına dönüşümü sınırlı da olsa sağlayacak bir özel emeklilik programı uygulanamamıştır.

5. Türkiye’de Bireysel Emeklilik Tasarruf ve Yatırım Sistemi ve Getirilen Sistemin Kritiği

Bireysel emeklilik sistemi, 28.03.2001 tarihinde kabul edilerek 07.09.2001’den itibaren yürürlükte olan “Bireysel Emeklilik Tasarruf ve Yatırım Sistemi Kanunu”na dayanmaktadır. Daha sonra ilgili kanunun uygulanmasına yönelik olarak dört ayrı yönetmelik de 28 Şubat 2002’de Resmî Gazete’de yayınlanarak yürürlüğe konmuştur.¹³⁶

¹³⁴ Meral VARIŞ TEZCANLI, Oral ERDOĞAN (1996), *Avrupa Birliği Sermaye Piyasalarının Entegrasyonu ve İstanbul Menkul Kıymetler Borsası*, İMKB Yayınları, Yayın No: 8, İstanbul, s.25.

¹³⁵ Ayrıntılı bilgi için bkz. Can Fuat GÜRLESEL, Kerem ALKİN, Sadi UZUNOĞLU (1997), *Avrupa Sermaye Piyasaları Bütünleşme ve Türk Sermaye Piyasası*, İMKB Yayınları, Yayın No: 10, İstanbul, s.25.

¹³⁶ Yönetmelikler:

- Bireysel Emeklilik Sistemi Hakkında Yönetmelik (Resmî Gazete: 28 Şubat 2002, Sayı: 24681),
- Emeklilik Şirketleri Kuruluş ve Çalışma Esasları Hakkında Yönetmelik (Resmî Gazete: 28 Şubat 2002, Sayı: 24681),
- Emeklilik Yatırım Fonlarının Kuruluş ve Faaliyetlerine İlişkin Esaslar Hakkında Yönetmelik (Resmî Gazete: 28 Şubat 2002, Sayı: 24681),
- Bireysel Emeklilik Araçları Hakkında Yönetmelik (Resmî Gazete: 28 Şubat 2002, Sayı: 24681).

Kanunun 1. maddesindeki amaç kısmında; “Bu kanunun amacı, sosyal güvenlik sisteminin tamamlayıcısı olarak, bireylerin emekliliğe yönelik tasarruflarının yatırıma yönlendirilmesi ile emeklilik döneminde ek bir gelir sağlanarak refah düzeylerinin yükseltilmesi, ekonomiye uzun vadeli kaynak yaratarak istihdamın artırılması ve ekonomik kalkınmaya katkıda bulunulmasını temine gönüllü katılıma dayalı ve belirlenmiş katkı esasına göre oluşturulan bireysel emeklilik sisteminin düzenlenmesi ve denetlenmesidir.” olarak tanımlanmaktadır.

Kanunun 1. maddesinin amaç kısmındaki içtihat farklılığına imkân tanımayacak ölçüde berrak şekilde ortaya konulan bireysel emeklilik sisteminin yapısı, zaman zaman Türkiye’ye Anglo-Sakson tipi özel emeklilik sisteminin getirildiği ve hayat sigortacılığından tamamen farklı olarak Şili ve Peru’daki uygulama modellerinden esinlenilerek uygulamaya konulduğu yönünde anlaşılabilmiştir.¹³⁷ Dolayısıyla, zihinlerde bu doğrultuda bir bulanıklığın oluştuğunu belirtmek yanlış olmayacaktır.

Kanunun 1. maddesinde yer alan “... emeklilik döneminde ek bir gelir sağlanarak refah düzeylerinin yükseltilmesi...” ifadesi, getirilen sistemin Şili başta olmak üzere Latin Amerika ülkelerindeki yeniden yapılanma amacından tamamen farklı olduğunu göstermektedir. Sonuçta bu ülkelerde kuruluşların özelleştirilerek kamusal yükümlülüklerin sınırlandırılarak sistemin belirli bir periyod sonunda tamamen borçlar hukuku çerçevesinde işleyen ilişki düzeyine dönüştürülmesini amaçlamışken, Türkiye’de mevcut sosyal güvenlik sistemini rehabilite etmeye yönelik olmayan ve sadece emeklilikte gelir seviyesinin artmasına, görünürde bir zemin hazırlamakla sınırlı kalan yeni bir düzenleme getirilmiştir. Çünkü sosyal güvenlik kuruluşlarının yükümlülüklerinde bu kanundan kaynaklanan bir düşüş mevzu bahis değildir.

Bu konuda ikinci olarak ifade edilmesi gereken, getirilen sistemin gönüllülük esasına dayalı bir ihtisas hayat sigortacılığı olduğudur. Yasanın soyut hukuk mantığıyla sadece 28 maddeden ibaret olması ki, Emeklilik Sandığı Kanunu 137 maddeden, Sosyal Sigortalar Kanunu 143 maddeden, Bağ-Kur Kanunu 82 maddeden, bu kanunları tamamlayıcı olarak getirilen Tarım Bağ-Kur Kanunu 62 maddeden ve Tarım İşçileri Sosyal Sigortalar Kanunu da 42 maddeden oluşmaktadır-ve “Bu kanunda hüküm bulunmayan hallerde sermaye piyasası ve sigortacılık mevzuatının ilgili hükümleri ve genel hükümler uygulanır” ifadesiyle başlayıp 8. maddede emeklilik şirketlerine aynı zamanda hayat ve ferdi kaza sigortaları branşında da ruhsat alabilme olanağının tanınması açık delil konumundadır.¹³⁸

Ayrıca, Türkiye’nin de taraf olduğu 102 ve 128 sayılı ILO sözleşmelerinde sigortanın yönetiminin kamunun elinde olmaması durumunda işçi ve işveren temsilcilerinin de katılımının sağlanması şartı, çalışanların yaşlılık sigortası primlerine katkılarının %50’yi geçemeyeceği şartı ve düzenli kesintisiz emekli aylığı ödeme yükümlülüğü şartı¹³⁹, getirilen sistemin özel emeklilik sistemi olarak kabulü durumunda açıkça ihlâl edilmiş olacaktır. Dolayısıyla, uygulama mantığı-aktüeryal ilkelerin dışında hukukî açıdan da bu sistemi hayat sigortacılığı olarak kabul etmek zorunluluğu mevcuttur. Ancak buradaki nüans, “ihtisas hayat sigortacılığı” olarak getirilen sistemin oluşturulmuş olmasıdır. Sonuçta getirilen sistem, Avrupa’daki üçüncü ayak emekliliğin fluğlaştırılmış bir versiyonu konumundadır.

Sistemin sigortalı açısından işleyiş yapısına bakıldığında; sisteme girişten itibaren en az on yıl sistemde bulunmak ve 56 yaşını tamamlamakla emeklilik hakkının elde edilmesi öngörülmüştür (Madde 6). Kanundaki asgari on yıl sistemde kalma zorunluluğu şartının kapsamı, yönetmelikle

¹³⁷ Selahattin TUNCER (2001), “Bireysel Emeklilik Sistemi Yürürlüğe Girmiyor”, *Yaklaşım*, Sayı: 106, s.12, 14.

¹³⁸ Ayrıca bkz. Emeklilik Şirketleri Kuruluş ve Çalışma Esasları Hakkında Yönetmelik, 8, 13/b ve Geçici 1. Madde.

¹³⁹ EKİN, ALPER, AKGEYİK (1999), op. cit., s.73-74.

genişletilerek ödemeye ara verilmesine olanak tanınmasına karşılık, asgari on yıllık prim borcunun tamamlanması olarak şekillendirilmiştir.¹⁴⁰ Emekliliğe hak kazanılması sonrasında sigortalı, birikiminin bir kısmını ya da tamamını bir kerede toplu olarak alabileceği gibi, yapacağı yıllık gelir sigortası sözleşmesiyle belirli bir süre ya da ömür boyu emekli aylığı da alabilecektir.

Getirilen sistemin zayıf yanlarına bakıldığında, vergileme ilkeleri ve kurulacak fonların yatırımları etrafında şekillenen bir manzarayla karşılaşılmaktadır.

Vergileme yaklaşımı açısından konu ele alındığında, konuyu emeklilik öncesi ve sonrası diye iki ana kısımda incelemek gerekir. Prim ödemesi aşamasında vergi istisna ve muafiyetlerinin, batıdaki uygulamaların aksine, vergi teşviki olacak boyutta gerçekleştirilmediği görülmektedir.¹⁴¹ Gelir Vergisi Kanunu'nun 40. maddesine yapılan eklemeye gider olarak gösterilecek maksimum indirim tutarı, primin ödendiği ayda brüt ücretin %10'u ve yıllık toplamı da 1 yıllık asgari ücret toplamıyla sınırlıdır.¹⁴² Prim ödemelerinde aylık brüt ücretin %10'uyla getirilen sınırlamanın fonksiyonel yapısı, prim ödeme tutarının yıllık asgari ücret toplamıyla sınırlandırılması nedeniyle büyük ölçüde sınırlandırılmıştır. Çünkü getirilen sistemin genel yapısına bakıldığında, yüksek gelir grubundaki ilgililere yönelik uygulama sahasının şekillendiği görülmektedir. Bu nedenle üst limitin konulması anlamsızdır.

İkinci olarak, emekliliğe hak kazanımı sonrasında getirilen vergileme dikkat çekmektedir. Gelir Vergisi Kanunu 23/11 ve 25/3'te kanunla kurulan veya tüzel kişiliğe sahip emekli sandıklarıyla şahıs sigorta şirketleri ve yardım sandıklarınca yapılan emekli, dul ve yetim aylıklarıyla ikramiye tazminat ve toptan yapılan ödemelerin, en yüksek devlet memuruna yapılan ödeme tutarını aşan kısmına kadar olan tutarın vergiden muaf olduğu hükme bağlanmıştır.¹⁴³ Buna karşılık, bireysel emeklilik sistemine dahil olan sigortalılarda, emekliliğe hak kazandıktan önce ya da sonra elde edilecek her türlü gelir vergiye tâbi olmaktadır.¹⁴⁴

Gelir vergisi açısından bakıldığında, emeklilik fonlarının, diğer yatırım fonları gibi menkul sermaye iradı olarak kabul edildiği anlaşılmaktadır.¹⁴⁵ Bu noktada sistemin kurumsallaşması için, 3946 sayılı Kanun'la GVK'nun 85/b maddesindeki değişiklikle 31.12.1999 tarihine kadar yatırım fonlarının gelir vergisinden müstesna tutulmasındaki¹⁴⁶ gibi bir uygulamaya gidilebilirdi. Ancak idarenin doğmamış bir gelirden vazgeçemediği anlaşılmaktadır. Bu noktada idarenin, vergi sınırının aşılmasıyla vergi hasılatının da azalacağını dikkate alması gerekmektedir.¹⁴⁷ Getirilen ek istisna, yalnızca (genel) hayat sigortasında, sigorta priminin gelirinin %5'i nispetinde indirilmesinin %10'a çıkarılmasıyla sınırlı kalmıştır.¹⁴⁸

¹⁴⁰ Bireysel Emeklilik Sistemi Hakkında Yönetmelik, (Resmî Gazete: 28 Şubat 2002, Sayı: 24681), 18. Madde.

¹⁴¹ Selahattin TUNCER (2001), "Türkiye'de Bireysellik Sistemi, *Yaklaşım*, Sayı: 107, s.23.

¹⁴² Osman SARAÇ (2001), "Emeklilik Yatırım Fonu", *Yaklaşım*, Sayı: 105, s.114-115.

¹⁴³ Ramazan CENK (2001), "Çalışanlara; Emekli, Dul ve Yetim Aylıkları ile İkramiye Tazminat ve Toptan Yapılan Ödemelerde İstisna", *Yaklaşım*, Sayı:99, s.215.

¹⁴⁴ Sezgin ÖZCAN (2001), "Bireysel Emeklilik Sistemi ve Sağlanan Vergi Kolaylıkları", *Yaklaşım*, Sayı:105, s.245.

¹⁴⁵ Yatırım Fonları ve Menkul Sermaye İradı için bkz. Şerafettin AKSOY (1996), *Vergi Hukuku ve Türk Vergi Sistemi*, 4. Baskı, Filiz Kitabevi, İstanbul, s.236-243.

¹⁴⁶ Bkz. Sibel Kumbasar BAYRAKTAR (1994), *Türkiye'de Sermaye Piyasası Araçlarının Vergilendirilmesi*, İMKB Yayınları, Yayın No:1, İstanbul, s.56.

¹⁴⁷ Vergi oranı-hasilatı ve laffer eğrisi için bkz. Esfender KORKMAZ (1998), *İktisadi Gelişme ve Mali Sistem*, 3. Baskı, Filiz Kitabevi, İstanbul, s.10-12.

¹⁴⁸ Abdurrahman AYDOĞAN, *Türk Vergi Sistemi ve Uygulaması*, 2. Baskı, Gazi Kitabevi, Ankara, s.244.

Getirilen sistemin fon yatırımları açısından zayıf kalan yanlarıysa, aşırı devlet müdahaleciliğinin ve devlet eksenli fon yönetimi dayatmasının etrafında şekillenmektedir. İlgili Yönetmeliğin¹⁴⁹ 22. maddesinde fon portföyünün asgari %24'ünün devlet iç istikraz kağıtlarından (devlet tahvili ve hazine bonusu) oluşması zorunluluğu getirilmiştir. Vergilemede iyileştirilmiş hayat sigortası muamelesi yapılan sistemde, fon kullanımında sosyal güvenlik kuruluşlarının yatırım portföylerinin büyük bölümünün iç istikraz senetlerine yapılan yatırımlardan oluşması esastır ki, bu oran örneğin SSK'nda %40'ı devlet tahvillerine ve %25'i de kanunda gösterilen kuruluş ve iştiraklere yatırımlar olarak belirlenmiştir.¹⁵⁰ Esasen bu uygulama, kısa ve orta vadede sermaye piyasasında crowding-out meselesini gündeme getirecektir.¹⁵¹ Uzun vadede ise kamusal daralmanın yaşanacağı beklentisi altında atıl yatırım hacminin, suni olarak kamu dinamikli oluşturulabileceği görülmektedir. Sonuçta malî hedef borç stoğunun eritilmesidir. Yatırım fonlarına bakıldığında zaten düşük performansla karşılaşılmaktadır. (Bkz. Tablo 9) Getirilen bu sınırlarla yeni kurulacak emeklilik fonlarının manevra sahaları iyice daraltılmış olacaktır.

Tablo 9: X¹ Bankası Yatırım Fonlarının 1.1.2002-27.9.2002 Periyodundaki Hedeflenen-Gerçekleşen Bileşik Getirileri (%)

X Bank A Tipi Hisse Fonu		X Yatırım A Tipi Değişken Fonu		X Bank A Tipi Değişken Fonu		X Yatırım A Tipi Karma Fonu		X Bank B Tipi Tahvil-Bono Fonu		X Yatırım B Tipi Değişken Fonu		X Bank B Tipi Likit Fon	
H.G. ²	G.G. ³	H.G.	G.G.	H.G.	G.G.	H.G.	G.G.	H.G.	G.G.	H.G.	G.G.	H.G.	G.G.
%55 İMKB-100 %45 O/N		%55 İMKB %45 O/N		%35 İMKB %65 O/N		%25 İMKB %20 OIBS %55 O/N		%49 O/N %51 OIBS		%65 O/N %35 OIBS		%100 O/N	
-4.91	-22.25	-4.91	-14.80	14.19	7.85	26.49	14.60	56.14	55.16	54.08	53.19	49.59	49.82

(¹) Türkiye'nin son derece seçkin bir bankası olarak uzun yıllar faaliyet gösteren ve günümüzde de dünyanın sayılı yabancı bir finans grubunun mülkiyetindeki bir bankadır. Dolayısıyla fonların profesyonel bir ekibin yönetiminde idare edildiğini söylemek mümkündür. (Etik sebeplerle açık kaynak gösterilmemiştir.)
(²) Hedef Getiri
(³) Gerçekleşen Getiri

Bireysel emeklilik sistemine dahil olması olası profesyonel işgücüne bakıldığında, 1997 Haziran ayı itibariyle 595,479 imalat sanayii işçisi¹⁵² içinde, yaptığımız optimal kesim tespitine yönelik analizde %13.8'lik payla 82,065 kişinin bu sisteme girme olasılığının güçlü olduğu bulunmuştu.¹⁵³ Dolayısıyla getirilen emeklilik öncesi ve sonrası yüksek vergilemeyle, zaten yatırım fonları performansı yüksek olmayan bir yapı içerisinde ve düşük gelirli kesimin ağırlıklı olduğu, marjinal tasarruf

¹⁴⁹ Emeklilik Yatırım Fonlarının Kuruluş ve Faaliyetlerine İlişkin Esaslar Hakkında Yönetmelik (Resmî Gazete: 28 Şubat 2002, Sayı: 24681).

¹⁵⁰ A. İhsan KARACAN (1987), *Bankacılık Hukuku*, Cilt 1, Bankacılık Kurumları Hukuk, Yapı Kredi Bankası Yayını, Yayın No:6, s.25.

¹⁵¹ Kamu harcamalarının özel kesim yatırımlarını dışlama etkisi (crowding-out) hakkında bkz. Murat ÇİFTÇİ (1999), "Sermaye Piyasalarında Müdahaleci-Pür Liberal Akımlar Savaşımı ve Bu Bağlamda Crowding-out Meselesine Bakış", s.87-93.

¹⁵² Alper AYDIN (1998), *İmalât Sanayii ve Alt Kollarında Verimlilik, Üretim, İstihdam, Ücret ve İşçi-Saat Göstergeleri*, MPM Yayınları, Yayın No:625, Ankara, s.12.

¹⁵³ Murat ÇİFTÇİ (2002), "Tamamlayıcı Özel Emeklilik Kuruluşlarına Yönelik Optimal Pazarlama Stratejisi Üzerine Model Önerisi ve Hedef Kitlenin Belirlenmesine Yönelik Bir Uygulama", *Reasürör*, Sayı:46, s.22.

eğiliminin tamamlayıcı nitelikli bireysel emeklilik sistemine konu olan kesim içinde son derece düşük olduğu bir yapıda sistemin önü kapatılmaktadır.

Bireysel emeklilik kanun ve yönetmelikleri, esas itibariyle yaygınlaşmış tamamlayıcı bir emeklilik sistemine hizmet etmekten çok, başta hayat sigortacılığı olmak üzere tüm sigorta sektörüne ve çeşitli seviyede tüm finans kesimine hizmet etmektedir.

İlk olarak yasa kapsamında emeklilik şirketi kuruluşu için belirlenen kriterler, sigorta sektörünün güçlenerek yeniden yapılanmasını sağlayacak boyuttadır. Yasada;

- Kurulacak emeklilik şirketinin asgari 10 trilyon TL ödenmiş ve kalanı 3 yılda ödenmek koşuluyla 20 trilyon TL'den az olmaması (Madde 8/c),
- Hisse senetlerinin nakit karşılığı çıkarılarak nama yazılı olması (Madde 8/d) ve
- Tasfiyeye uğramış finans sektöründeki kişi ve tüzel kişilerin hisselerinin %10'un altında kalması (Madde 8/9/1)

şartları getirilmiştir.

Getirilen ilk şart, güçlü sigortacılığa dayanarak oluşturulacak niteliktedir. Türkiye'de Osmanlı'dan bu yana atomize olmuş bir sektörle karşılaşmaktadır. 1914'te 111'e ulaşan şirket sayısı devletçilik döneminde (1927-87) 33'e kadar inmişken, 1987'de yürürlüğe konan 3379 ve 7397 sayılı kanunlarla yeniden süratli ivmeyle artarak 1987'deki 39 sigorta ve reasürans şirketi hacminden 2001'e gelindiğinde 67 şirketlik hacme ulaşmıştır.¹⁵⁴ Yine bilindiği gibi, hayat sigortası şirketlerinin dörtte biri Bireysel Emeklilik Şirketi Ruhsatı için Hazine Müsteşarlığı'na başvuruda bulunmuşlardır.¹⁵⁵ Sektör içi rekabet dolayısıyla şirketlerin güçlü bir sermaye yapısına ulaşmaları da yakın bir gelecekte böylece mümkün olabilecektir. Küçük şirketler de yatay veya dikey birleşmelerle sisteme dahil olacaklar ve mevcut atomize olmuş yapı böylece istikrar kazanabilecektir.

İkinci olarak ilgili Yönetmelikle¹⁵⁶, kurulacak fonların başlangıç tutarı şirket ödenmiş sermayelerinin 1/20'si olarak tespit edilerek sektördeki fonları asgari düzeye kavuşturulmuştur (Madde 11). Bunun anlamıysa; asgari 500 milyar TL'lik bir başlangıç tutarı olmakta, toplam tutar ise asgari üç fon kurma zorunluluğundan dolayı da 1.5 trilyon TL'na ulaşmaktadır.¹⁵⁷ Faaliyetleri, kurdukları fonlarla yatırım yapmak olan yatırım ortaklarının sermaye yapısına bakıldığında, İMKB'de işlem gören 20 kuruluştan 10'unun ödenmiş sermaye tutarının 1.5 trilyon TL'nin altında kaldığı görülmektedir. Dolayısıyla söz konusu 1.5 trilyonluk asgari tutar, sadece sigorta sektörünün değil, aynı zamanda rakip konumdaki yatırım ortaklıklarının, aynı zamanda da sermaye mülkiyeti ilişkisi sebebiyle de bankaların kurumsallaşmasına olumlu katkı yapacaktır.

Üçüncü olarak "Bireysel Emeklilik Aracıları Hakkında Yönetmelik" ile sektör içi eğitim kalitesinin yükseltilmesine yönelik etkiyle karşılaşılacaktır. Bilindiği üzere, sigorta içi eğitimi içeren sistematik kurslar ilk olarak Millî Reasürans T.A.Ş. tarafından ancak 1950'lerin başlarından itibaren gerçekleştirilmeye başlanmıştır.¹⁵⁸ Türkiye'de özellikle sigorta aracılığı-dış elemanların eğitiminde problemler uzun yıllardan bu yana varlığını sürdürülmüştür. Halbuki aracılar, dağıtım kanallarında gerek Türkiye'de gerekse de tüm diğer ülkelerde önem derecelerini artırarak varlıklarını sürdürmektedirler. Örneğin; Fransa'da dağıtım kanallarının pazar paylarına bakıldığında, toplam prim üretiminin %20'sinin brokerlar, %40'ının da acenteler vasıtasıyla pazarlandığı ve dolayısıyla da prim

¹⁵⁴ Aslı İYİDOĞAN (2000), "Sigorta Sektöründe Rekabetin Düzenlenmesi", *Reasürör*, Sayı:36, s.17-19.

¹⁵⁵ 2002 Kasım itibariyle.

¹⁵⁶ Emeklilik Yatırım Fonlarının Kuruluş ve Faaliyetlerine İlişkin Esaslar Hakkında Yönetmelik.

¹⁵⁷ *Ekonomist*, 13-19 Ekim 2002, Sayı:2002/41, s.88 (Ekim 2002'deki tutar).

¹⁵⁸ *Sigorta* (1991), Sayı:22.

üretimini ağırlıklı olarak dış elemanlarca gerçekleştirildiği görülmektedir.¹⁵⁹ Nitekim, ABD’nde de 1995- Kasım 1997 periyodunda sigorta sektörü çalışanlarının binde 7 oranında azalmasına karşılık, sigorta acente ve broker çalışanları 696 bin kişiden %4’lük büyümeyle 724 bine sıçramıştır. (Tüm sektör çalışanları Kasım 1997’de 2.243.000 kişi)¹⁶⁰ Bu dönüşümün temellerine bakıldığında, geleneksel örgütlerin sadece iç bilgi kaynaklarına dayanan ve ne yapabileceğinin söylenmesini bekleyen bireylerden kurulu çalışanlar tipolojisinden, dış kaynaklardan da bilgi arayan ve yetkili-bilgili elemanlardan kurulu çalışanlar tipolojisine dönüşen yönetim yapısına dönüşülmesinin¹⁶¹ etkisi büyüktür. Bu dönüşüm Türkiye’de de kamusal anlamda oturmaya başladığından, sigorta sektöründe bireyi hedef alan doğrudan pazarlamanın son üç yıldır ağırlık kazandığı görülmektedir.¹⁶² Bunun yanında, AB ile entegrasyon sürecindeki Türkiye’nin sektör içi rekabet şartlarında da ağır yükümlülükler mevcuttur. Sonuçta 1991’de AT Antlaşması’nın 81. maddesine göre, sigorta şirketlerinin ortak brüt prim belirleme yetkileri dahi ellerinden alınmıştır.¹⁶³ Tam libere olmuş sektörde, yetişmiş dış elemanın önemi süratle artmaktadır. Dış eleman eğitime bakıldığında, Almanya’da 200 ders ve denetim altında 60 günlük bir uygulamayla 2 yıllık meslek akademisi eğitimi ve Avusturya’da da 3 yıllık süreli sigorta satıcıları için staj eğitimi getirildiği görülmektedir.¹⁶⁴ Böylesi bir yapıda “Bireysel Emeklilik Yatırım ve Tasarruf Sistemi Kanunu”na dayanılarak yalnızca araçlar için ayrı bir yönetmeliğin hazırlanmış olması ve hazırlanan yönetmelikte ağırlıklı olarak aracı kalitesini artırıcı eğilimle asgari normların belirlenerek eğitimin teşvik ve zorunluluğu, başta hayat branşı olmak üzere tüm sigorta sektörüne olumlu yönde yansımaları olacaktır.

6. Türkiye’de Kamusal-Ulusal Emeklilik Programlarının Özelleştirilmesi ve Hayat Sigortacılığının Etkinleştirilmesi Üzerine Model Önerileri

Türkiye’de kamusal-özel emeklilik sisteminin özelleştirilmesinde öncelikle mevcut sosyal güvenlik sisteminin tüm Türk hukuk sistemi göz önüne alınarak eksiksiz şekilde anlaşılması gerekmektedir. Buradan hareketle, emeklilik sisteminin özelleştirilmesinde aşamalar halinde analize gidilecektir.

6.1. PAYG Sisteminin 1. Basamak Emeklilik Programına Dönüştürülmesine Yönelik Model Önerisi

6.1.1. PAYG Sisteminin Rehabilitasyonu ve 1. Basamak Emeklilik Kuruluşlarına Dönüşüm

Türkiye’de sosyal güvenlik kuruluşları (Emekli Sandığı, SSK, Bağ-Kur) dört ayrı branşta sosyal güvenlik hizmeti sağlamaktadır. Bu sebeple de ücretlilerin brüt gelirlerinden kesilen primler, havuz sistemiyle ilgili sosyal güvenlik kuruluşlarına aktarılmaktadır. Aşağıdaki tabloda, SSK’ya ödenen toplam primin harcama/teminat alanlarına göre dağılımı gösterilmiştir.

¹⁵⁹ Mert YÜCESAN (1999), “Dünyada ve Türkiye’de Aracılık Sistemleri ve Öneriler”, *Reasürör*, Sayı:31, s.40.

¹⁶⁰ US Department of Labor (1998), *Monthly Labor Reviews*, Washington D.C.

¹⁶¹ İge Pınar TAVMERGEN (2002), “Sigorta Sektöründeki Toplam Kalite Yönetimi”, *Reasürör*, Sayı:43, s.39.

¹⁶² İge Pınar TAVMERGEN (2002), “Sigorta Ürünlerinin Pazarlanmasında Kullanılan Doğrudan Pazarlama Araçları, Araç Seçim Kararı ve Kullanıcıların Seçimlerine Yönelik Bir Çalışma”, *Reasürör*, Sayı:40, s.31.

¹⁶³ Esin Gürbüz GÜNGÖR (2000), “Ticaret Hukuku ve Avrupa Birliği Hukukuna Göre Sigorta Sektöründe Rekabetin Korunması”, *Reasürör*, Sayı:35, s.17-18.

¹⁶⁴ Ramazan GÖKBUNAR, Cevdet A. KAYALI (2001), “Sigorta Aracılarının Meslekî Yeterliliği ve Eğitimi”, *Reasürör*, Sayı:41, s.14-15.

Tablo 10: SSK'ya Ödenen Primin Sigorta Alanına Göre Dağılımı (%)

Sigorta Alanları	Analık	İş Kazaları ve Meslek Hastalıkları	Hastalık	Ölüm, Maluliyet, Yaşlılık	Toplam
- İşveren Katkısı	2,99	4,48	17,91	32,83	58,21
- Çalışan Katkısı	-	-	14,92	26,87	41,79
- Toplam	2,99	4,48	32,83	59,70	100,00

Kaynak: TÜSİAD (Ocak 1996), *Emekli ve Mutlu-Türk Sosyal Güvenlik Sisteminin Sorunları, Çözüm Önerileri ve Özel Sigortacılık Girişimi*, İstanbul, s. 18.

Tablo 10'a bakıldığında, işçi ve işverenden kesilen primin %40'ı aşan bölümünün emeklilik dışı prim kesintilerinden oluştuğu görülmektedir. Bu noktada, mevcut karmaşa ortamını rehabilite etmek amacıyla sosyal güvenlik kuruluşlarının emeklilik ve emeklilik dışı sigorta kuruluşları olarak ikiye ayrılması gerçekleştirilmelidir.

Ulusal emeklilik ve emeklilik dışı sigorta kurumları olarak ikiye bölünen sosyal güvenlik sisteminde Emekli Sandığı, SSK, Bağ-Kur bu iki kuruluş altında birleştirilmelidir.

6.1.2. Kanunlar Arası Uyum Üzerine Düzenlemeler

Yeni bir sistem oluşturmaya yönelik girişimlerde öncelikle hukuksal alt yapının sağlam oluşturulması son derece önemlidir. Getirilecek sistemin, Anayasa'ya, taraf olunan uluslararası sözleşmelere, medenî hukuka, borçlar hukukuna, ticaret hukukuna uyumlu olması kaçınılmaz bir zorunluluktur. Düzenleyici yasaların bu perspektifle hazırlanması, ileride oluşabilecek suiistimallerin de önüne geçilmesinde son derece önem taşımaktadır.

Özel emeklilik sistemine geçişte en önemli sorun, mevcut yükümlülüklerden kaynaklanacaktır. Bu nedenle ilk yasal düzenlemelerin, dul ve yetim aylıkları konusunda yapılması gerekmektedir. 2001 itibariyle 6 milyonu aşkın emeklinin üçte birinden fazlası, dul ve yetim statüsüyle emekli aylığı almaktadır. 11 milyon aktif sigortalının bulunduğu düşünüldüğünde, nüfusun yaşlanmasıyla beraber yalnızca dul ve yetim statüsüyle emekli aylığı alacakların önümüzdeki 20-30 yıllık periyotta 4 milyona ulaşabileceği sonucuna varmak mümkündür.¹⁶⁵

BM tespitine göre Türkiye'de kadın nüfusun doğuştan yaşama ümidi, erkeklere göre 4.14 yıl daha uzundur.¹⁶⁶ DİE verilerine göre de evlenme yaşı kadınlarda, erkek nüfusa göre 4 yıl erken gerçekleşmektedir.¹⁶⁷ Bunun anlamıysa Türkiye'de kadın eşin erkek eşe göre ortalama 8 yıl daha uzun yaşadığıdır. Dolayısıyla sosyal güvenlik kuruluşları için mevcut yaş haddine göre ortalama emekli aylığı ödeme süresi erkek hak sahipleri için 24 yıla (16 + 8 yıl) ve kadın hak sahipleri için de 20 yıla (20 + 0) ulaşmaktadır. Böylesi ağır bir yükümlülük altındayken, yasal düzenlemelerde dul eşin başka biriyle evlenip daha sonra ayrılması durumunda tekrar eski eşinden dolayı emekli aylığı alması hakkı tanınabilmektedir. Üstelik söz konusu Kanun maddesi, Medenî Kanun'un 643. maddesinde ifade bulan "Hakkın konusunu oluşturan varlığın herhangi bir nedenle ortadan kalkması veya onun

¹⁶⁵ İstatistikle ilgili bkz. T.C. Maliye Bakanlığı (2001), *2001 Yıllık Ekonomik Rapor*, Ankara, s. 69.

¹⁶⁶ UN (1994), *Demographic Yearbook 1993*, Geneva vd., s. 520 - 527.

¹⁶⁷ DİE (2001), *İstatistik Göstergeler 1923 - 1998*, Ankara, s. 28.

üzerinde hak sahibinin hakimiyetinin vazgeçme gibi bir sebeple kesin olarak son bulması halinde... hak ait olduğu kişiden ayrılır”¹⁶⁸ hükmüne de aykırıdır. Yine kız çocuğa yönelik yaş sınırının, erkek çocuğun aksine bulunmaması, mevcut yasal düzenlemelerin devamı durumunda sisteme yeni üye alınmaması durumunda dahi son yaşama ümidi verilerine göre ancak 129 yıl sonra son bulmasına olanak tanımaktadır. (Aktif sigortalılık süresi 42 yıl + 16 yıl pasif sigortalılık süresi + 71 yıl yeni doğan kız çocuğun doğuşta yaşama ümidi = 129 yıl (1998)) Bu noktada kapsamlı bir hukuk reformunun hukukî kural boşluğuna imkân tanımayacak şekilde yürürlüğe konulması bir zorunluluktur.

Dul ve yetim aylığının bağlanmasında hukukî durumun tespiti için öncelikle sosyal güvenlik kuruluşlarının hukukî statülerini ana hatlarıyla ortaya koymak gerekmektedir:

Sosyal güvenlik kuruluşları, “özerk bütçeli idare” statüsünde yer almaktadır.¹⁶⁹ KİT olarak nitelendirilen bu kuruluşlar, genel bütçe dışında kendilerine sermaye verilen ve tüzel kişiliğe sahip olan, özerk yönetilen kamu teşebbüsleridir.¹⁷⁰ Sermayesinin tamamı devlete ait olan sosyal güvenlik kuruluşları, iktisadî devlet teşekküllerinin aksine, tekel niteliğindeki mal ve hizmetlerin üretimini üstlenen kamu iktisadî kuruluşu niteliğindedir.¹⁷¹ Bu kuruluşlar, 2929 sayılı yasaya bağlı olarak özel kanunla kurulmakta olup, yönetim ve denetim bakımından kamu hukuku tüzel kişisi konumundadır.¹⁷²

Sigortalı ile sosyal güvenlik kurumu ilişkisine bakıldığında, sistemin finansman metodunun PAYG olması nedeniyle bir çeşit “kayd-ı hayat sözleşmesi” yapısıyla karşılaşılmaktadır. Çünkü nemalanan fonun değişken getirisi şeklinde bir yapı mevcut değildir. Ancak dul ve yetim aylığı bağlanması, uygulamada sigortalının “kayd-ı hayat sözleşmesi”nden doğan hakkının “menkul mülkiyet” olarak anlaşıldığını göstermektedir.¹⁷³ Sigortalının ölümü sonrasında menkul kıymetin, halef olan dul ve yetimlere intikaline bakıldığında da mevcut karmaşanın devam ettiği görülmektedir. Sigortalının halefi olan dul eşin, ilgili kanunlarda sigortalı emekli aylığının %50’sini alması ve ölümünü takiben kendi halefine (halefin halefi) haklarını intikal ettirememesi, bu tür uygulamalarda intifa hakkı hükümlerinin yürürlükte olduğunu göstermektedir.¹⁷⁴

Bu hukukî yapının kritiğine gelindiğinde;

- Dul eşe bağlanan aylık, intifa hakkı kapsamında olduğundan, “kayd-ı hayat nitelikli gelir” olarak ömür boyu bağlanmalı, yeni evliliklerden etkilenmemelidir.
- Sosyal güvenlik kuruluşlarının dul eşe, sigortalının emekli aylığının %50’sini bağlama zorunluluğu yoktur. Çünkü intifa hakkında %50’lik oran, menkul kıymet içindir. Bağlanacak gelirdeyse kuruluşlar tamamen serbesttir. Aynı durum yetim aylıkları için de geçerlidir.

¹⁶⁸ Aytekin ATAAY (1995), *Medeni Hukukun Genel Teorisi*, 4. Baskı, İstanbul, s. 405.

¹⁶⁹ Nezihe SÖNMEZ (1994), *Kamu Bütçesi ve Bütçe Politikası*, Anadolu Matbaacılık, İzmir, s. 186.

¹⁷⁰ Yusuf AKÇA (1996), *Bütçe ve Devlet Muhasebesi*, İ.Ü. İktisat F.Yayıncılık, Yayın No:4047/555, İstanbul, s. 43.

¹⁷¹ Gülay COŞKUN (1986), *Devlet Bütçesi – Türk Bütçe Sistemi*, Turhan Kitabevi, Ankara, s. 97.

¹⁷² Ömer Faruk BATIREL (1996), *Kamu Bütçesi*, 8. Baskı, M.Ü. Nihad Sayar Eğitim Vakfı Yayını, Yayın No: 513/747, İstanbul, s.19.

¹⁷³ Aydın AYBAY (1995), *Borçlar Hukuku Dersleri – Genel Bölüm*, 11. Baskı, Filiz Kitabevi, İstanbul, s. 139. Burada menkul kıymetin halefiyet yoluyla intikali söz konusu olmaktadır. (Bkz. Aydın AYBAY, Hüseyin HATEMİ (1981), *Eşya Hukuku Dersleri*, İ.Ü. S.B.F. Yayını, No:2849/2, s. 101 – 111)

¹⁷⁴ Bkz. İlhan ÖZTRAK (1968), *Miras Hukuku (Giriş – Kanundan Doğan Mirasçılık – Ölümüne Bağlı Tasarruflar)*, A.Ü. S.B.F. Yay. No:253, s. 28 – 29.

- Kadın ve erkek yetimler için eşit hükümler getirilmeli, her iki grup için de 18 yaş sınırı esas alınmalıdır. Bu uygulama hem gruplar arası hakkaniyeti sağlayacak, hem de kadın yetimlerde muvazaalı boşanmaları engelleyecektir.

6.1.3. Uygulanması Gereken Politikalar

- Mevcut sistemde sosyal güvenlik kuruluşlarına göre asgari prim ödeme süresi 3600 – 10,800 iş-günü arasında değişmektedir. 1. basamak emeklilik tek çatı altında toplanarak tüm kesimler için 9,600 işgünü (25 yıl) gibi makul bir süre getirilmelidir.
- 1999'daki gibi toplumsal tepkinin oluşmaması için, 58/60 (Tarım Bağ-KUR'da 60/62) olan yaş haddi, kısa ve orta vadede yükseltilmemeli, ancak uzun vadede cinsiyetler arası yaş haddi eşitlemesi ve aralıklı olarak 2 – 3'er yıllık artışlarla yükseliş trendi devam ettirilmelidir.
- 1. basamak emeklilik programına ödenen primlerin vergiden müstesnası kaldırılmalıdır.
- 1. basamak emeklilik programında, ödenen emekli, dul ve yetim aylıklarının vergiden müstesnası kaldırılmalıdır.
- 1. basamak emeklilik programında, mevcut yükümlülükler hariç "Asgari gelir garantisi programı" konumuna getirilmeli, bağlanacak emekli aylığındaki tavan da asgari ücretle sınırlı kalmalıdır.
- Mevcut yükümlülükler kapsamındaki aktif sigortalılardan 2. basamak sisteme dahil olmayanlara bağlanacak emekli aylığı tutarı, asgari ücretin 1.5 katını aşmamalı ve bu uygulamaya da 3 basamaklı sistemin yürürlüğe konulmasından itibaren başlanmalıdır.
- Herhangi bir sosyal güvenlik kuruluşuna dahil aktif – pasif sigortalılarla, asgari ücreti aşan gelire sahip olanlara, 1. basamak program kapsamında emekli, dul yetim aylığı bağlanmamalıdır.

6.2. İkinci Basamak – Zorunlu Özel Emeklilik Programları ve Model Önerisi

- Sisteme katılım ve asgari prim ödeme zorunluluğu getirilmelidir. Ancak katılımcı sigortalının hangi özel emeklilik şirketince çalışacağı, sigortalının inisiyatifine bırakılmalıdır. Ancak düşük gelir düzeyi, aile içi dayanışma ve 1. basamak program kapsamında düşük de olsa sağlanan "asgari gelir garantisi"nin varlığı, prim üretimini düşürebilecektir. Bu nedenle her iki basamak primlerinin de stopaj usulüyle (kaynakta kesme) tahsil edilmesi zorunludur.
- Emeklilik hakkını kazanmak için asgari prim ödeme süresi, 1. basamaktaki gibi 9,600 işgünü olmalıdır.
- Kesilecek prim tutarı, sistemin işlemesine yetecek seviyede olmalıdır. Örneğin mevcut uygulamada brüt gelirin %20.3'ünün emeklilik sigortası primi olarak kesilmesinden hareketle, her iki basamak için de %10'arlık limitler konulabilir.
- Yaş haddi, 1. basamaktan 2-3 yıl daha kısa olmalıdır. Ancak teşvik dozu da kaçırılmamalıdır. Aksi takdirde 2. basamaktaki bireysel fonlar çok genç yaşlarda tükenebilecek ve 1. basamak program kapsamındaki yükümlülüklerde oluşacak artış, sistemi yeniden tıkayabilecektir.

- 2. basamak program kapsamında bağlanacak emekli aylığı, aktif sigortalılık döneminde beyan edilen gelirle ilişkilendirilmelidir. Gerek mevcut mevzuat gerekse de yurt dışı uygulamalar paralelinde bu oran, emeklilik öncesi beyan edilen ortalama aylık gelirin %70 - %110'u aralığında prim ödeme süresi ve yaş haddine göre belirlenebilmelidir.
- Asgari 25 yıllık prim ödeme süresini tamamlayamayan katılımcıların bireysel hesaplarında biriken fonlarını, katılımcının isteği üzerine katılımcıya toplu olarak iade edilebileceği gibi, vergilemeye uğramadan bir genel hayat sigorta şirketiyle "kayd-ı hayat" veya "süreye bağlı aylık gelir sigortası" sözleşmesiyle aktarmasına da imkân tanınmalıdır.
- Asgari 25 yıllık prim ödeme süresini tamamlayamayan katılımcıların, 1. basamak emeklilik programından faydalanabilmeleri için, 1. basamağa 2. basamaktan vergiden müstesna fon transferi yapılabilmesi ve böylece asgari prim ödeme şartı sağlanabilmelidir.
- 2. basamak kapsamındaki özel emeklilik şirketlerine ya da kurdukları fonlara, kesinlikle devlet güvencesi verilmemelidir.
- 2. basamak kapsamında hizmet veren özel emeklilik şirketlerinde, "sorumlu – uzman" kadrosuna kadar orta ve üst düzey personel için asgari branş/yan disiplin lisans derecesi ve asgari deneyim standardı getirilmelidir.
- Sistemde, bağımsız denetime izin verilmemeli, YMM'in tasdik yetkisi, bu şirketler için geçerli olmamalıdır.
- Özel emeklilik fonlarının bir bölümünü kamu iç istikraz senetlerine yatırma zorunluluğu kesinlikle olmamalıdır. Aksi durumda bu tür uygulamalar, hem fon kârlılığında uyumsuzluk, hem özel kesime fon yaratma kapasitesinde düşüş ve hem de kamuya uzun vadede iç istikraz senedi arz etme yükümlülüğüne yol açacaktır.
- Özel emeklilik şirketlerinden kurdukları fonlar için, orta-uzun vadede yıllık %0.5 gibi asgari kâr taahhüdü istenmelidir.
- Her alanda otomasyona geçildiği günümüzde, sistemin teknik alt yapısına ağırlık verilmeli, özel emeklilik şirketlerinin Şili'deki gibi yüksek genel yönetim giderleriyle çalışan kuruluşlar olmaları, bilişim-teknoloji ve personel politikalarını yönlendirici uygulamalarla engellenmelidir.
- Getirilen Bireysel Emeklilik Kanunu'ndaki fon aktif toplamının %3.65'ine ulaştırılan fon yönetim komisyonları bindeli oranlara indirilmeli, yıllık fon reel kârı üzerinden şirketin kâr payı almasını sağlayacak sözleşmeler teşvik edilmelidir.
- 1. basamağın aksine 2. basamağa yatırılan primler vergiden müstesna tutularak vergiler, emeklilik aşamasına ertelenmelidir.

6.3. Üçüncü Basamak Emeklilik Üzerine Model Önerisi

- Gönüllülük esasına dayanan, genel hayat sigorta şirketlerince yürütülen bir sistem olmalıdır.
- Sistemden istenildiğinde çıkılabilmelidir.
- Primler, 2. basamakta olduğu gibi vergiden sınırsız müstesna tutulmalıdır.

- Prim ödeme süresinin sonunda “kayd-ı hayat” ya da “süreye bağlı gelir sigortası” yapıldığında ya da toplu fon çekişlerinde elde edilecek toplu ya da aylık gelir vergiye tâbi tutulmalıdır.

6.4. Yeni Emeklilik Sistemi Modelinde Genel Hayat Sigortacılığının Konumu

- Genel hayat sigorta şirketleri, sistemde üçüncü basamak program kapsamındadırlar.
- Özel emeklilik şirketlerinde biriken bireysel fonlar, emeklilik hakkı kazanıldığında genel hayat sigorta şirketlerine de vergiden müstesna olarak “kayd-ı hayat” ya da “süreye bağlı gelir sigortası” karşılığı aktarılabilir.
- 1. ve 2. basamak emeklilik programları için asgari prim ödeme süresini tamamlayamayanların, 2. basamaktan 1. basamağa aktarılacak “program tamamlama primleri” düştükten sonra kalan artık fonlar, 3. basamağa aktarılabilir.
- Türkiye gerçeğinde özel emeklilik şirketlerinin aynı zamanda genel hayat sigortacılığı da yapacakları bir gerçektir. Eğitimin özelleştirildiği bir konjonktürde, emeklilik sigortası kapsamındaki katılımcıların kişisel bilgilerine sürekli ulaşılabilir olunmasının da etkisiyle çocuklarına yönelik öğrenim, iş kurma vb. amaçlarla hayat sigortası yaptırma geleneğinin oluşacağı bir gerçektir. Dolayısıyla ihtisas hayat sigortacılığı yapılan 2. basamak özel emeklilik, aynı zamanda yan ürün olarak genel hayat sigortası taleplerini de tetikleyecektir.

6.5. Yeni Emeklilik Modelinin Olası Açıkları ve Çözümler

Konuyu yüksek gelirliler ve düşük – orta gelirliler cephesinden incelemek gerekmektedir:

- Yüksek gelirliler açısından bakıldığında, asgari prim ödeme süresinin tamamlanamamasına karşılık bireysel hesapta hem 1. hem de 2. basamak emekliliği finanse edecek boyutta fon birikimi sağlanmış olabilir. Bu tür durumlarda asgari emeklilik geliri için gerekli tutar, emeklilikte yaş haddi koşulunun sağlanması sonrasında emeklilik için yeterli olmalıdır. Bu konuda oluşturulacak sistem içerisinde ara mevzuatın oluşturulması gerekmektedir.
- Düşük ve orta gelirliler için bakıldığında, hem asgari prim ödeme süresinin hem de fon birikiminin sağlanamadığı durumlarla karşılaşılabılır. Yoğun olarak yaşanması muhtemel bu olaylara karşı, 1. basamak emeklilikte fonların toplanarak “kısmî emeklilik”te, asgari düzeyin altında gelir koşuluyla “tam emekliliğe” göre %40 - %60 aralığında gerçekleşen seviye tutturulmasının, sistemin yaygınlaşarak süreklilik kazanmasında zorunlu olduğu unutulmamalıdır.

Murat ÇİFTÇİ

Yabancı Basından HABERLER

Günümüzde Risk

11 Eylül dehşetini takip eden ve daha sık ve yaygın bir hale gelen terör olayları terörist grupların ne-ler yapabileceklerine karşı duyulan korkuyu pekiştirmektedir. Uluslararası toplum, terörizmin kalıcı ve global boyutta olduğu ve etkilerinin nesiller boyu devam edeceği konusundaki acı gerçeği görmektedir. ABD şu anda 320 kişi ve örgütü terörist veya terör destekçisi olarak belirlemiştir.

11 Eylül'den bu yana 173 ülke, varlıkları dondurmak amacıyla blokaj emri vermiştir ve tüm dünyada 136.8 milyon Amerikan Doları dondurulmuştur. El Kaide liderlerinin neredeyse yarısının öldürülmüş veya yakalanmış olduğu ve Afganistan'daki eğitim kamplarının kapatıldığı tahmin edilmektedir. ABD Hükümetine göre "terörle savaş" ilerleme kaydetmektedir; ancak Colin Powell'ın Nisan 2003'te

teröristlerin kaçmakta olduğu yönündeki yorumları da fazla iyimser gözükmektedir.

Çok başlı yılanlara benzeyen El Kaide, İslami Cemaat ve Hamas gibi terör örgütleri, birbirinden bağımsız bölümlerden oluşan ve kendi kendine yeterli olan örgütlerdir. Öldürülen veya hapse giren liderlerin yeri kısa zamanda doldurulmaktadır, ve üyelerinin fanatizmi, amaçları uğruna intihar saldırılarında ölmeye hazır oldukları anlamına gelmektedir. Bu kombinasyon da onları durdurulması son derece güç hale getirmektedir.

11 Eylül öncesinde terörist eylemler, sadece amaçlarla sınırlıydı ve politik bir gündemin bir şiddet unsuru olarak daha akla yatkın bir şekilde açıklanabilmekteydi. Ancak El Kaide gibi uç örgütler mantıklı kabul edilmek uğruna eylemlerini kısıtlamamaktadır. Tersine, eylemlerini haklı göster-

mek için Allah'ın adını kullandıkları düşünülürse amaçları neredeyse "mistik"tir.

Amaçları gayet açıktır: mümin olmayan milletleri en ağır şekilde cezalandırmak. El Kaide bütünlük içinde bir organizasyon değildir, bir "hareket"tir. Afganistan'daki kamplarda yetiştirilen on binlerce "cihad fedaisi" artık dağılmıştır ve neredeyse tamamen özerk bir şekilde faaliyet göstermektedir.

Bu teröristlerin inanç ve amaçları tüyler ürpertecek kadar açık, hedefleri ise daha belirsizdir. Herhangi bir yere saldırabilme yetenekleri, sınır tanımayan acımasızlıkları ve kurbanlarının milliyet ve inançlarına karşı bariz duyar-sızlıkları onların eylemlerini tahmin edilemez hale getirmektedir. Yakın zamanda, İstanbul'daki sinagoglar ile Suudi Arabistan ve Kuzey Afrika'daki Müslüman cemaat ve

bunun yanında daha göze çarpan konsolosluklar, oteller, alışveriş merkezleri ve benzerleri hedef alınmıştır.

Son On Yılın En Önemli Terör Saldırıları

Bu “yeni” terör gruplarının yanı sıra Gerçek IRA, ETA ve FARC gibi daha “geleneksel” terör örgütleri de, bazı yorumcuların “mega terörizm” deyiminin gölgesinde kalmakla beraber gündemlerini devam ettirmektedirler. Aynı zamanda bireysel teröristler ve ekonomik amaçlı teröristlerin (eco-terrorists) eylemleri de artan terör tehlikesine eklenmektedir.

Son On Yılın En Önemli Terör Saldırıları

			Maliyet (\$)
1993	Dünya Ticaret Merkezi, NY, ABD	(El Kaide)	725 milyon
1993	Londra Finans Merkezi, İngiltere	(IRA)	907 milyon
1995	Oklahoma City, ABD	(bağımsız)	145 milyon
1996	Manchester Arndale Alışveriş Merkezi	(IRA)	744 milyon
1998	Amerikan Konsolosluğu, Nairobi, Kenya	(El Kaide)	500 milyon
2001	Colombo Havaalanı, Sri Lanka	(Tamil Kaplanları)	398 milyon
2001	Dünya Ticaret Merkezi, NY, ABD	(El Kaide)	Yaklaşık 40 milyar

Dünyanın her tarafında hükümetler zaten bir süredir terör tehdidini ciddiye almaktaydı ama artık bu tehdidin gerçek ve kendine has olduğunu açıkça ifade etmekte ve bu konuda neredeyse kadercı bir tutum sergilemektedirler.

ABD'nin iç güvenliğinden sorumlu birimin (US Homeland Security) üst düzey yetkilisi Tom Ridge, temel ih-

tiyaçlara ilişkin üretim ve arz zinciri ile bağlantıların son derece hassas olduğu, umumi yerlerde daima büyük kalabalıkların bulunduğu, kozmopolit ve değişken toplumların büyük saldırılara fazlasıyla açık olduğunu belirtirken terörden doğan riskleri içtenlikle özetlemiştir.

Yakın zamanda, İngiltere'nin en üst düzey polis amiri

Yakın Zamandaki Terör Olayları (Irak ve İsrail'deki olaylar hariç)

22 Temmuz 2003	Risaralda Bölgesi, Kolombiya	Pusu / Faili meçhul
22 Temmuz 2003	Dyshne-Vedeno Bölgesi, Çeçenistan, Rusya	Pusu / Çeçen İsyancılar
23 Temmuz 2003	Alicante ve Benidorm, İspanya	Bombalı Paket / ETA (Basque Fatherland and Liberty)
01 Ağustos 2003	California, ABD	Fiziki Tahribat / ELF (Earth Liberation Front)
05 Ağustos 2003	Jakarta, Endonezya	İntihar Aracı / El Kaide
22 Ağustos 2003	California, ABD	Fiziki Tahribat / ELF (Earth Liberation Front)
05 Eylül 2003	New Mexico, ABD	Fiziki Tahribat / ELF (Earth Liberation Front)
19 Eylül 2003	California, ABD	Fiziki Tahribat / ELF (Earth Liberation Front)
23 Eylül 2003	Michigan, ABD	Fiziki Tahribat / ELF (Earth Liberation Front)
08 Ekim 2003	New Mexico, ABD	Fiziki Tahribat / ELF (Earth Liberation Front)
08 Kasım 2003	Riyad, Suudi Arabistan	İntihar Aracı / El Kaide
15 Kasım 2003	Bogota, Kolombiya	El Bombası / FARC (Revolutionary Armed Forces Of Colombia)
15 Kasım 2003	İstanbul, Türkiye	İntihar Aracı / El Kaide
20 Kasım 2003	İstanbul, Türkiye	Bombalı Araç / El Kaide

Sir John Stevens, İngiltere'ye yapılacak bir saldırının kaçınılmaz olduğuna dair yaptığı uyarıyı takiben Londra'nın öngörülebilir geleceğe karşı alarmda olacağını söylemiştir.

İspanya İçişleri Bakanı Angeles Acabes bu sene yaptığı bir konuşmada "Hiç kimse radikal İslamcı teröristlerin saldırı girişimlerine karşı güvende olduğunu söyleyemez" demiştir. İspanya kendisini, 16 Mayıs'ta ardı ardına meydana gelen patlamalarda 41 kişinin öldüğü Fas'tan ayıran Cebe-litarık Boğazi'nda güvenlik önlemlerini arttırmıştır.

Endonezya'daki son saldırılardan sonra oradaki hükümet daha kaç tane hücrenin ve bomba yapılan yerin var olduğu konusunda bir fikirleri olmadığını kabul etmiştir. Yakın zamanda Endonezya çevresinde dağınık olarak bulunanlar haricinde Filipinler, Malezya, Kamboçya ve Tayland'da da hücreler bulunmuştur. Bu hücrelerin tutuklanan üyeleri çeşitli yabancı konsolosluklara ve popüler tatil yörelerine bomba koymayı planladıklarını açıklamışlardır.

Problemin boyutları, Usame bin Laden'in hedef listesine Amerika'yla işbirliği yapan Arap devletlerinin yanı sıra Avustralya, Kanada, İtalya, Almanya, Japonya, Rusya ve İngiltere'yi de eklemeyi vaad eden sözleriyle özetlenebilir.

Uluslararası Sigorta Piyasasının Tepkisi

Sigorta sektörünün son olaylara tepkisi sadece artık terör olayları bakımından bir geçmişe sahip olan bölgelerle sınırlıdır. Ancak, genel olarak, pazar kapasitesinin artması ve hükümet destekli terör havuzlarının gelişmesi terör sigortasının fiyatlarını aşağı çekmeye devam etmektedir.

Kapasite

Terör sigortasının kapasitesi 2001'in sonlarından bu yana adamaklı artmıştır ve şu anda olay başına yaklaşık 700 milyon Amerikan Doları olmuştur. Bu miktar, Lloyds (270 milyon Amerikan Doları), AIG (100 milyon Amerikan Doları), ACE (125 milyon Amerikan Doları), AXIS (175 milyon Amerikan Doları) ve diğer uluslararası pazarlar (30 milyon Amerikan Doları) tarafından sağlanmaktadır. Buna ek olarak özellikle enerji dalında verilen OIL ve sEnergy teminatları da uluslararası kapasiteye katkıda bulunmaktadır. Berkshire Hathaway halen 500 küsur milyon Amerikan Dolarlık bir kapasite sunmaya devam etmektedir ancak fiyatları, bütün olarak bakıldığında, halen diğer uzman piyasalarla aynı düzeyde değildir.

Fiyatlar bir yılı aşkın bir süredir düşmektedir ve 11 Eylül'ün hemen sonrasında uygulanmaya başlanan temkinli fiyatlandırma artık daha gerçekçi hale gelmiştir. Yenilemelerde, konum, hedef olma

potansiyeli ve rekabetin zamanışımına uğramasına bağlı olarak %15-40'lık fiyat indirimi uygulanmasına sık sık rastlanmaktadır. Bunun sonucu ise rekabetçi şartlar ve kapasiteyi karşılamaya uygun bir talebin bulunduğu, son derece hareketli bir pazardır ve bu da geliştirilmiş kabul fiyatlarına (improved take-up rates) dönüşmüştür.

Daha başka katastrofik olaylar olmadığı takdirde fiyatların önümüzdeki 12 ay içerisinde daha da düşmesi ve daha sonra sabitleşmesi beklenmektedir. Bu sabitleşme, kısmen bir belirsizlik döneminden sonra pazarın belirli bir düzeye gelmesine, kısmen de kapasite için minimum prim konusunda sigorta ve reasürans şartlarına bağlı olarak gerçekleşecektir. İlginçtir ki fiyatlarda belli bir olayın (örn. Türkiye'de HSBC'nin bombalanması) doğrudan bir sonucu olarak ani bir çıkış görülmemiştir. Fakat biriken olayların büyük bir negatif etkisi olacağı da açıktır.

Ancak, riskin yığılmasına bağlı olarak büyük şehirlerde teminat imkanlarının hatırı sayılır miktarda düştüğünü not etmek de son derece önemlidir. Büyük inşaat projeleri yeterli sigortanın bulunup bulunamamasından ve bunun maliyetinden büyük ölçüde etkilenmiştir- o kadar ki bazıları uygun bir teminat bulunana dek askıya alınabilir. (örn. Manhattan'da eski Dünya

Ticaret Merkezi'nin yerine yapılacak olan Özgürlük Kulesi) ABD Hükümeti sponsorluğundaki Terör Riski Sigortası Anlaşması'nın 2005'te süresinin bitmesi bu durumu daha da kötüleştirecektir çünkü Amerikalı sigortacılar terör reasüransını kaybedeceklerdir.

Amerika'nın dışındaki yerlerde, etkin ve makul fiyatlı bir teminata duyulan ihtiyacın devam etmesi sonucunda hükümetler de bu işe karışmıştır. Bu alandaki en son katılım da Avustralya Terör Sigortası Anlaşması'dır.

Dünya çapında birçok ülke terörden doğan fiziki hasarlara cevap verebilmek için devlet destekli projeler geliştirmiştir:

- İngiltere: Pool Re (1993)
- İspanya: Consorcio (1941)
- Sri Lanka: İsyen Fonu (1988)
- İsrail: Emlak Vergisi ve Tazminat Fonu (1961)
- Güney Afrika: SASRIA (1979).

11 Eylül olaylarının doğrudan sonucu olarak:

- ABD : TRIA
- Avusturya : TIA
- Fransa : Gareat
- Almanya : Extremus
- Avustralya : ARPC

Devlet destekli çözümlerin gelişmesine paralel olarak hem DIC (Difference in Conditions: teminat yetersizliğinde devreye giren ana poliçe) hem de DIL (difference in limits: teminat limitlerindeki yetersizlikte devreye giren ana poliçe)

bazında geniş kapsamlı poliçelerin tedarikinde artış olmuştur.

Ayrıca önümüzdeki yıl şartların kapsamının genişletilmesini (Olası İş Durması hallerinde iç limitlerin dahil edilmesi ve sigortalıların iptali mümkün olmayan, standart 12 ayın ötesinde uzatılmış teminat süreleri satın alabilmesi gibi) beklemekteyiz.

Genel olarak kimyasal ve biyolojik terör teminatı hala bulunmamaktadır. Bazı pazarlar bu unsuru daha yakından ele almaya başlamıştır ama yine de bu henüz başlangıç aşamasındadır. Kimyasal ve biyolojik terör olaylarına bağlı temizlik maliyeti ve bedelinin teminat kapsamına alınması mümkün olabilir ama bu yine de limitli olacaktır.

Mal sigortaları için duyulan münferit terör teminatı ihtiyacına ek olarak mali sorumluluk sigortaları için münferit terör teminatına olan talep de artmaktadır. Sorumluluk sigortası sunanların çoğu hem Umumi Mali Sorumluluk hem de İşveren Mali Sorumluluk poliçelerinde terörü kural olarak teminat dışı bırakmıştır. Bazı İşveren Mali Sorumluluk poliçelerinde, genellikle sigortalının personelinin çok kalabalık olduğu yerlerde, terörizm (yasal minimum olan 5 milyon İngiliz Sterlinini aşan kısımlar) teminat dışı bırakılmıştır. Aynı şekilde Umumi Mali Sorumluluk poliçelerinde de sigortalıların riske maruz kalma ola-

sılığının çok yüksek olduğunu hissettiği durumlarda, örneğin güvenlik şirketlerinde (havaalanlarında bagaj kontrol edenleri düşünün) veya spor stadyumu yönetimlerinde, terörizm teminata dahil değildir.

Terör konusunda uzman piyasa bu ihtiyaca süratle cevap vermiş ve diğer çözümlerin yanı sıra şimdiden yeni bir poliçe metni (T3L) hazırlamıştır. Koşullar genellikle kısıtlayıcı olsa da bu pazar zamanla büyüyecek ve daha akılcı olacaktır.

İşin ilginç yanı, bu artan talep özellikle terörden dili yanmış ülkelerdeki şirketlerden değil de küresel boyutlu "Batılı" şirketlerden gelmektedir. Kendilerini tehlikeye açık gören ve teminat talep eden şirketler uluslararası otel zincirleri, bankalar ve benzer profile sahip çok uluslu şirketlerdir.

Terör piyasası halâ oldukça yeni ve dinamiktir ve sürekli gelişim içindedir. Önemli ölçüdeki talebin büyük bir kapasite ve nispeten sabit bir fiyatlandırma ile karşılandığı bugün bile, piyasa, kaçınılmaz olarak, değişen politik ortamı ve müşterilerinin ihtiyaçlarını yansıtacak şekilde değişecek ve gelişecektir. Bu yazının amacı sizleri bu değişikliklerden haberdar etmektir. Bilgilerinizi düzenli olarak güncellemeye devam edeceğiz.

Terör Pazarı Değerlendirmesi
Willis, Şubat 2004

Değişen Zamanlar

- Reasürörlerin sedan şirketlere karşı tutumları temelden değişime uğramıştır.
- Reasürörlerden alınan tazminatlar önemli ölçüde artmıştır.

Bu makalede, sedan şirketler ve brokerların gelecekteki performansları ve ilişkilerinin sürekliliği konusundaki beklentileri arttırmak üzere, reasürörler arasından ne şekilde etkin bir seçim yapabilecekleri tartışılmaktadır.

Değişimin Yüzü

Reasürans Korunmasında Kalitenin Değerlendirilmesi

Sektör, son dönemlerde pek çok reasürans şirketinin kredi notunun düşürülmesine tanıklık etmekte ve hasarların geçmiş yıllardaki olumsuz seyri nedeniyle tutulan karşılıklardaki artışlardan kaynaklanan davalarla ilgili haberlerle karşılaşmaktadır. Bu gelişmelerin reasürans korunmasının kalitesinin değerlendirilmesi açısından etkisi ne olacaktır? Temkinli bir reasürans alıcısı, yükümlülüklerini yerine getiremeyen bir reasürans korumasından sakınabilmek için ne gibi adımlar atmak durumundadır?

Bu soruları cevaplayabilmek amacıyla, öncelikle reasürans hasarlarının tahsil edilmesi konusunun farklı boyutları

ve olası etkisi niceliksel olarak değerlendirilecektir. Makalede tartışılacak aynı derecede önemli diğer bir konu ise, günümüzde reasürans piyasasının işleyişi üzerinde etkili olan temel değişiklikler ve son yirmi yılda reasürörlerde performans düşüklüğüne neden olan bu değişikliklerin aynı etkiyi gelecekte de yaratıp yaratmayacağı konusudur. Reasürans endüstrisinin son yirmi yıllık gelişimi boyunca; sedanları reasürörlerin mali durumlarında meydana gelen daha objektif ve kolay gözlenilebilir değişiklikler kadar etkileyen kimi daha sübjektif ve soyut değişiklikler meydana gelmiştir. Bu tür sübjektif değişiklikler reasürörlerin "başucu tavrı - bedside manner" olarak tanımlanmaktadır.

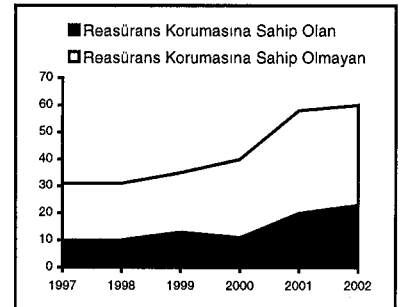
Makalenin ilerleyen bölümlerinde ise, sedan ve araçların reasürörlerin yükümlülüklerini yerine getirmeme ihtimallerini azaltmak konusunda alabilecekleri bazı tedbirler özetlenecektir.

Reasürans Tazminatlarının Etkisi

Reasürans tazminatları sigorta şirketleri için daima hayati bir husus olmuştur; ancak bu konunun kapsamı artık kredilendirme şirketlerinin de ilgi

alanına girmektedir. Standard & Poor's konunun ne denli önemli olduğunu, reasürans tazminatlarını bazı büyük sigorta şirketlerinin Hissedar Kâr Paylarının (Policyholders Surplus - PHS) bir yüzdesi olarak gösteren aşağıdaki grafikte göstermektedir. Bu grafiğe göre, reasürans tazminatları, 2002 yılında ortalama olarak şirketlerin PHS'lerinin %56'sına denk gelmekte, bazı durumlarda ise, bu oran %80'in üzerine çıkmaktadır. Karşılıklı teminatlar tarafından güvence altına alınmış olan reasürans tazminatlarının miktarında bir artış söz konusu olmakla birlikte, bu uygulama temelde "yabancı" (ABD dışı) reasürörler tarafından uygulanmaktadır. ABD yetkilileri bu reasürörlerden, sedan şirketlerin reasürans devri yapabilmeleri için gerekli krediyi temin etmelerini sağlayacak Kredi Mektubu talep etmektedirler.

ABD Sigorta Şirketlerinin Reasürans Korumasına Bağımlılığı
(Reasürans tazminatları özkaynakların %'si olarak gösterilmektedir)

Karşılıklı Teminat Tartışması

Sedan şirketlerin reasürans teminatlarını güvenceye almak amacıyla karşılıklı teminat uygulamasına yönelmesi basın açısından sıcak ve tartışmaya açık bir konudur. Büyük ve yüksek kredi notuna sahip sigorta şirketlerinin, muhatapları olan, ratingleri düşürülmüş reasürörlere ilişkin kredi riskiyle başa çıkma çabaları anlaşılır bir durumdur. Bununla beraber, reasürörlerin mali güçleri arasında farklılıklar söz konusudur, dolayısıyla standart yaklaşımlar yararlı olmayabilir. Sedan şirketler karşılıklı teminat konusunda aradıkları şartları reasürörün mali gücü, önceki yıllara ilişkin sorumlulukların süresi ve kapsamı ve reasürans şirketlerinin uzun vadeli sorumlulukların kapsamı gibi hususları göz önünde bulundurarak belirleyeceklerdir.

Reasürör Ratinglerindeki Düşüşlerin Değerlendirilmesi

Sigorta şirketleri hasarların olumsuz seyri ile, aynı zamanda hasarların brüt ve net etkisi arasındaki çarpıcı farkları göz önüne koyan rezervlerdeki değişiklikler ile mücadele etmekteyken, rating şirketleri reasürörler tarafından tutulan karşılıklardaki değişimleri git-tikçe yoğunlaşan bir dikkatle incelemeye başlamışlardır. Günümüzde reasürör performansı çok daha şeffaf bir nite-

Tablo 1

	11 Eylül öncesi	2002 Sonu	2003 18 Kasım itibariyle
Munich Re Grubu	AAA	AA+	A+
Swiss Re Grubu	AAA	AA+	AA
General Re	AAA	AAA	AAA
GE Global Holdings	AAA	AA-	A+
Chubb Corp.	AAA	AA+	AA
Allianz Re Grubu	AAA	AA	AA-
Hannover Re Grubu	AA+	AA	AA-
XL Re Grubu	AA	AA	AA
PartnerRe Grubu	AA	AA	AA-
AXA Re Grubu	AA	AA	AA-
Transatlantic Re Grubu	AA	AA	AA
Scor Re Grubu	AA-	A, A-	BBB-
Gerling Global Re Grubu	AA-	BBB	Çekildi
Everest Re Grubu	AA-	AA-	AA-
W.R. Berkley	A+	A+	A+
London Lloyd's	A+	A	A
Converium Re Grubu	A+	A	A
Axis Re	Belirtilmemiş	A	A
Odyssey Re Grubu	BBB+	A-	A-
CNA Corporation	A	A-	A-
PMA Capital	A	A-	BBB-
Endurance	Belirtilmemiş	Belirtilmemiş	A-
Montpelier Re	Belirtilmemiş	Belirtilmemiş	A-
ACE Tempest Re	A+	A+	A+
IPC Holdings	A+	A+	A+
Trenwick	A+	BB-	Değerlendirilmedi
Renaissance Re	A+	A+	A+
PXRE Reins.	A	A	A

liğe sahip olduğu için, piyasa reasürörlere devredilen sorumluluklardaki istikrarsızlık konusunda daha fazla bilgiye sahiptir. Tablo 1 bazı büyük reasürörlere ait ratinglerin 11 Eylül sonrasında uğradığı değişiklikleri özetlemektedir.

Reasürans Sektöründe Son 20 Yıldır Gözlenen Temel Değişiklikler

ABD piyasasında faaliyet gösteren reasürör sayısı 1980'de 112 iken, Haziran 2003'te

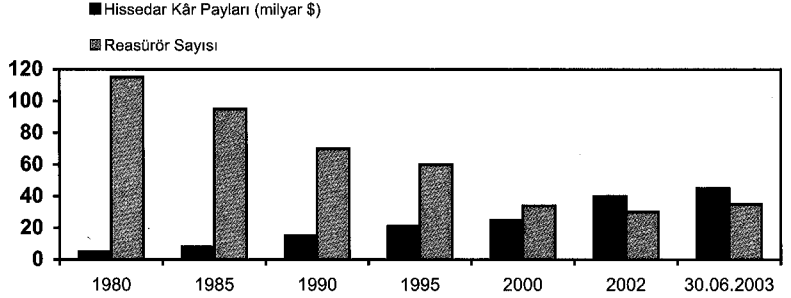
30'a düşmüştür, fakat ilginç bir şekilde, faaliyetlerine devam eden reasürörlerin Hissedar Kâr Payları (PHS) aynı dönem içinde 3.5 milyar \$'dan 44.7 milyar \$'a çıkmıştır. Bu kayda değer artış kısmen, yerli ve yabancı yatırımcıların ABD reasürans piyasasını ABD sigorta piyasasının daha kârlı kollarından biri olarak değerlendirmesiyle açıklanabilir. Uluslararası aktörler reasürans piyasasında stratejik yatırımlar yapmaya başlamış, ve bir çok defa, muhtemelen hasar karşı-

lıklarındaki olumsuz gelişimin yaptıkları yatırımlarda yaratacağı etkiyi tam olarak kavramadan, o dönemde çok sağlıklı görünen reasürans şirketlerini, net değerlerinin bir kaç katı fiyatına satın almışlardır.

Bununla beraber, reasürans ilişkilerinde "kaliteye yönelik" ilk dalgası gene bu zaman dilimi içinde gerçekleşmiştir. 1980'lerin sonları ve 1990'ların başlarında, birçok reasürans alıcısı, Hissedar Kâr Payları (PHS) toplamı 100 milyon \$'dan düşük olan reasürörlerin, büyük şirketlerin programlarını üstlenebilecek güvenilirlik seviyesini sağlamayacağı görüşünü taşımaktaydı. Birçok örnekte görüldüğü üzere; kabullerinde üstlendikleri işlerin risk profili konusunda tam bir bilince sahip olmamaları nedeniyle, yükümlülüğü ağırlaşmış birçok küçük reasürör (highly-leveraged) piyasadan silinmiştir. Süregelen bu konular; şirketlerin risk üstlenme eğilimleri ve piyasada buldukları süreye göre değişkenlik gösteren ölçülerde etki yaratarak, uzun süredir faaliyet gösteren sektör katılımcıları için halâ endişe yaratmaktadır.

Piyasadaki birleşme eğilimi ve zayıf sermayeli reasürörlerin piyasadan silinmesi ile birlikte; güçlü sermaye oluşumuna sahip offshore reasürörleri kanalıyla, genellikle eski ve yerleşik reasürörler tarafından cazip görülmeyen belirli piyasalara kapasite sağla-

RAA'ya Yapılmış Raporlamalardaki Reasürör Sayısı

yan yeni sermaye akışları ortaya çıkmıştır. Bu yeni aktörler temiz sicile sahiptir ve sektörde süregelen sorunların etkisi altında değildirler; genellikle kısa vadede özel (niş) piyasalara ve retrosesyon korunmasının yokluğunda, yüklenilen sorumlulukların değişken yapısı nedeniyle, daha büyük bir sermaye desteğine gereksinim duyulan katastrofik işlere yönelmektedirler.

Açıkça görülmektedir ki, seçim yapılacak reasürörlerin sayısının giderek azaldığı bir ortamda, sedan şirketlerin reasürans koruması satın alırken daha stratejik bir pazarlama planı geliştirmeleri büyük önem taşımaktadır.

Reasürörlerin Yaklaşımlarındaki Değişiklikler

Giderek Artan Profesyonellik

Reasürans piyasasına akan yeni sermayenin olumlu bir yan etkisi, 1990'ların başından itibaren reasürans şirketlerinde gözlenen profesyonel tutumun

kayda değer bir ölçüde artmasıdır. Mali piyasalar üzerindeki toplumsal denetim, reasürans şirketlerinin yönetimleriyle ilgili konularda iç gözlem mekanizmalarını daha yoğun şekilde çalışmalarına neden olmuştur. Bunun sonuçları, reasürörlerin çeşitlilik taşıyan ürün kolları ve üstlenilen kümül sorumlulukların yönetiminde uzmanlaşmaları ve retrosesyon korunmasını eskiden olduğu ölçüde kullanamamaları şeklinde kendini göstermektedir.

Çeşitlendirilmiş İş Kollarında Uzmanlaşma

1980'lerde genellikle Mal, Kaza, Nakliyat ve Havacılık branşlarında reasürans teminatı verilmekteyken, günümüzde reasürörler sedan şirketlerin çeşitlilik gösteren iş kollarına yayılmış faaliyetlerine uyum gösterebilmek amacıyla bu özel alanlarda uzmanlaşmanın gerekliliğini daha yoğun bir şekilde hissetmektedirler. Bu gereklilik, uzmanlık gerektiren

katastrofik dallarda, Kaza branşında çalışan dilimlerde, Şemsiye (umbrella) ve "Clash" teminatlarında, Mesleki Sorumluluk, Emniyeti Suiistimal (Surety), İşveren Sorumluluk, Finansal Reasürans (Finite Risk), Kaza, Sağlık ve diğer bazı dallarda kendini göstermektedir. Uzmanlaşma seviyesinin yükselmesi her ne kadar beklenilmedik hasarlara karşı hazırlıksız yakalanma ihtimalini tam olarak yok edemese de, risklerin ayrıntılı biçimde tanınıyor olması, hiçbir şekilde öngörülememiş hasarlarla karşılaşma olasılığını büyük ölçüde azaltmaktadır.

Teminat Sorumluluğu Yönetiminin Artan Şekilde Kullanılması

Katastrofik mal sigortaları, İşveren Sorumluluk teminatları ve terör risklerinden kaynaklanan sorumlulukların yönetimi konusundaki modellemelerin giderek artan ölçüde kullanılması, yapı olarak daha fazla kümülatif özelliğe sahip sigorta yükümlülüklerinde nispeten büyük oranda şeffaflık yaratmaktadır. Rating şirketleri ve sermayedarlar tarafından sıkıştırılan reasürans şirketleri, sedan şirketlerden risklerle ilgili eskiye göre çok daha ayrıntılı bilgi talep etmeye başlamıştır. Bu bilgiler, uygulanan daha sıkı iş kabulü esaslarıyla birleştiğinde, reasürör portföylerinin doğasında bulunan muhtemel şok hasarlara i-

lişkin bir kesinlik sağlamaktadır. Günümüzde kimi reasürörler ertesi gün kabul edecekleri risklerin portföyleri üzerinde yaratacağı etkiyi daha net bir şekilde değerlendirebilmek için hemen her gece, portföylerinde bulunan mal sigortalarıyla ilgili risklerden kaynaklanan toplam sorumluluklarını gözden geçirmektedirler. Bu sayede, bölgeler itibarıyla mevcut kapasitelerini ve belirli bir bölge veya bölgelerde katastrofik sorumluluk artışlarıyla bağlantılı olan nispi sermaye maliyetini daha net bir şekilde belirlemektedirler.

Retrosesyon Korumalarında Yaşanan Değişiklikler

1980'lerde birçok reasürör mal ve kaza sigortalarına ilişkin toplam sorumluluklarına teminat sağlamak için, direkt olarak veya broker piyasası aracılığıyla, hem çalışan düzeyde hem de katastrofik bazda yükümlülüklerini aktarmak suretiyle yoğun bir şekilde retrosesyon korunması satın almakta iken, günümüzde reasürörler, bu tür korunmaları ya çok düşük ölçüde kullanmakta veya bunlardan hiç faydalanmamaktadır. Örneğin 1980'lerin başında bir reasürörün kaza branşında hasar başına 250,000 \$ üzeri 750,000 \$'lık limitsiz, ya da birkaç yenilemeli bir retrosesyon anlaşması yapması ve bu anlaşmanın üzerine 1 milyon \$ üzerinde ça-

lışacak muhtelif branşları kapsayan "global" bir katastrofik korunma veya Şemsiye (Clash Cover) korunması satın alması sık karşılaşılan bir durumdur.

Bu tür bir korunma programında ilk adımı teşkil eden (yani 250,000 \$ üzeri 750,000 \$'lık) kaza retrosesyon teminatı ilk bakışta göreceli olarak ucuz görünse de, reasürörlerin yükümlülüklerini yerine getirmemesi veya en azından ödemelerin zamanında yapılmaması gibi ihtimaller fiyat uygunluğunun etkisini azaltır, ve karşı tarafa ilişkin kredi riski bu tür teminatları nihai olarak çok yüksek bedelli duruma getirebilir. Günümüzde gözlenen olumlu bir gelişme, reasürörlerin artık yeterli sermaye gücüne sahip olmaları ve iş kabulü sırasında daha yoğun bir denetim uygulamaları nedeniyle büyük miktarda retrosesyon korunması satın almak yerine, risk yönetimi metotları uygulamalarıdır. Bu sayede, portföylerini en etkin şekilde değerlendirme konusunda yoğunlaşarak riskin daha sağlıklı dağılmasını sağlayabilmektedirler. Bununla beraber, retrosesyon korunmasının rolü halen devam etmektedir. Günümüzde retrosesyon piyasası ciddi biçimde gelişmiş ve belirli bir bölge veya ürüne yoğunlaşan reasürans teminatlarını geleneksel risk transfer yöntemleri veya finansal reasürans esasıyla veren reasürörlerin güvenilirlikleri büyük ölçüde artmıştır.

Reasürörlerin Sedan Şirketlere Yaklaşımındaki Değişiklikler

Yeni sermayedarlar ve rating şirketlerinin giderek artan etkisi nedeniyle, reasürörlerin klasik yaklaşımlarında göze çarpan değişiklikler meydana gelmiştir. Bunun anlamı, reasürörlerin sedan şirketlerine yaklaşımında hakim olan "uberrimae fidae" (azami iyiniyet) ilkesinin değişime uğrayarak "kabul edilen işlerle ilgili azami bilgi" önceliğine dönüşmesidir. Sektördeki dengeli ve sağlıklı uygulamalar bir yana bırakılırsa, bu tür değişimlerle ilgili anekdot niteliği taşıyan bazı örnekler karşımıza çıkmaktadır.

Reasürörlerin iş kabulü standartları hasarlardaki olumsuz seyir nedeniyle yükselmiş olduğu için, beklenmedik hasarlarla karşılaşma ihtimalinin önlenmesi ve kabul edilen işlerden kaynaklanan kümül sorumluluklarıyla ilgili belirsizliğin azaltılması yönündeki çaba, reasürörlerin sedan şirketler üzerindeki denetimini arttırması şeklinde kendini göstermektedir. Reasürörler, sedan şirketlerin portföyleri üstünde doğrudan müdahalede bulunmasalar bile, daha kısıtlayıcı alt-limitler (sub-limits) ve kesin istisnaların uygulanmasına yönelik yaptırımları dolayısıyla, sedan şirketlerin iş kabulü veya en azından risk transferinin esasları konusunda daha baskıncı olmaktadır.

Reasürans Bir İş İlişkisi mi Yoksa Bir Hizmet midir?

Reasüransın günümüzde bir iş ilişkisinden öte bir hizmet olarak değerlendirilmesi konusunda birçok görüş ileri sürülmüştür. Bu hizmetin sürekliliğinin artık kesinlik taşımadığı tartışılabilir. Ayrıca "kader birliği" kavramı reasürörler tarafından, özellikle bölüşmesiz anlaşmalarda, yaygın bir şekilde kabul edilmemektedir. Kuşkucu görüşte olanlar, reasürörlerin tüm çabalarının sermayedarları için kâr üretmeye yöneldiğini vurgulayabilirler, ki bu doğru bir saptamadır. Ancak ileride de tartışılacağı gibi, sedan şirketlerin hala reasürörleriyle stratejik ilişkiler geliştirmek için izleyebilecekleri yollar vardır. Bununla beraber, geçmiştekinin aksine, karşı tarafa ilişkin riskin daha sağlıklı yayılması ve reasürans ilişkilerinde devamlılığın sağlanması için, reasürörler faaliyet açısından daha kapsamlı bir çeşitliliğe sahip olmalıdır.

Gelecek İçin Reasürans Pazarlaması Stratejileri

Reasürör performansını ve ilişkilerde sürekliliği geliştirebilmek için, sigorta şirketlerine şu anki, gelecek yıl ve beş yıl sonraki programlarının plasmanında yer alacak reasürörler konusunda stratejik düşünceleri önerilmektedir.

Bunun yanısıra, sedan şirketlere, gelecekteki konumlarını daha avantajlı bir hale getirebilmeleri için özellikle aşağıdaki 5 husus vurgulanmaktadır:

- Reasürörlerle ilgili daha fazla doğru ve güvenilir bilgiye sahip olmaları,
- Reasürörün yükümlülüklerini yerine getirme konusunda istekliliğinin ve becerisinin sürekli olarak gözlenmesi,
- Sedan şirketin iş kabul politikasına ilişkin bilgilerdeki şeffaflık,
- Anlaşma dilinin daha açık ve kolay anlaşılır hale getirilmesi ve
- Stratejik bir reasürans pazarlama planı geliştirmeleridir.

Reasürörle İlgili Daha Fazla Doğru ve Güvenilir Bilgi

Rating şirketleri reasürörlerle ilgili denetimlerini arttırarak sürdürüyor olsalar dahi, sadece rating şirketlerinin değerlendirmelerine güvenmek, sedan şirketlerin reasürörlerle ilgili derinlemesine incelemelerde bulunarak "ödevlerini yapmalarının" yerini tutmayacaktır. Katastrofik risk yönetiminin kontrolü, aktiflerin kalitesi, reasürörlerden alınan tazminatlar (miktar ve nicelik olarak) ve hasar karşılıklarındaki değişiklikler (özellikle asbestos ve çevre kirliliği konularında tutulan karşılıklar) gibi daha önce tartışılmamış konularda reasürörlerle ilgili daha güvenilir ve

doğru bilgi edinme yönünde çalışmalar yapılmaktadır. Doğal olarak, bu meselelerin etki alanı reasürörün o iş kolunda geçirdiği zaman ve hasarlar sonucu uğranılan zararın hacmine ve reasürörün faaliyetinin başlangıcından beri kabul ettiği retrosesyon ve birkaç aşamalı reasürans korunmaları gibi konulara dayalı olarak değişkenlik gösterecektir.

Reasürörün Ödeme Konusunda İstekliliğinin Gözlenmesi

11 Eylül olaylarından beri, reasürörlerin tazminat ödemelerini gerçekleştirme hızları daha da büyük bir değişkenlik göstermektedir. Yalnızca büyük hasarlarla ilgili olarak değil, reasürörlere yapılan tüm hasar talepleri ile ilgili ödemeler yakından izlenmektedir. Reasürör performansları ile ilgili yapılan altışar aylık değerlendirmelerde her reasürör aşağıda belirtilen kriterlere uygunluğu açısından değerlendirilmektedir:

- Tazminatla ilgili zamanında onay,
- Zamanında ödeme,
- Ödeme yöntemi,
- İşbirliği ve
- Uzmanlık ve beceri.

Risk Kabulünde Şeffaflık

Reasürör açısından belirsizliklerin önlenmesi, fiyatlandırmanın daha sağlıklı yapılabilmesi ve reasürörün üstlene-

ceği riskleri tam olarak belirleyebilmesi için, reasürans aracısının kabul edilen risklerle ilgili bilgilerin kalitesini artırması gerekmektedir.

Değişik iş kollarında deneyim ve uzmanlığını geliştirip, iş kabulü ve aktüerya alanlarında etkili teknikler kullanmak suretiyle, brokerlarının uzmanlık ve becerilerini arttırarak risklerle ilgili bilgilerin daha teknik bir temele oturtulması yönünde çaba gösterilmektedir. Gerek ihtiyarî, gerekse trete işlerinde uzmanlaşmış brokerlar kullanılarak, reasürörlerin iş kabulünde önem verdiği alanları daha isabetli şekilde belirleme şansı söz konusudur. Dolayısıyla, reasürörlere üstlenecekleri sorumluluklarla ilgili iletilen bilgiler çok daha kapsamlı olacaktır.

Anlaşma Dilinde Açıklık

Muhtemel bir sorunda hakeme gidilmesi ihtimaline karşı, daha kolay anlaşılır anlaşma metinleri düzenleme yönünde çalışmalar yapılmaktadır. Etkin reasürans piyasalarının giderek azaldığı bir çağda, önemini kaybeder gibi görünmekte olan "kader birliği" ilkesi ile çelişmemek için, tarafların beklentilerini açık bir şekilde ifade etmeleri büyük önem taşımaktadır.

Piyasaların Eğitimi ve Geliştirilmesi

11 Eylül olayları sonrası a-

ğırlaşan piyasa koşullarında, müşteriden müşteriye değişen iş kabulü mekanizmalarındaki nitelik farklılıklarının belirlenmesi konusunda reasürans piyasalarının eğitimine yönelik yoğun çaba harcanmıştır. Oto Sorumluluk, İnşaat, Enerji, Çevre Kirliliği Sorumluluğu, Endüstriyel Mal ve İşveren Sorumluluk gibi farklı sigorta dallarında, müşterileriyle yakın işbirliği halinde çalıştığı eğitsel forumlar düzenleyerek, reasürörlerin müşterilerinin iş planlarını farklı kılan unsurları daha net şekilde algılamasını sağlamaktadır.

Reasürör Performansı

Son birkaç yıldır, genel yenileme tarihleri olan 1 Ocak ve 1 Temmuz'dan hemen sonra, yılda iki kere reasürör performans değerlendirme anketi yapılmaktadır. Bu anket, ABD genelinde faaliyet gösteren brokerların, reasürörleri 1 ile 5 arası ölçeklerde değerlendirdikleri, elektronik yoldan yapılan bir araştırmadır (1 = zayıf, 5 = mükemmel). Bu araştırmada reasürörler aşağıdaki yedi kategoride değerlendirilmektedir:

- Kapasite,
- Ticari Yaklaşım,
- Süreklilik,
- Piyasa Liderliği,
- Fiyatlandırma,
- Ürün Çeşitliliği ve
- Taleplere Yanıt Verme Duyarlılığı.

Anket sırasında, reasürörün performansı her iş kolu (Mal, Kaza, Mesleki Sorumluluk, İşveren Sorumluluğu, Hayat, Ferdi Kaza ve Sağlık, Nakliyat, Havacılık, Retrosesyon ve Emniyeti Suiistimal) açısından ayrı ayrı değerlendirilmektedir. Reasürör, ayrıca, anlaşmanın belgelendirilmesi ve müşteri hizmetleri (tazminat ödemeleri ve muhasebe uygulamalarındaki hassasiyet) gibi konulardaki performansına ilişkin kriterlerle de değerlendirilmektedir.

Reasürans piyasalarının sayısının azaldığı ve dolayısıyla güvenilirlik riskinin daha yüksek olduğu bu dönemde, reasürans ilişkilerinin yönetimine daha çok zaman ayrılmasının, müşterilerine uygun reasürans ortaklarının seçimi konusunda daha derin bir anlayış kazandıracağına inanılmaktadır. Reasürör anketleri aracılığıyla elde edilen sonuçlar ve bu sonuçlar konusunda reasürans şirketle-

rinin üst düzey yönetimleriyle kurulan etkileşim, gerek reasürörlere, gerekse sedan şirketlere, reasürörler arasındaki farklılıklarla ilgili daha net bir bakış açısı sağlamaktadır.

Son Bir Görüş

Reasürans uygulamalarındaki değişimleri takip eden sedan şirketler, reasürans ortaklarının seçimi konusunda yaklaşımlarını yavaş yavaş değişen koşullara uyarlamaya başlamışlardır. Bunun yollarından biri de reasürans aracılılarıyla işbirliği içine girerek, daha iyi tasarlanmış bir pazarlama planı geliştirmektir. Değişken doğaya sahip riskler konusunda mükemmel bir çözüm bulunmasa bile, sedan şirketlerin, reasürörlerin yükümlülüklerini yerine getirmemelerinin sonuçlarından kaçınmak veya bu durumları azaltmak adına yapabilecekleri pek çok şey var-

dır. Geleceğe bakıldığında, reasürör performansı açısından değerlendirme yapmak mutlak bir önem taşır, ama bununla beraber reasürörle ilişkilerde sürekliliğin (anlaşma şartları gereğince zorunlu tazminat ödemelerin gerçekleştirilmesinin yanısıra, teminatın devamlılığının sağlanması) geliştirilmesi için yöntemler aranması da eşit derecede önemlidir. Reasürör desteğinde sürekliliğin sağlanması nihai olarak; sedanların, sadece varlıklarını sürdürmelerini değil, uzun vadede başarılı olmalarını da sağlayacaktır.

**Derleme: Willis Marketplace
Realities & Risk
Management Solutions 2004**

Yabancı Basından Derlemeler...

• İngiltere’de “Office of Fair Trading (OFT)”, sigorta şirketlerine terör teminatı veren devlet (Hazine) destekli Pool Re Şirketini 1998 Rekabet Yasası dışında tutabileceğini açıkladı...

Şirketin terör konusundaki reasürans metotlarının çoğu Yasa’nın kapsamı dışında olmakla beraber bu metotların esasını teşkil eden bazı şartların Yasa’nın menettiği rekabeti önleme, sınırlama ya da çarpıtma etkisini taşıyor olması konuyu gündeme taşımıştı. OFT’a göre, diğer taraftan bu şartların sağladığı ekonomik yararların adı geçen etkileri bastırması nedeniyle Pool Re Rekabet Yasası dışında tutulacaksa da karar kesinleşmeden önce halk oylaması söz konusudur.

• İngiltere’de Financial Services Authority (FSA) Chiyoda, Europe’un 6 müdürüne işten men cezası uyguluyor....

Bu kişiler mevki ve yetkilerini kötüye kullanarak şirketlerinin 1999 Kâr/Zarar hesaplarını çarpıtmışlar, 34 milyon Sterlin olan 1999 yılı teknik

zararını 4 milyon Sterline indirmişlerdir. Bunu, reasürans anlaşmaları vasıtasıyla Bermuda’daki PartnerRe’den ipotek, Japonya’daki merkez ofislerinden taze sermaye olarak hesaplarında gelir göstermişlerdir. Direktörlerden Yoshiaki Yamazaki, Hiroshi Okazaki ve Robert McKibbin her türlü işten, hatta danışmanlıktan dahi men edilirken, Kazahide Oda, Toru Morota ve David Titterington FSA’nın denetlediği her türlü faaliyetten men edilmişlerdir. Chiyoda, Europe artık Aioi Insurance Company of Europe adı altında faaliyet göstermekte olup, yeni şirket hakkında FSA herhangi bir işlem yürütmeme kararı almıştır. Bunun nedeni, hem farklı hissedara sahip olmaları, hem de poliçe sahipleri üzerinde olumsuzluk yaratmama arzusu ile Aioi’nin yeni yönetiminin bu soruşturmada FSA ile işbirliği içinde olmasıdır. FSA, finansal yönetimde reasürans anlaşmalarının kullanıldığının çoktandır bilincinde olduklarını ifadeyle, bunların ancak yasal bir ticari amaca hizmet doğrultusunda kullanılmalılarının gerektiğini vurgulamıştır.

• FSA’nın “2004 Yılı Finansal Risk Raporu” uzun vadeli yükümlülüklerde artış olması, teknik sonuçlarda düşüş yaşanması ve reasürans endüstrisini şoka sokabilecek bir veya birden fazla olayın meydana gelmesi halinde 2003 yılında hayat-dışı endüstrinin gösterdiği olumlu sonuçların silinebileceği konusunda İngiliz sigortacı ve reasürörlerini uyarılmaktadır. Rapor ayrıca, İngiltere’nin dünya prim sıralamasında Bermuda’nın arkasında yer almış olması nedeniyle Lloyd’s reasürörlerini de uluslararası rekabeti çok yakından izlemeleri konusunda ikaz etmektedir. Rapora göre, 2003 yılının olumlu gelişmesi sayesinde sigorta şirketleri kaynaklarını yeniden oluşturabildiler ve global reasürans endüstrisi 2001 ve 2002 hasarlarına direnebildi; ancak yeni şoklarla yara alabilirler. Rapor, taze sermaye çıkarabilen ve sıkı piyasa şartlarından yararlanabilen şirketlerle, bunları başarısız şirketlerin iki ayrı grup oluşturduğuna; bir çok hayat-dışı sigortacı ve reasürörün mali durumunun 2002’nin averaj altı ve 2003’ün orta

seviyedeki hasarlarına rağmen gelişebildiğine, ancak asbestos gibi yasal yükümlülük gerektiren hasarlar nedeniyle mali durumu ağırlaşan şirketlerin yeni şoklara maruz kalabileceğine dikkat çekmektedir. Ayrıca, toksik çamur ve bu gibi olaylar ile cep telefonlarının yaydığı tehlikeler ve iklim değişikliğinin yarattığı sellerin de dahil olduğu yeni sorumluluk risklerinin baskılarının devam ettiğini, sıradan hasar maliyetlerinin dava maliyetleriyle beraber artacağını ortada olduğunu ve banka sektörünün sunduğu kredi çeşitliliği konusunda sigorta endüstrisinin net bir alıcı olduğunu ancak mekanizmanın alıcılar tarafından yeterince anlaşılabilmesi halinde sorun oluşturacağını altını çizmektedir. ABD doğal afet hasarlarının da Lloyd's 2003 sonuçlarının parlaklığını yok edebileceğine ve kazançların 2002 yılına göre daha az olabileceğine değinen rapor, İngiliz piyasasını uluslararası rekabet konusunda da uyarmaktadır. Rapor ayrıca "Dünya prim sıralamasında İngiltere'nin önüne geçen Bermudalı reasürörler Londra'da ofis açmaya başlamışlardır. Geleneksel reasürörlerce terkedilmiş bölgelere teminat sunmakla acaba tam bir rakip mi olacaklar, yoksa tamamlayıcı bir rol mü üstlenecekler; bunu zaman gösterecektir." demektedir.

- Sigortacı ve reasürör arasındaki "beraber kazanıp bera-

ber kaybetme" ve "reasürörler sigortacının bankasıdır" gibi eski deyişler artık pek işlemiyor... Nedeni, reasürans desteğinin tahsil edilemeyen reasürans alacaklarına dönüşmesi..

Standard and Poor's'un (S&P's) "iki sektör arasındaki ihtilâfın esası" konulu raporuna göre, durumun son örneği, reasürans alacaklarının %55'i tutarında "tahsil edilemeyen alacak karşılığı" ayırmak zorunda kalan Liberty Mutual şirkettir. Bu olayların sektör açısından sonuçları son derece ciddidir. ABD Mal/ Kaza sigorta endüstrisinin, reasürans endüstrisinden beklediği destek 200 milyar \$'ı bulmakta, ancak bu rakamın sadece %10'u bütçelere girebilmektedir. Karşılıklara ilâve yapma konusundaki anlaşmazlık ile tahsil edilemeyen alacaklar sorunu, "karşılıklı taahhüt alma (collateral)" metodunu devreye sokmuştur. Sigorta şirketleri, karşılarında güçlü reasürör ararken, birçok lider reasürörün düşen notlarının yarattığı endişe sonucunda yasal merciler tarafından ABD dışından reasürörlere senelerdir uygulanan emniyet tedbirlerine benzer sınırlamaların yerel reasürörlere de uygulanması gündeme gelmiştir. Bunlar arasında, notu düşürülen reasürörlerden "taahhüt alma", "doğrudan iptal etme" gibi maddeler bulunmakta ve reasürans anlaşmalarına konulmaktadır. Tüm bunlar lider konumdaki reasürörlerin notlarının birbiri

arkasından düştüğü bir dönemde oluşmuştur. 2001 ortalarından bu yana, AAA'lı Berkshire Hathaway'in General Re'si dışında tüm liderlerin notları düşürülmüştür. Swiss Re AAA'dan AA'ya, Allianz Re AAA'dan AA-'ye, Munich Re ve Employers Re AAA'dan A+'ya gerilemişler; reasürans sektörünün zafiyeti "karşılık" sorununu bir hayli aşmıştır. Hattâ, şimdiki yüksek fiyatlı ortamda dahi reasürans endüstrisinin kazanç performansı düşük kalmaktadır. Şirketlerin yatırımcılarına hatırı sayılır bir getiri sağlayabilmeleri için 90'lı yılların başlarındaki ortak oranlarını şimdiki ortamda sağlamaları gerekmektedir. Sigortacılar şimdilerde, yükümlülüklerinin kimlerde olduğunu, onları kimlerin yönettiğini ve nasıl tahsilât yapabileceklerini sorgulamaktadırlar.

Insurance Day
Şubat 2004